

**BÜYÜK İSKENDER SONRASI
HELENİZM VE DİADOKH
ANTİGONOS MONOPHTALMOS (M.Ö. IV. YÜZYIL)**

Meriç Batuhan Balcılar
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Selim Kaya
Ekim, 2021
Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BÜYÜK İSKENDER SONRASI HELENİZM VE
DIADOKH ANTIGONOS MONOPHTALMOS (M.Ö. IV.
YÜZYIL)**

HAZIRLAYAN
Meriç Batuhan BALCILAR

DANIŞMAN
Doç. Dr. Selim KAYA

AFYONKARAHİSAR 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Büyük İskender Sonrası Helenizm ve Diadokh Antigonos Monophtalmos (M.Ö. IV. Yüzyıl)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../..../2021

İmza

Meriç Batuhan BALCILAR

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Meriç Batuhan BALCILAR
	Numarası	170635107
	Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
	Programı	Tarih Anabilim Dalı
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Büyük İskender Sonrası Helenizm ve Diadokh Antigonos Monophtalmos (M.Ö. IV. Yüzyıl)
Tez Savunma Sınav Tarihi		28.10.2021
Tez Savunma Sınav Saati		10:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
Müdür

ÖZET

BÜYÜK İSKENDER SONRASI HELENİZM VE DIADOKH ANTIGONOS MONOPHTALMOS (M.Ö. IV. YÜZYIL)

Meriç Batuhan BALCILAR

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Ekim 2021

Danışman: Doç. Dr. Selim KAYA

M.Ö. 356 yılında Makedonya'nın başkenti olan Pella'da doğan Büyük İskender'in babası Kral II. Philippos, annesi Olympias'dır. Büyük İskender çocukluk döneminde Aristoteles'ten Yunan kültürü üzerine dersler almıştır. Büyük İskender 20 yaşına geldiğinde babası II. Philippos'un Pers seferini gerçekleştiremeden bir suikast ile öldürülmesi ile birlikte 13 yıl sürecek olan hükümdarlık dönemi başlamıştır. Büyük İskender babasının yapmadığı Asya seferini gerçekleştirmiş, Hindistan'a kadar uzanan bilinen dünyanın çoğunu ele geçiren büyük bir lider olmuştur. Büyük İskender ele geçirdiği yerlerde Yunan dili ve kültürünün hâkim olduğu bir dünya imparatorluğu kurmayı arzu etmiştir. Ancak M.Ö.323'te yakalandığı sıtma hastalığından kurtulamayarak bu hayalini gerçekleştiremeden ölmüştür.

Diadokh Antigonos'un M.Ö. 382 yılında Makedonya'da doğduğu bilinmekle beraber ailesi hakkında fazla bilgi yoktur. Büyük İskender'in babası II. Philippos'un generallerinden biri olan Diadokh Antigonos, II. Philippos döneminde bilinmeyen bir savaşta tek gözünü kaybederek Monophtalmos (tek gözlü) lakabını almıştır. Diadokh Antigonos Monophtalmos, II. Philippos'dan sonra oğlu Büyük İskender'in de generalliği yapmıştır. Granikos savaşından sonra Frigya satrapı olarak görev yapmıştır. Zeki ve strateji uzmanı olarak şöhret kazanmıştır. Büyük İskender sonrasında Anadolu'da kendi Helenistik krallığını kurmuş ve parçalanmış olan imparatorluğu yeniden birleştirmek istemiştir. Bunun için diğer Diadokhlarla mücadelelere girişmiştir. Fakat M.Ö. 301 yılında Ipsos Savaşı'nda hayatını kaybetmiştir.

Yunan kültürünün, Büyük İskender ile geniş coğrafyalara ulaşmasıyla birlikte Akdeniz ve Ön Asya'da ki diğer kültürler ile kaynaşması sonucunda yeni bir kültür olarak Helenizm ortaya çıkmıştır. Bu kültür kaynaşması sadece Büyük İskender dönemi ile sınırlı kalmayıp ölümünden sonra halefleri tarafından devam ettirilmiş, etki alanı da oldukça fazla olmuştur. Büyük İskender'in halefleri kendi krallıklarını kurduktan sonra da hüküm sürdükleri bölgelerde Helenizm kültürünün etkisini arttırmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Helenizm kültürü ile sanat, tarih, mimari, coğrafya ve felsefe alanlarında birçok eser ortaya çıkmıştır. Eski şehirler mimari özellikleri korunarak yeniden dizayn edilmiş, yeni kurulan şehirlere eski mimari özellikler yansıtılmıştır. Uzun süre etkili olan Helenizm kültürünün Aktium savaşı sonrası etkinliği yavaş yavaş ortadan kalkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Büyük İskender, Helenizm, Diadokh Antigonos, Anadolu

ABSTRACT

HELLENISM AFTER ALEXANDRIA THE GREAT AND DIADOKH ANTIGONOS MONOPHTALMOS (4TH CENTURY BC)

Meriç Batuhan BALCILAR

**AFYON KOCATEPE UNIVERCITY
THE INTUTUT OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of HISTORY**

October 2021

Advisor: Doç. Dr. Selim KAYA

Alexander the Great's, born in Pella, the capital of Macedonia, in 356 BC., father was King II. Philippos and mother was Olympias. Alexander the Great had lessons about Greek culture from Aristotle in his childhood. When Alexander the Great turned 20, the reign period that would last for 13 years began within his father Philippos II being assassinated without carrying out the Persian expedition. Alexander the Great carried out an expedition to Asia that his father hadn't managed to do. He had been a great leader, taking over most of the known world stretching back to India. Alexander the Great wished to establish a world empire could ruled over by Greek language and culture in the places he conquered. However, he died of the malaria disease he caught by not recovering from it in 323 BC without being able to fulfil this dream.

Although it is known that Diadokh Antigonos was born in Macedonia in 382 BC., there is not much information about his family. Diadokh Antigonos, one of the Philippos II generals, lost his one eye in an unknown war and received the nickname Monophtalmos (one-eyed) at the period of Philippos II. He served as the Phrygian satrap after the war of Granikos. He gained fame as an intelligent and expert of strategist. Alexander the Great established his own Hellenistic kingdom in Anatolia and wanted to reunite the empire that had been fragmented. So he began to struggle with other Diadokhs. But He died in the Battle of Ipsos in 301BC.

Hellenism emerged as a new culture as a result of its fusion with other cultures in the Mediterranean and Central Asia reaching wide geographies with Alexander the Great. This transculturation was not only limited with the period of Alexander the Great's reign, but also was continued by his successors after his death, and his area of influence was quite a lot. Alexander the Great's successors did their best to increase the influence of Hellenistic culture in the regions they ruled after they had established their own kingdoms. Plenty of works appeared in the fields of art, history, architecture, geography and philosophy by means of the culture of Hellenism. The old cities were redesigned by preserving their architectural features, and the old architectural features were reflected in the newly established cities. The effectiveness of the culture of Hellenism, which was effective for a long time, gradually disappeared after the battle of Aktium.

Keywords: Alexander the Great, Hellenism, Diadokh Antigonos, Anatolia

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÖNSÖZ	ix
KISALTMALAR DİZİSİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK İSKENDER'İN HAYATI VE SİYASETİ

1.BÜYÜK İSKENDER'İN YAŞAMI VE SAVAŞLARI	5
1.1. BÜYÜK İSKENDER VE AİLESİ	5
1.2. BÜYÜK İSKENDER'İN EĞİTİMİ VE PRENSLİK DÖNEMİ	7
1.3. BÜYÜK İSKENDER'İN HARP USULÜ VE ORDU	10
2.BÜYÜK İSKENDER'İN PERS SAVAŞLARI.....	12
2.1. GRANİKOS SAVAŞI.....	12
2.2. ISSOS SAVAŞI.....	16
2.3. GAUGAMELA SAVAŞI.....	19
3. BÜYÜK İSKENDER'İN HİNDİSTAN SEFERLERİ.....	21
3.1. HAYBER GEÇİDİ	23
3.2. AORNOS KALESİNİN FETHİ	24
3.3. HYDASPES SAVAŞI	25
4. BÜYÜK İSKENDER'İN SİYASETİ	32
4.1. BÜYÜK İSKENDER'İN AMACI	33
4.2. KÜLTÜREL BİRLEŞTİRME VE EVLİLİKLERİ.....	34
4.3. OPİS İSYANI.....	35
4.4. BÜYÜK İSKENDERİN SON PLANI	37
5. BÜYÜK İSKENDER'İN KURMUŞ OLDUĞU ŞEHİRLER	38
5.1. İSKENDERİYE.....	39
5.2. İSKENDERUN.....	40
5.3. ALEXANDRIA TROAS	41
5.4. LATMUS.....	42
5.5. ISSUS	42
5.6 ALEXANDRIA CARMANIA	42
5.7. SUSIANA.....	42
5.8. BUCEPHALIA	43
5.9. ALEXANDRIA IN ORIETAI.....	43
5.10 ALEXANDRIA IN ARACHOSIA	43

İKİNCİ BÖLÜM

DIADOKH ANTIGONOS MONOPHTALMOS

1. DIADOKH SAVAŞLARI VE HELENİSTİK KRALLIKLARI.....	44
---	----

1.1. BÜYÜK İSKENDER SONRASI İMPARATORLUĞUN BÖLÜNMESİ	44
1.2. ANTIGONOS MONOPHTALMOS VE BİRİNCİ DIADOKH SAVAŞI.....	47
1.2.1. Lamia Savaşı	47
1.2.2. Perdikkas ve Antipatros'un Naiplik Yolu	48
1.3. İKİNCİ DIADOKH SAVAŞLARI.....	49
1.3.1. Antigonos'un Küçük Asya Satraplığı Sorunu	49
1.3.2. Antigonos Monophtalmos ve İkinci Diadokh Savaşı.....	50
2. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN YÜKSELİŞİ	54
2.1. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN EGEMENLİK MÜCADELESİ.....	58
2.1.1. Kıbrıs'ın Fethi.....	59
2.1.2. Mısır ve Rodos Seferleri.....	61
2.1.3. İpsos Savaşı	65
2.2. MONOPHTALMOS'UN OĞLU DEMETRIOS POLIORKETES'İN YUNANİSTANDAKİ FAALİYETLERİ.....	68
3. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN POLİTİKALARI.....	72
3.1. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN YUNAN ŞEHİRLERİ POLİTİKASI.....	72
3.2. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN ASYA ŞEHİRLERİ POLİTİKASI.....	73
3.3. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN EKONOMİ POLİTİKASI.....	74
3.4. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN KÜLTÜR POLİTİKASI.....	76
3.5. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN ASKERİ GÜCÜ	77
3.5.1. Antigonos Monophtalmos'un Ordu Gücü.....	78
3.5.2. Antigonos Monophtalmos'un Donanma Gücü	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HELENİZM UYGARLIĞI

1. HELENİZM	81
1.1. HELENİZM TANIMI VE KAPSAMI	81
1.2. HELENİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ.....	81
2. BÜYÜK İSKENDER VE HELENİZM	82
2.1. BÜYÜK İSKENDER SONRASI HELENİST DEVLETLER.....	83
3. HELENİZM KÜLTÜRÜ	84
3.1. HELENİZM'DE FELSEFE.....	85
3.2. HELENİZM'DE TARİHÇİLİK	86
3.3. HELENİZM'DE İLİM	87
3.4. HELENİZM'DE SANAT VE MİMARİ	88
3.5. HELENİZM'DE DİNİ YAŞAM	89
4. HELENİZM DEVLET YAPISI, EKONOMİSİ VE SOSYAL HAYAT	90
4.1. HELENİZM DEVLET YAPISI VE İDARESİ	90
4.2. HELENİSTİK KRALLIKLARDA EKONOMİ.....	92
4.3. HELENİSTİK KRALLIKLARDA KÜLTÜR VE TOPLUM.....	93
4.4. HELENİSTİK KRALLIKLARDA ORDU	94
4.5. HELENİSTİK KRALLIKLARIN ŞEHİR YÖNETİMİ.....	95
5. HELENİSTİK KRALLIKLAR.....	97
5.1. PTOLEMAIOS KRALLIĞI.....	98
5.2. SELEUKOS KRALLIĞI.....	102
5.3. LYSIMAKHIOS KRALLIĞI.....	105
5.4. BİTİNYA KRALLIĞI.....	106
5.5. PERGAMON (BERGAMA) KRALLIĞI	108

5.6. PONTUS VE KAPADOKYA KRALLIKLARI	109
SONUÇ	111
KAYNAKÇA.....	115
EKLER (RESİMLER)	118

ÖN SÖZ

Uygarlığın beşiği olan Anadolu coğrafyasında birçok krallık kurulup yıkılmıştır. Bu krallıklar hakkında çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Bu yapılan çalışmalara Büyük İskender sonrası Helenizm ve Diadokh Antigonos Monophtalmos (M.Ö. IV. Yüzyıl) adlı çalışmamızla katkıda bulunmak istedik.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Büyük İskender'in Makedonya'dan harekete geçmesiyle Anadolu olarak adlandırılan Küçük Asya'da Perslerle savaşı ve Hindistan seferi sonrası ölümü ile son bulmaktadır. İkinci bölümde Büyük İskender'in ölümü ile birlikte imparatorluğun Diadokhlar arasında paylaşılmasıyla birlikte Küçük Asya'da kendi krallığını kuran ve Büyük İskender'in imparatorluğunu yeniden tek çatı altında birleştirmek isteyen Diadokh Antigonos Monophtalmos'u inceledik. Üçüncü ve son bölümde Büyük İskender'in Doğu Batı kültürünü kaynaştırması ile birlikte Helenizm'in ortaya çıkış sürecini, bu süreç içerisinde Büyük İskender ve ardıllarının politikaları ile birlikte Helenizm kültürünün geniş coğrafyalara yayılmasını ve Helenizm ile ortaya çıkan eserleri inceledik. Çalışma esnasında Türkçe kaynakların yanı sıra ulaşabildiğimiz yabancı kaynaklardan özellikle de Arrianos ile Plutarkhos'dan yararlanmaya özen gösterdik.

Tezimin danışmanlığını üstlenen ve tüm çalışmalarımda desteklerini esirgemeyen, yayınlara ulaşmamı sağlayan, fikirleri ile bana yön veren değerli danışman hocam Doc. Dr. Selim KAYA'ya teşekkür ederim. Ayrıca konunun seçiminde, kaynaklara ulaşmamda ve bakış açısı kazanmamda katkısı olan ilk danışmanım emekli Dr. Öğr. Üyesi Selim PULLU teşekkür ederim. Ayrıca akademik katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi İsmail BAYTAK ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BİLGİN'e ve aileme emeklerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Meriç Batuhan BALCILAR
Afyonkarahisar-Ekim 2021

KISALTMALAR DİZİSİ

a.g.e.: Adı Geçen Eser
a.g.m.: Adı Geçen Makale
a.g.t.: Adı Geçen Tez
çev.: Çeviren
M.Ö.: Milattan Önce
M.S.: Milattan Sonra
s. : Sayfa
ss.: Sayfa Sayısı
C.: Cilt
İ.Ö.: İsa'dan Önce
Bkz.: Bakınız

GİRİŞ

Makedonya coğrafi olarak Balkan bölgesinde yer alıp, güneyinde Yunanistan, doğusunda Bulgaristan, batısında Arnavutluk, kuzeyinde ise Sırbistan ve Bosna Hersek bulunmaktadır¹. Makedonya, Yunanistan'ın sahip olduğu ılıman iklime değil daha sıcak ve kurak bir iklime sahiptir². Makedonların kim oldukları hususu ise tam bir muammadır. Bunların Yunanlılardan mı, İliryalılarından mı, yoksa Traklardan mı geldikleri sorunu tarihçileri ve filologları uzun bir süre meşgul etmiştir³. Makedonlar dil bakımından Helenlerin anlayamadıkları bir Grek lehçesini kullanmışlardır. Fakat Makedon dilinde yer alan kişi, yer ve ay isimlerinden elde edilen bilgiler ile birlikte bu halkın bir Yunan kabilesi olarak kabul edildiği söylenmektedir⁴.

Makedonya krallığının ilk kurucu hanedanı Argeas'ın Makedonya bölgesine göç ettiği bilinmektedir⁵. Makedonların devlet teşkilatı, feodal nitelikte bir krallıktır. Kral başkomutan, başrahip ve başyargıç olarak kabul görmüştür. Ülke babadan oğula geçen saltanat ile yönetilmiştir. Ülkenin en etkin sınıflarından birisi de asilzadelerdir. Bunlardan birçoğu Hetairoi (kralın arkadaşları) unvanını almışlardır ve bunlar gerektiği zaman savaşlarda ağır süvari birliği olarak görev yapmışlardır⁶. Büyük İskender'in babası II. Philippos, Demosthes tarafından barbar olarak tanımlanmış, İskrates tarafından ise barbarlara hükmeden bir Yunanlı olarak ifade edilmiş⁷ kraliyet soyu ise Herakles'e dayandırılmıştır. Bu sebepten dolayı diğer Makedonlar barbar olarak görülmeye devam edilse de kraliyet ailesinin soyu Herakles'e dayandığından dolayı Makedon kralları Olimpiyat oyunlarına girmeye hak kazanmıştır⁸.

Büyük İskender'in babası II. Philippos M.Ö. 382 yılında doğmuştur. II. Philippos'un babası III. Amyntas, annesi ise Eurydice'dir. Babasının ilk eşinden iki erkek ve bir kızı olmuş, ikinci eşinden ise üç erkek ve bir kızı olmuştur⁹. II. Philippos'tan önce diğer iki kardeşi tahta geçse de kısa süre tahtta kalmışlar ve

¹ <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/makedonya.htm>, (Erişim Tarihi: 14.03.2019).

² Raphael Sealey, *A History of The Greek City States 700-338 B.C*, California 1976, s. 11.

³ Necati Kotan, *Büyük İskender*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1971, s. 7.

⁴ V.Diakov, S.Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, Yordam Kitap, İstanbul 2008, s. 467.

⁵ Ömer Öztürk, *Büyük İskender*, Kum Saati yayıncılık, İstanbul 2013, s. 80.

⁶ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2014, ss. 395-396.

⁷ Arrianos, *İskender'in Seferleri*, çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul, 2006 s. 240.

⁸ M. Emin Bosch, *Hellenizm Tarihinin Anahatları*, çev. Sabahat Atlan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1943, s. 8.

⁹ Ian Worthing, *By the Spear; Philip II, Alexander the Great and The Rise and Fall of the Macedonian Empire*, Oxford University Press, Oxford 2014, s. 48.

arkalarında varis bırakmadıkları için M.Ö. 359 yılında II. Philippos tahtta çıkmış ve diğer krallıklarda olduğu gibi kendi adına sikke kestirmiştir¹⁰.

II. Philippos Yunanistan seferi için hazırlıklara başlamıştı. Önceliği o bölgedeki en güçlü şehir olan Atina'dır. Thebai'ye elçi göndererek kendisi ile birlikte hareket etmesi durumunda ele geçireceği ganimet ve topraklardan pay vereceğini, kendisi ile birlikte hareket etmeyi kabul etmezse hâkimiyet bölgesinden askeri geçiş için iznini istemiştir. Fakat bu esnada Atina'dan da Thebai'ye elçi gönderilmiş ve bir müttefiklik kurmuşlardır. Thebai'ye gelen bu destek üzerine II. Philippos'un oğlu İskender Makedonya'dan takviye kuvvet ile gelmiştir. Thebai ile II. Philippos'un görüşmeleri olumsuz sonuçlanınca savaş durumu ortaya çıkmıştır ve muharebenin kaderini İskender'in süvari saldırısı belirleyip. Bu savaştan zaferle çıkan II. Philippos Yunanistan'ın idaresini ele geçirmiştir¹¹.

Bu savaşla birlikte Thebai sadakatsizliğinin cezasını çok ağır bir biçimde ödemiş ve halkına çok sert müdahale edilmiştir. Fakat Atina'ya daha yumuşak davranılmıştır. II. Philippos Esirleri fidyesiz serbest bırakmanın yanında Demosthenes'ide serbest bırakıp Atina'ya yollamış, yapılacak barış anlaşmasının kabul etmesini sağlamıştır. Atina'ya karşı yapılan bu jest karşılığında II. Philippos ve İskender'e Atina vatandaşlığı verilmiş ve kral II. Philippos'un heykeli dikilmiştir. Kral II. Philippos Trakya ve Thessalia politikaları ile birlikte bölgede bir süper güç olmuştur. Bu durumu hiçbir Yunan şehir devleti fark etmemiştir. Eski güçlerinde olmayan Yunan şehir devletlerinin II. Philippos'a karşı herhangi bir koalisyon kurabilecek güçleri bile yoktu. Bu durumdan yararlanmak isteyen Kral II. Philippos seferlerine devam etti. Oğlu İskender'i Atina üzerine gönderdi fakat donanması olmadığı için ele geçirilemediğinden barış yapıldı. Kralın kendisi ise başta eski gücünde olmayan Sparta ve diğer şehir devletlerinin üzerine yürüdü. II. Philippos'un Yunanistan seferi sırasında Pers kralı III. Artakserkses'in ölüm haberini alınca Pers kralının varisi başa geçmeden bir Pers seferi düzenlemenin tam zamanı olduğunu düşünmüştür¹². Fakat Pers seferine çıkmadan önce arkasından Yunan şehir devletlerinin isyan etmesini önlemek için bu şehirlerin yönetimine kendi adamlarını getirmek amacı ile M.Ö. 337 yılında Yunan şehir

¹⁰ A.B. Bosworth, *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri*, Dost Yayınevi, çev. Hamit Çalışkan, Ankara 2005, s. 21.

¹¹ Öztürk, a.g.e., s. 49.

¹² Bosworth, a.g.e., s. 26-27.

devletlerini Korinthus'a çağırış burada bir birlik kurup barışı sağlamış ve birliğin doğal lideri II. Philippos olmuştur¹³.

Fakat II. Philippos Pers istilasını gerçekleştirememiştir. II. Philippos Aigai şehrinde yapılacak olan törenle Kleopatra ile evlenecekti¹⁴. Şehrindeki hazırlıklar devam ederken II. Philippos'un Attalos'a karşı çok fazla tolerans göstermesi diğer asilzadeler arasında huzursuzluğa ve eleştirilere neden olmuştur. Burada en sert eleştirilerden birisini yapan Pausanias düşün zamanı tiyatro gösterisi sırasında II. Philippos'a saldırıp M.Ö. 336 yılında öldürmüştür¹⁵. II. Philippos öldüğünde 46 yaşında idi¹⁶.

Büyük İskender tahtta çıktıktan sonra babasının gerçekleştiremediği Küçük Asya seferini gerçekleştirmiş. Böylece Batı ve Doğu kültürünün kaynaşması ile yeni bir kültür olan Helenizm ortaya çıkmıştır. Bir kültürün farklı coğrafyalara yayılmasında askeri gücün öneminin büyük olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte Büyük İskender'in yaptığı fetihler ve uyguladığı politikalarla birlikte Helenizm kültürü sadece Yunanistan bölgesi ile sınırlı kalmayıp Anadolu, Mısır, İran bölgelerinde bile kendisine yer edinebilmiştir. Helenizm; edebiyat, tarih, felsefe, sanat ve mimari de etkili olmuştur. Bu etkiler Büyük İskender'in ardıllarının kurmuş olduğu şehirlerde de görülmüştür.

Antigonos Monophtalmos, Büyük İskender'in babası II. Philippos'un da generalliğini yapmıştır. Büyük İskender'le birlikte Granikos savaşından sonra Frigya satrapı olarak görev yapmıştır. İssos savaşı öncesi Perslerin yeniden Küçük Asya'yı ele geçirmesini engellemiş ve Büyük İskender'e yardımda bulunmuştur.

Büyük İskender'in ölümü ile birlikte harp meclisinde alınan kararla Diadokhlar kendi satraplıkların da görevlerine devam etse de yaşanan gelişmelerle birlikte her Diadokh kendi bölgelerinde krallıklarını kurmuşlardır. Bu Diadokhlar'ın arasında Antigonos Monophtalmos Anadolu'da krallığını kurmuştur.

Antigonos Monophtalmos diğer kralların aksine kendi bölgesi ile sınırlı kalmak istemeyip amacı olan bölünmüş Büyük İskender'in imparatorluğunu yeniden birleştirmek istemiştir. Ayrıca krallığında Helenizm kültürünün yayılması için çalışmalar

¹³ Bosworth, a.g.e., s. 24.

¹⁴ Peter Green, *Alexander The Great, and The Hellenistic Age*, Weidenfeld & Nicolson, London 2007, s. 2.

¹⁵ Bosworth, a.g.e., s. 38.

¹⁶ Kotan, a.g.e., s. 16.

yapmıştır. Krallığı altında bulunan yerel halk ile iyi geçinmeyi amaçlamış ve şehir yönetimlerine o bölgenin önde gelenini atamıştır.

Bu amaçla birlikte Diadokhlar savaşının merkezi konumunda yer almıştır. Diğer Diadokhlar'a karşı askeri bir mücadeleye girişen Antigonos Monophtalmos kendisine karşı kurulan koalisyon sonucu İpsos savaşında hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte Helenistik krallıklar devrinin en güçlü Diadokhlar'ın dan Antigonos Monophtalmos'un krallığı diğer Diadokhlar tarafından paylaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK İSKENDER'İN HAYATI VE SİYASETİ

1.BÜYÜK İSKENDER'İN YAŞAMI VE SAVAŞLARI

1.1. BÜYÜK İSKENDER VE AİLESİ

Büyük İskender'in baba tarafından Karanos'un akrabalığıyla Herakles'in, anne tarafından da Neoptolemos akrabalığıyla Aiakos'un soyundan geldiği bilinmektedir¹⁷. Büyük İskender'in doğum tarihi Ephesos'taki Artemis Tapınağı'nın yandığı gün, Makedon ay takvimine göre 6. Loios günü olarak kabul edilmiştir.. Doğum yeri II. Philippos'un başkenti ve hükümet merkezinin olduğu Pella idi¹⁸.

Artemis tapınağı yandığı gün Magnesialı Hatip Hegesias, bu yangını söndürecek kadar soğuklukta espi yapmış ve konuşmasında "tapınağın kül olması çok olağandı, çünkü o gün Artemis İskender'in doğumuyla ilgilenmekten başka bir şeyle uğraşacak durumda değildi" demiştir. O gün Ephesos'ta bulunan kâhinler Artemis tapınağı yangını kötü olayların başlangıcı olarak yorumlayıp; "Bugün Asya için büyük bir felaket doğdu" demişlerdir¹⁹.

Artemis tapınağının yandığı gün II. Philippos için dört sevindirici olay olmuştur. Birincisi kendisi Potidea'yı ele geçirmiştir. İkincisi komutanlarından Parmenion İliryalılara karşı büyük bir zafer kazanmıştı, üçüncüsü atı olimpiyatların binicilik yarışında birinci olmuştu, dördüncüsü de İskender adını verdiği bir oğlu olmuştu. Tabi ki olayların hepsi onu çok sevindirmişti ama en çok sevindiği kâhinlerin dediği gibi üç büyük zaferin kutlandığı günde doğan oğlunun yenilmez olacağıydı.

II. Philippos, Olympias ile evlenmeden önce birçok evliliği olmuştur²⁰. İlk önce İliryalı Audata ile evlenmiştir. Ardından Philinna ile evlenmiş ve ondan yarım akıllı denilen bir oğlu olmuştur²¹. Bu konu da Plutarkhos şöyle demiştir; "Bir erkek olarak çekici bir tutum sergiledi ve çok umut vaat ediyordu, ama Olympias'ın ona yanlış ilaç verdiğine, bu yüzden vücudunun ve beyninin işlevselliğini büyük oranda kaybettiğine

¹⁷ Plutarkhos, *Büyük İskender- Sezar Paralel Hayatlar*, çev. Hasan Yücel, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 3.

¹⁸ Siegfried Lauffer, *Büyük İskender*, çev. Nilgün Sorguç, İlya Yayınevi, İzmir 2004, s. 23.

¹⁹ Plutarkhos, a.g.e., s. 5.

²⁰ J. Maxwell O'Brien, *Alexander The Great; The Invisible Enemy*, Routledge, London 1992, s. 8.

²¹ Cuma Ali Yılmaz, *Makedonya'nın Yükselişi ve II. Philippos*, Capaddocia History Journal, S. 9, 2016, s. 26.

inanılmaktaydı. Olympias burada bir iftiranın da kurbanı da olabilirdi ama yapmaması içinde bir engel yoktu”²².

İskender'in annesi Olympias Aiakid hanedanlığından gelen Epiroslu Kral Neoptolemus'un kızıydı. II. Philippos onu Samotrake²³ Myster şenliği sırasında tanımış ve eş olarak almıştır²⁴. Olympias ile evlenmesinde büyük bir ihtimalle, Makedonya ve Epiros hanedanlıklarının birleştirilmesi düşüncesi de büyük bir rol oynamıştır²⁵.

Olympias yılançılık ile uğraşmaktaydı. II. Philippos bir gün Olympias'ın yanında bir yılan gördü, bu onun karısından soğumasına neden oldu. Artık onunla yatmaktan çekinmeye başladı²⁶. Karısının doğaüstü varlıklarla ilişkisi olduğuna, her an onu zehirleyebileceğine ya da büyü yapacağına inandı²⁷. Uysallaştırılmış büyük yılanlarla etrafındakileri eğlendiriyor, yılanları sakladığı sepetlerden ya da sarmaşıklardan çıkarıp kadınların ellerinde tuttukları asalara ve başlarındaki taçlara dolandırıyor ve bu şekilde insanları dehşete düşürüyordu²⁸.

Büyük İskender, babası II. Philippos ile olan ilişkisin de zaman zaman sorunlar yaşamaktaydı. Hatta bu sorunlar zaman içerisinde açık bir çatışmaya dönüşmüştür. Oğlunun sıra dışı yetenekleri ortaya çıktıkça, başarılı hükümdar II. Philippos bu ilişkiye baskı ile yön vermek zorunda kalmaktaydı²⁹.

Büyük İskender üstün zekâsı, gayreti ve azmi, ne istediğini bilen yapısı ve her durum ile baş edebilme kabiliyetini babasına borçluydu. Bu özelliklerinin yanı sıra "barbarca" bir karakter, sinir krizleri yaşayan ve içkiye düşkün bir yapısı Büyük İskender'de adeta daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkmıştır. Oğlunda git gide kendini görmeye başlayan II. Philippos, Büyük İskender'e ilerisini düşünerek, onu krallık için doğmuş biri olarak görerek daha sert davranmaktaydı³⁰.

²² O'Brien, a.g.e., s. 11.

²³ Samotrake; Saroz Körfezi açıklarında Semadirek adası. Bkz. İlhan Şahin, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.36, ss. 458-459.

²⁴ Öztürk, a.g.e., s. 95.

²⁵ Lauffer, a.g.e., s. 23.

²⁶ Löeb Classical Library, *Plutarch's Lives VII Demosthenes and Cicero And Alexander and Caesar*, Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Massachusetts 1967, s.224.

²⁷ Plutarkhos, *Büyük İskender – Hayatı ve Savaşları*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2001, s. 12.

²⁸ Droysen, *Büyük İskender*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1945, s. 53.

²⁹ Harold Lamb, *Makedonyalı İskender*, çev. Cansu Karyemez, Parola Yayınları, İstanbul 2015, s. 16

³⁰ Ahmet Refik, *Büyük İskender*, Kanaat Yayınevi, İstanbul 1931, s. 18.

1.2. BÜYÜK İSKENDER'İN EĞİTİMİ VE PRENSLİK DÖNEMİ

Büyük İskender'in eğitimi hükümdarlığa gelene kadar iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi; özellikle annesi Olympias ile ilk eğitimlerinin etkisi altında kaldığı yıllar, ikincisi ise veliaht olarak babası II. Philippos tarafından yetiştirildiği ve hazırlandığı dönemdir³¹.

Büyük İskender altı yaşına geldiğinde Makedonya'da adet olduğu üzere asil ailelerin yaptığı gibi Yunan eğitimi almış ve Yunan eğitimleri olmuştur. Olympias, bu eğitimleri akrabası olan Leonidas'ın emri altına vermiştir. Leonidas, Büyük İskender'e özellikle dayanıklı olmayı ve sade yaşam tarzını öğretmiştir³².

Leonidas kendisine 'eğitmen' unvanını yakıştırırsa da diğerleri tarafından "eğitmen" olarak kabul edilmiyordu. Eğitim unvanını taşımaya layık olan ise Akarnanlı Lysimakhos'tu. Hiçbir özelliği olmamasına rağmen kendisini İlyada kahramanı Phoiniks'e, Büyük İskender'i İlayda'nın büyük kahramanı Akhilleus'a, II. Philippos'u da İlyada kahramanı Akhilleus'un babası Peleus'a benzettiği için sarayda çok seviliyordu ve hiyerarşide ikinci sıradaydı³³.

Büyük İskender on dört yaşına geldiğinde II. Philippos genç prensin eğitimi ve gelecekteki sorumluluklarına yönelik hazırlıkları için Olympias'tan alıp, onu hazırlamaya başlamıştır. Stageira'da yaşayan ve henüz öğretmeni Platon kadar üne kavuşmamış olan büyük filozof Aristoteles'i ona layık bir ücretle eğitmen olarak getirtmiştir³⁴.

Aristoteles'in vermiş olduğu iki üç yıllık eğitim özellikle Büyük İskender'in zihinsel gelişiminde belirleyici olmuştur. Büyük İskender'in, II. Philippos ve Olympias'tan aldığı karakter özellikleri, Aristoteles'in uyandırdığı üçüncü ve önemli bir faktör ile tamamlanmıştır. Bu faktör zekâsının netliği, çok yönlülüğü, eğitime, kültüre ve araştırmaya olan düşkünlüğüdür.

İkinci ve önemli ders konusu da Platon öğretileriydi; özellikle Akademi'de sadece sözlü olarak aktarılan Platonizm idi. Büyük İskender'in bu "sırdaşlar" topluluğunun bir üyesi olmaya ne kadar değer verdiğini Aristoteles'in bilgi kuramı ve

³¹ Lauffer, a.g.e., s. 29.

³² Droysen, a.g.e., s. 21.

³³ Plutarkhos, *İskender-Sezar*, s. 19.

³⁴ Kotan, a.g.e., s. 33.

metafizik konuları ile ilgili yazılarını yayınlaması üzerine ona Asya'dan yazdığı bir mektuptan anlaşılmaktadır.

Büyük İskender, bu mektubunda, öğretilerin umumi olarak bilinmesini tasvip etmediğini, çünkü bu durumda "diğerlerinden hiçbir farkı ve ayrıcalığı" kalmadığını yazmıştır. Son olarak bir doktor oğlu olan Aristoteles, Büyük İskender'in tıp ve fen bilimlerine olan ilgisini uyandırmıştır. Büyük İskender açık ordugâhlarda arkadaşlarına ilaç yazıyor ve perhiz uygulatıyordu³⁵.

Büyük İskender coğrafya bakımından sıkıntılar çekse de Aristoteles'in çizdiği dünya tablosu ona bu konuda yön veriyordu. Bu tablo oldukça doğru çıksa da ancak yine de bazı noktalarda beklenmedik düzeltmeler yapmak zorunda kalmıştır. Büyük İskender çıktığı seferler boyunca öğretmeni Aristoteles ile resmi olarak belgelettiği coğrafi saptamaları ve keşifleri hakkında haberleşmişlerdir³⁶.

Hükümdarlığa hazırlanan Büyük İskender için bu kapsamlı eğitim programında politik öğretilerde kesinlikle olmalıydı. Platonun eğitim geleneğinde politik teoriler merkezi bir anlam taşımakta idi³⁷.

II. Philippos, 16 yaşındaki Büyük İskender'i hükümet işlerine alıştırmak için onu kendisinin vekili olarak devlet naipliğine atamıştır. II. Philippos uzakta olup devleti bir çocuğun idare ettiğini gören Maydların (Μαυδοί) Trakya'daki bir kabilesi bunu fırsat bilerek isyan etmişlerdir. Fakat genç prens derhal harekete geçerek düşmanlarını mağlup ederek başkentlerini işgal etmiştir.

Büyük İskender şehri yeniden düzenleyip ismini Aleksandropolis (Αλεξανδρπολις) olarak değiştirmiştir³⁸. Daha bu ilk olayında onun sürat ve cesarete malik olmakla beraber yaptığı hareketlerinde kendine güvenen birisi olduğunu ortaya koymuştur. II. Philippos'un oğluna ne derece güvendiğini iki yıl sonra Hayroneya (Χαρωνεια) muharebesinde 18 yaşındaki Büyük İskender'e hücum için tahsis edilen atlı birliklerin komutasını vermiş bu birlikle Büyük İskender düşmanın seçkin birliklerini mağlup edip savaşı kazanmalarını sağlamaktadır.³⁹

³⁵ Lauffer, a.g.e., s. 30.

³⁶ Philip Freeman, *Alexander the Great*, Simon & Schuster, New York 2011, s. 11.

³⁷ Plutarkhos, *Büyük İskender*, s. 34.

³⁸ Bosch, a.g.e., s.27.

³⁹ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul İletişim Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 61.

Bir sene sonra babası ile arası bozulmuştur. Makedon asilleri Olympias'ı Makedon olarak görmüyorlardı bu yüzden II. Philippos'dan başka birisi ile evlenmesini istemişlerdir. II. Philippos M.Ö. 337 senesinde Olympias'tan ayrılmadan generali olan Attolos'un (Ατταλοδ) kızı ile evlenmek istedi. Olympias kendi oğlunun veliaht olamayacağından korkuyordu.

Düğün sırasında Kral II. Philippos öldürüldü. Büyük İskender hızlı bir şekilde tahta çıkıp hükümet işlerini eline aldı. Makedonya harp meclisi yirmi yaşındaki Büyük İskender'e krallık payesini verir vermez Attalos'u vatan haini sıfatı ile öldürttü. Bunu takip eden zamanda Büyük İskender kendi aleyhinde olan veya kendi hâkimiyetini tehdit edebilecek bütün Makedon asilzadelerini Philippos'a yapılan saldırıya iştirak etmek suçundan hepsini astırttı. II. Philippos'un ölüm haberi her tarafa yayılınca kargaşa çıkmaya başlamıştır. Atina'da Demosthenes (Δημοσθένης) yeniden Yunanistan'ın hâkimi olmak için hazırlıklara başladı, hatta Pres İmparatorluğu ile münasebete bile girmişti fakat Yunanlılar tam hazırlanmadan Büyük İskender Tesalya'ya girerek oradan başlamak üzere isyan hareketlerini bastırdı.

Yaşanan bu olaylardan sonra Büyük İskender Balkan memleketlerinde sarsılmış olan devletin hâkimiyetini silahla tekrar elde etme mecburiyeti hissetti. Kendisi bizzat Balkan dağlarından Tuna'ya kadar ilerledi. Büyük İskender'in bu cesur ve süratli hareketi herkeste korku ve hayret uyandırmıştır. Adriyatik denizine sahili bulunan Keltler bir sefaret heyeti göndererek onun yüksek hâkimiyetini tanıdı. Bu arada Büyük İskender'in öldüğü haberleri ortaya çıkınca Yunanistan'da yeniden kargaşalar ortaya çıkmıştır.

Pers İmparatorundan para alan Demosthenes Yunanlıları savaşa çağırmıştır. Aynı zamanda Teb'liler şehrin kalesinde bulunan Makedonya askerleri ile savaşmışlardır. Fakat henüz Atinalılar harekete geçmeden Büyük İskender ordusu ile birlikte Teb önünde görüldü ve şehri işgal edip tamamen tahrip etti bu sayede Atinalılarında bütün mukavemeti kırılmıştı. Makedonya düşmanlarının hepsi sürgüne gönderildi ve Büyük İskender'in Pers İmparatorluğuna karşı yapacağı sefer için hiçbir engel kalmamıştır⁴⁰.

Büyük İskender devletin başına geçtiği zaman hazinede mevcut para olarak 60 Talanton bulunuyordu. Buna ilaveten devletin yıllık vergilerinden, gümrüklerden gelen 1000 Talanton olan Trakya altın madeni vardı. Yunanistan'dan vergi almıyordu. Buna

⁴⁰ Bosch, a.g.e., s. 30.

mukabil 500 Talanton borç aldı ve kendi ordusunun tahsilatı için yaptığı 800 Talanton borcunda ilave etmek zorunda kaldı. Büyük İskender'in Asya seferine çıktığında anca 70 Talanton parası ve bir aylık erzakı mevcuttu. Bu durumda Büyük İskender'in Anadolu üzerine yapacağı saldırısı başarısızlıkla sonuçlanırsa kendisi için ekonomik açıdan çok büyük bir felaket bekliyor olacaktı⁴¹.

1.3. BÜYÜK İSKENDER'İN HARP USULÜ VE ORDU

Büyük İskender'in, babasından kendisine kalan askeri sınıflar vardı bunlar aşağıdaki şekildedir;

1. Asilzade Süvarileri; Bunlar çok uzun zamandan beri krala hizmet eden Makedonya asilzadelerinden teşkil edilmiş olup kendilerine "Hetairoi*" (ἑταῖροι) unvanı verilmiştir. Teçhizatları zırh, miğfer ve kalkandan oluşup silah olarak'ta mızrak ve hançer kullanmışlardır. Ata üzengisiz bindikleri için mızraklarını koyacakları yer olmadığı için ellerinde serbestçe kullanırlardı. Bu ağır süvariler Makedonya bölgesine göre düzenlenmişlerdir. Bu en seçkin kimselerden oluşup kralın muhafız bölüğünü oluşturmaktadır. Büyük İskender Asya'ya yaptığı seferde Asilzade süvarilerinin yarısı alabilmişti diğer yarısı da yedek ve işgal kuvveti olarak Makedonya'da kalmıştır⁴².

2. Ağır Piyadeler, Hoplit (οπλίται) ; Bu piyadeler hür Makedon köylülerinden oluşmaktadır. Kendilerinin teknik isimleri "muharebe safı" Falanks (φάλαγγες) idi. Bunların her birliklerinde yaklaşık olarak 1500 kişilik kuvvet olup başlarında General veya Strategos (στρατηγός)⁴³ vardır. Bunlar teçhizat olarak; miğfer, kalkan ve beş buçuk metre uzunluğunda "Sarisa*" denilen Makedon mızrakları olurdu. En uzun ve en kuvvetli insanlardan seçilirdi. Bütün Makedon ağır piyadesinden Büyük İskender Asya seferi için yalnız yarısını aldı, tahminen 9-10 bin kişilik kuvvettir⁴⁴.

3. Hafif Piyadeler; Bu kıtalar "Hüpasnist" (υπασιςται) kalkancılar unvanını taşımakta olup Makedonya krallarının eski muhafızlarından oluşturulmuştur. II. Philippos zamanında ordunun asli unsuru haline gelmişlerdir. Bunların teçhizatları

⁴¹ Bosch, a.g.e., s. 34.

* Birçok antik kaynağa göre Hetairoi, Büyük İskender'in kişisel arkadaş grubuydu. Kralın av eğlencelerinde ya da savaşlarda ona eşlik ederlerdi diğer adları ise yoldaşlar grubu idi.

⁴² Bosch, a.g.e., s. 32; Lauffer, a.g.e., s. 27.

⁴³ Yunanca da General anlamında kullanılan kelimedir. Ordu lideri olarak'ta kullanılmasının yanında Askeri Vali olarak da kullanılır

* 14-16 ayak uzunluğunda Yunan kılıcı olarak kullanılan bir kargıdır (Ucu sivri ve demirli olan uzun mızrak). Hoplit askeri sınıfının baş silahıydı

⁴⁴ Lauffer, a.g.e., s. 44.

hakkında yeteri kadar bilgi yoktur fakat Falanks'lara göre daha hafif olduğu bilinmektedir. Hüspaspistlerin sayısı tahminen 3 bin kişi idi ve başlarındaki kumandan Falanksları ile aynı rütbededir. Hüspaspistlerin içerisinde ayrı bir kuvvet olup buna da Krallık Hüspaspistleri denmekteydi. Bunlar çoğu zaman Büyük İskender'in muhafızı iken aynı zamanda savaş kıtaları olarak da hizmet etmekle birlikte sayıları belli değildir⁴⁵.

Asilzade süvarilerinden olduğu gibi Hüspaspist gruplarından ayrılmış bir bölük kralın hususi işlerine tahsil edilerek, Agema veya Krallık kıtası (αγημα βασιλικον) ismini alırdı. Bunların sayısı 500'den ibaret olup bizzat Büyük İskender'in emrine tabi idi.

Bu üç askeri sınıf Makedonya ordusunun ana kuvvetlerini oluşturmaktadır. Bunlara ilaveten Müttefik kuvvetler, ücretli askerler vs. bulunmaktadır. Bu bölükler arasında özellikle Sarisoforlar yürüyüş esnasında pişdar kuvvetleri vazifesini görüyor, takip hareketlerine katılıyorlardı. Ani taarruzlarda, çevirme manevralarında diğer bölüklerle iş birliği yapıyorlardı. Kornit birliğinden ise 600 süvari ve Hoplit (οπλιται) denilen 7000 kişilik ağır silahlı piyade birliği topladı. Bunlar haricinde Yunanistan ve Anadolu'dan topladığı ücretli askerler vardır⁴⁶.

Teknik kıtalar ise başlıca topçu ve istihkâmcılardan oluşuyordu. Topçular uzun mesafelere oklar, muntazam kesilmiş odunlar, büyük taşlar ve yangın mermileri atan mancınıklara sahiptiler. Daha sefer başlangıcından itibaren filo büyük bir önem içeriyordu. Persler Küçük Asya ve Fenike sahillerinden itibaren denize hâkimdiler. Büyük İskender'in filosu ise Korint ittihadına sahip sahil şeritlerinden oluşuyordu.

M.Ö. 334 senesinde Büyük İskender Küçük Asya seferine çıktığında ordusu toplamda 32.000 piyade ve 5500 süvariden oluşmaktadır. Bu da yüzbinlerce kişilik ordu çıkarabilen Pers imparatorluğunun yanında çok küçük kalıyordu. Fakat sıkı askeri disiplini, mümtaz bir derecedeki talim ve terbiyesi, en aşağı kumanda mevkilerinde bile daima mükemmel ve maharetli bir idare söz konusudur.

Büyük İskender'in kullandığı muharebe usulü prensip itibari ile Epameynon'inkinin aynısıdır. Yani ordunun sağ tarafı zayıf bir şekilde ayarlanırken sol tarafı fazla derece takviye edilmiştir. Bundan dolayı ilk hücumu sol taraf yapıp düşman

⁴⁵ Bosch, a.g.e., s. 33.

⁴⁶ Öztürk, a.g.e., s. 52.

kuvvetlerinin sağ kanadını dağıttıktan sonra ordunun orta kısmına doğru hareket etmesi ile birlikte karşı tarafın savaş nizamını bozmaktadır.

Büyük İskender buna yeni olarak sadece Ağır süvariler ile ilk hücumu yaptırmıştır. Bu hücum esnasında kendisi daima şahsi olarak bunları kumanda etmekteydi. Hücum sağ taraftan yapılmakta ve düşmanın sol tarafının en zayıf noktası tercih edilmektedir. Düşman bu ağır darbenin etkisi ile dağılmıştır. Ağır piyade kuvvetleri yürüyüş nizamında ilerleyerek gitgide düşmanın üzerine hücum etmekteydiler. Aradaki boşluklarda hafif piyadeler tarafından dolduruluyordu ve düşman askeri kaçtığında dâhil hepsini öldürene kadar takip ediliyordu, bu savaş usulüne imha harbi denilmekteydi.

2.BÜYÜK İSKENDER'İN PERS SAVAŞLARI

2.1. GRANIKOS SAVAŞI

M.Ö. 334 senesinin ilkbaharında Büyük İskender sefer ordusu ile birlikte yola çıkmıştır. Büyük İskender kara ordusu ve filosu ile birlikte Hellespont (Ελλήσποντος, Çanakkale boğazı)'a geldiler. Hellespont'a giren gemiler boğazı kontrol altına aldılar. Bu harekâtın bütün komutası Parmenion'a verilmiştir. Parmenion, II. Philippos'a hizmet etmiş ve şimdide Büyük İskender'in kurmay başkanı olarak kralın vekili sıfatına haiz bulunmaktaydı.

Büyük İskender, Hüspapist kumandanı olan Hephaistion'un (Ηφαιστίων) refakatinde Sestos'dan İlion'a (Ιλιον) geçerek Akhilleus'un mezarını ziyaret edip Troya'da ki Atena'ya (Ιλιαδ Αθήνα) kurban vermiştir. Büyük İskender Arisbe'de tekrar ordusu ile birleşerek oradan Lampsakos'a⁴⁷ doğru ilerleyip buradan Granikos (Γρανικό, Biga Çayı)'a döndüler. Pişdar kuvvetlerinin bildirdiğine göre bu bölgede Pers Kuvvetleri bulunmaktaydı. Granikos müdafaası çok kolay bir bölge olduğu için Pers orduları Biga Çay'ın diğer tarafında konuşlanmıştı⁴⁸.

Bu sırada Pers komutanları, topladıkları savaş konseyinde stratejilerini belirlemeye çalışmışlardır. Arrianos konuşulanları şöyle aktarıyor; Rodoslu Memnon, Makedonlara karşı risk alınmaması yönünde uyarıda bulundu. Makedon piyadesi daha güçlüydü ve başlarında Büyük İskender vardı. Memnon geri çekilmek ve bu geri çekilme esnasında ise tarlaları ateşe vermeyi öne sürdü. Çünkü Büyük İskender'in bir

⁴⁷ Biga yarımadasında antik kent.

⁴⁸ Bosch, a.g.e., s. 25.

aylık erzakının olduğunu biliyor ve erzak temini için geri dönmek zorunda kalacağını öne sürüyordu⁴⁹. Pers savaş meclisi Memnon'u dinlemeyerek bir karar verdi. Bu karar Büyük İskender'in ilerleyişinin durdurulmasıydı. Bu yüzden orduları ile birlikte Granikos da mevzi almışlardır.

Eğer Persler istilacıları buradan kovamazlarsa, başta Daskyleion olmak üzere birçok önemli kentin yolu açılacaktı. Ayrıca mevki olarak Granikos'un seçimi Perslerin, Büyük İskender'i kendi belirledikleri bölgede savaşa mecbur ettikleri için bir avantaj sağlıyordu⁵⁰. Pers ordusu, nehrin sağ kıyısında süvariler, onların arkasında da Yunan ücretli askerleri bulunmaktadır. Bu dizilişle birlikte Büyük İskender düşmanın oluşturduğu muharebe hattının tamamen yanlış olduğunu görmüştür⁵¹.

Büyük İskender buranın Asya'nın kapılarıymış gibi kesinlikle ele geçirilmesini istiyordu. Yalnız komutanlar Çay'ın derinliğine ve sarp kayalıklardan endişeleniyordu. Bahane olarak, Makedon krallarının Daisios ayında savaşmadıklarını ileri sürdüler. Büyük İskender bu ayı bir önceki ayın, yani Artemisios ayının ikincisi olarak saymalarını önerdi ve ilerlemelerini emretti⁵².

Parmenion'un düşüncesine göre piyade bakımından güçsüz olan düşman Makedonyalıların yakınlarında geceyi geçirmeye cesaret edemeyecek ve geri çekileceklerdi. Böylece Makedonyalılar tehlikesiz şekilde nehirden geçeceklerdi. Parmenion'un bu önerisine karşılık Büyük İskender şunları söylemiştir; "Bunu anlamıyorum, Hellespont'u kolayca geçtiğimiz halde bu küçük su bizi durduracak olursa ben utanırım. Aynı zamanda bu ne Makedonyalıların şerefine nede benim daima takındığım tavra uygun olmayacaktır. Sandığıma göre sizin dediğiniz gibi yaparsak Pers'lerin, Makedonyalılarla savaşmak için cesaretleri artabilir"⁵³.

Fakat Büyük İskender'in bekleyecek vakti yoktu. O henüz daha uzaktan Pers ordusunun ne vaziyette olduğunu anlamıştı. 20.000 Pers süvarisi doğrudan nehrin sarp sahilinde konuşlanmış onun arkasında ise piyade kuvvetleri vardı. Büyük İskender böyle bir dizilimin hatalı olduğunu anlamıştı. Çünkü Büyük İskender ordusu ile Granikos'u geçtiğinde kesinlikle süvari muharebesi yapılacaktı ve Pers süvarilerinin

⁴⁹ Jona Lendering, *Büyük İskender*, çev. Burak Sengir, Kronik Kitap, İstanbul 2009, s. 86.

⁵⁰ Reyhan Körpe, *Büyük İskender'in Troas'ta izlediği rota ve Granikos savaşı, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, c.10, S.10-11, 2011, s. 98.

⁵¹ Droysen, a.g.e., s. 45.

⁵² Plutarkhos, *Büyük İskender*, s. 17.

⁵³ Droysen, a.g.e., s.46.

arkasında olan piyadeler savaşa dâhil olamayacaktı. Bundan dolayı Pers ordusunun yarısı savaşa hiçbir şekilde katılamayacaktı⁵⁴.

Büyük İskender ordusunu yürüyüş nizamından savaş nizamına geçirdi. Dört fırka ağır piyade ve kendisinin idaresinde sağ tarafı tutan bilumum asilzade süvarileri ile birlikte nehre ilerledi. Sarısoforlardan bir kısmı hafif kuvvetlerle geliyordu. Ordunun geri kalanıyla birlikte Trakya ve Teselya süvarileri Parmenion'un komutası himayesinde ileri kuvvetleri takip ediyorlardı⁵⁵.

Memnon, Makedon ordusunun sağ tarafında bizzat kralın kendisi olduğunu görünce Perslerin sol tarafına saldıracağını bekliyordu. Büyük İskender'in miğferinin üst kısmında atkuyruğundan yapılmış gösterişli, sorguçla iki yanına iliştirilmiş muhteşem beyaz kanatlardan ve elindeki kalkandan dolayı diğer askerlerden kolaylıkla ayırt edilebiliyordu⁵⁶. Büyük İskender, Memnon'u meşgul etmek için ağır süvarilerden ve Hüpasistlerden bir birlik gönderdi. Bunlar nehrin içinde savaşa tutuşunca kendisi kesin darbeyi vurmak için ileri atıldığı sırada düşman ile karşılaştı⁵⁷.

Pers komutanı olan Mithridates öne atılarak Büyük İskender'e saldırdı, kılıcı ile Büyük İskender'i omzundan yaralasa da Büyük İskender'in vurduğu bir kılıç darbesi ile Pers Prensi ölü olarak yere düşmüştür. Ölen Pers komutanının kardeşi olan Rhosaikes, Büyük İskender'in üzerine atılarak bir vuruşla miğferini parçalamış ve kılıç kafa derisini sıyırmıştır. Fakat Büyük İskender kılıcını Perslilerin arasından geçirerek Rhosaikes'i öldürmüştür. Bu esnada Lydia satrapı olan Spitridates, İskender'e arkadan saldırarak kati darbeyi indireceği sırada Büyük İskender'in arkadaşı ve Asya seferi boyunca tarihçisi olacak olan Kleitos tarafından kurtarılmıştır⁵⁸.

Bu savaşta geri kalan Makedonya bölükleri ilerleyip bütün düşman hattı boyunca hücumla kalktılar. Persler kendi kıyılarını savunurken sadece Büyük İskender tarafından yapılan saldırı noktasında Perslerin açık vermesiyle yarma harekâtı ile birlikte kesin sonuç alınmış oldu. Bu sebeple Perslerin sol tarafı tamamen yok edilmiş ve Büyük İskender kendi süvarilerini sağa doğru çevirerek Perslerin merkezine doğru

⁵⁴ Bosch, a.g.e., s. 26.

⁵⁵ Refik, a.g.e., s. 34.

⁵⁶ Plutarkhos, a.g.e., s.18.

⁵⁷ Kotan, a.g.e., s. 35.

⁵⁸ Droysen, a.g.e., s. 51.

hücumu geçmiştir. Perslerin savaş hatları dağılmaya başlamasıyla toplu firarlar başlamıştır⁵⁹.

Birkaç saat içerisinde zafer kesinleşmişti. Pers hatları yarılmış ve süvariler arasında firarlar olmuştu. Büyük İskender firar eden birlikleri takip etmek istese de karşısında Yunan ücretli askerleri vardır. Yunan ücretli askerler bu savaşı kaybetmeler bile bu yenilgilerini Makedonyalılara pahalıya patlamasını sağlamak isteseler de başarılı olamamışlardır⁶⁰. Büyük İskender onlara karşı Falanks ile ön cepheden ve süvarileri ile birlikte arkalarından hücum etmesiyle Yunan ücretli askerlerinin sadece çok küçük bir bölümü kurtulabilmişti. Bu savaş ile birlikte Pers ordusu dağılmıştı. Böylece Büyük İskender'e Toroslara kadar olan bütün alanın açılmasıyla Büyük İskender ilk amacını gerçekleştirmiştir⁶¹.

Persler için Granikos savaşı bir felaketle sonuçlanmıştı.. Plutarkhos'a göre Persler Granikos savaşında 20.000 piyade ve 2.500 süvari kaybetmiştir⁶². Persler açıkça bozguna uğratılmıştır. Yunan paralı askerlerin büyük çoğunluğu savaş sırasında öldürülmüş olsa da Büyük İskender, hayatta kalanları esir alarak, orduya katılımlar nedeniyle azalan tarım gücünün desteklenmesi amacıyla Makedonya kırsalına göndermiştir. Perslerin Muharebe öncesindeki askeri güçten eser kalmamıştı. Bunun dışında Perslerin aldığı ikinci ağır darbe de Lidya ve Kapadokya satraplarıyla birlikte kraliyet ailesi mensupları ve en az üç generalin savaş sırasında öldürülmesidir. Ayrıca yaşanan felaketin sorumlusu olduğunu düşünen Hellespont Frigyası satrapı Arsites intihar etmiştir⁶³.

Savaştan bir gün sonra, ölenler bütün teçhizatları ile uygun bir merasimle gömüldüler. Makedonya'daki aileleri ise bütün vergilerden muaf tutuldu. Toplamda Büyük İskender'in süvarilerinden 25 kişi ölmüştür⁶⁴.

Büyük İskender, Lyssippos'tan (Λυσίππο) ölenlerin hepsinin bronz heykellerini yapmasını istedi. Bu başarısını tüm Yunanlılara özellikle Atinalılara duyurmak için düşmanların üç yüz kalkanını ve ele geçirdiği ganimetlerin üstlerine "Philippos'un oğlu İskender'in ve Lakedaimonyalılar hariç tüm Yunanlıların Asya'da yaşayan barbarlara

⁵⁹ Bosch, a.g.e., s. 88.

⁶⁰ Droysen, a.g.e., s. 53.

⁶¹ Freeman, a.g.e., s. 49.

⁶² Plutarkhos, a.g.e., s. 19.

⁶³ Lendering, a.g.e., s. 89.

⁶⁴ Öztürk, a.g.e., s. 98.

karşı zaferinden" cümlesini yazdırarak gönderdi. Perslerden ele geçirdiği kupaları, erguvan renkli kumaşları ve buna benzer ganimetleri annesine yolladı.

Kazandığı bu zafer Büyük İskender'in durumunu çok güçlendirdi. Pers hegemonyasının denize açılan en önemli tahkimat üssü sayılan Sardies ve civarındaki diğer şehirler ona boyun eğdi. Karşı çıkan Halikarnasos ve Miletos şehirlerini de zorla ele geçirdi⁶⁵.

2.2. ISSOS SAVAŞI

Pers kralı Darius M.Ö 334/333 kışı zarfında Pers imparatorluk ordusunu toplamış ve Yunan ücretli askeri ile takviye etmiştir. Ordu Babil şehrinde toplanmıştır. İlkbahar zamanında Darius ordusu ile birlikte Fırat nehri boyunca kuzeye doğru hareket etti ve Amanos dağlarındaki ovaya mevzilendi. Arazi Pers savaş kuvvetlerinin özellikle de süvarilerinin durumu için çok müsaitti.

Fakat yaz mevsimi geçip de bu büyük ordunun levazım güçlükleri gittikçe artmaya başlamıştı. Bu sebepten dolayı Pers Kralı Darius komutayı bizzat kendisi devralıp, kendisinin İssos'ta hazır bulunduğu hakkında söylentiler çıkartıp bunları Büyük İskender'in duymasını istemiştir.

Böylelikle Büyük İskender'i bir tuzağa çekmeyi planlıyordu. Bu haber Büyük İskender'e gelince gönderdiği keşif birliği ile haberi doğruladı. Büyük İskender İssos'a doğru hareket ettiği sırada Darius Amanos dağlarını aşmış ve Makedonyalıların arkasındaki birliklerle irtibatlarını kesmişti⁶⁶.

Bunun üzerine Büyük İskender ordusuna geri dönme emri vererek güneydeki sahil şeridini işgal ettikten sonra askerlerine dinlenme emri verdi. Ertesi sabah Makedonyalılar uzun kollar halinde ilerleyerek geçitten geçtiler. Ovanın genişlemesi sebebi ile git gide yanlara doğru yayılıp açılmaya başladılar. Nihayet tüm Falankslar iyice açılmıştı. Persler ise ovayı kat ederek denize dökülen ve küçük bir sahil alanı olan Pinaros'un (Ιλίωποδ) arka tarafında mevzi almışlardı. İssos ovası güneyde daralarak dar bir geçitle batıda deniz, doğuda dağlarla çevrilmiştir⁶⁷.

Büyük İskender, Darius'un böylesine büyük bir stratejik hata yaparak ordusunu daracık vadiye sokacağını aklından bile geçirmemiştir. Darius burada savaşıma cesaret

⁶⁵ Plutarkhos, a.g.e., s.20.

⁶⁶ Emin, a.g.e., s. 38.

⁶⁷ Lauffer, a.g.e., s. 70.

ederek büyük bir hata yapmıştır. Çünkü arazi onun büyük ordusu için çok küçüktü ve yanlara tam açılmıyordu. Makedonyalılar yaklaşmaya başlayınca Darius ordunun savaş nizamını himaye etmek için süvari birliği ile hafif piyadeleri nehrin öteki tarafına gönderdi⁶⁸.

Bu sefer cephede Yunan ücretli askerli bulunuyordu. Persler Granikos savaşına göre onlardan daha fazla istifade edecekti. Piyadelerin sağ ve solunda Pers süvarileri yanaşık şekilde bulunmaktadır. Pers süvarileri sağ tarafta daha fazlaydılar. Çünkü buradaki ova daha geniş olduğu için yanlara açılmalarına daha fazla fırsat veriyordu. Sol tarafta ise Darius 20.000 hafif silahlıyı nehrin öteki tarafına göndererek yandaki dağları işgal ettirdi. Bu sebeple Makedonyalıları yan taraftan veya hücumla geçtikleri sırada arkalarından vurabilecekti⁶⁹.

Büyük İskender Süvarilerinin fazla olan kısmı ile birlikte sağ taraftaydı. Büyük İskender, Pers süvarilerinin kendilerinin sol tarafında olduğunu görünce yapılan planın düşman tarafından sezilmemesi için bizzat kendi cephesi boyunca arkadan Teselya süvarilerini sol tarafa gönderdi. Dağ tarafında bulunan Pers kuvvetlerine karşıda hafif birliklerini gönderip düşmanı geri çekilmeye zorladı. Bu suretle kendi sağ tarafını uzatarak bir çevirme harekâtını önlemiş oldu⁷⁰.

Büyük İskender atı Boukephalos'un sırtında Makedon hattı boyunca ilerliyor, askerlerine cesaret verici kısa bir konuşmayla sesleniyordu. Falanksın görevi, düzenin bozulmaması için hamle sırasında olabildiğince yavaş hareket etmek ve düşman taarruzuna karşı en zayıf noktaların, yani kanatların bozulmasını önlemektir, eş zamanlı olarak süvari birlikleri de taarruza geçecekti⁷¹.

Büyük İskender yine bizzat kendi idare ettiği ağır süvariler ile ani bir hücumla savaşı başlattı. Perslerin sol tarafının iç kısmına daldı. Savaş devam ederken Büyük İskender bacağından yaralandı. Falankslar, Yunanlı ücretli askerlere saldıracağı sırada nehri geçerken intizamlarını kaybedince ücretli askerler bu oluşan boşluklardan yararlanıp o boşluklardan saldırdılar. Fakat bu sırada Büyük İskender'in yapmış olduğu yarma harekâtı başarılı oldu ve Pers ordusunun sol tarafı dağılmıştır. Bundan dolayı asilzade süvarileri sağ tarafa dönerek, Pers ordusunun Yunan ücretli askerlerine yandan

⁶⁸ Valerio Massimo Manfredi, *Büyük İskender; Anadolu'nun Kapıları*, Can yayınevi, İstanbul 2015, s.91.

⁶⁹ Lamb, a.g.e., s. 176.

⁷⁰ Bosch, a.g.e., s. 37.

⁷¹ Lendering, a.g.e., s. 129.

ve arkadan hücumla geçtiler. Böylece zor durumda kalan Falankslar'ın yardımına yetiştiler. Büyük İskender ise bizzat krallık İle'siyle* (Ιληβασιλική) Pers süvari muhafızlarına hücum ettiler⁷².

Durum tam Büyük İskender'in istediği biçimde geliyordu. Ancak askerlerine ilerleme emrini vermeden önce, kendi süvari birliklerinin solda, deniz tarafındaki kalabalık Pers süvarisi tarafından kolaylıkla alt edilebileceğini, dolayısıyla Falanksın güç duruma düşeceğini öngörüyordu. Şimdiyse mevcut durumun lehinde gelişmesi, bütünüyle bu taarruza bağlıydı.

Pers kralı Darius aniden karşısında üzerine hücum eden ve yanındakilerle birlikte etrafa dehşet saçan Büyük İskender'i bizzat görünce paniğe kapılıp savaş arabasını geri çevirerek oradan kaçmaya başlamıştır. Fakat Makedonya ordusunun sol tarafı tehlikede olduğu için Büyük İskender, Darius'u takip edemedi⁷³. Bu sırada Makedon muhafız birlikleri sola yönelmiş, Büyük İskender de Darius'un paralı askerlerine karşı bir taarruz başlatmıştı. Bu zor durumda kalan Makedon Falanksını rahatlatmış, yeniden toparlanmasını sağlamıştı.

Darius'un kaçtığı haberi ordusuna ulaşınca Pers süvarileri de geri çekilmeye başlamıştır. Buna müteakip Pers ordusunda firarlar hızlanmıştır. Arazinin dar olmasından dolayı Pers'lerin kayıpları çok olmuştur. Yalnız kendi muharebe birliklerini terk etmeyen ve düzenlerini koruyan sekiz bin Yunanlı ücretli askerler dağlara kaçarak kurtulmuşlardır⁷⁴.

Büyük İskender ve beraberindeki süvariler kaçan yüzlerce askeri öldürdü. Antikçağ kaynakları, o gün en az 20 bin Pers askerinin öldüğünü nakletmektedir.⁷⁵ Karanlığın çöküşü, Perslerin çok daha fazla kayıplar vermesini engellemiştir. Makedonlar ay ışığında Pinaros kıyılarındaki paralı askerleri öldürmeye devam ettiyse de ilk okun fırlatılışından yaklaşık iki saat sonra İssos çarpışması sona ermiştir⁷⁶.

Savaş alanının yakınında İskender kendi ismine izafeten İssos civarında Alexandreya (Ἀλεξάνδρεια κατ' Ἴσσοις, İskenderun) adında şehir kurdurdu. İssos

* Bu birlik seçkin kişilerden teşkil olunuyor ve kralın muhafız kıtasını meydana getiriyordu.

⁷² Bosworth, a.g.e., s. 78.

⁷³ Bosch, a.g.e., s. 41.

⁷⁴ Lauffer, a.g.e., s. 72.

⁷⁵ By-Pseudo- Callisthenes, *The Romance of Alexander The Great*, Columbia University Press, New York and London 1969, s. 129.

⁷⁶ Lendering, a.g.e., s. 139.

savaşından sonra Büyük İskender, Darius'un annesi, zevcesi ve üç çocuğundan oluşan krallık ailesi ele geçirmiştir. Darius'un ailesine haber gönder göndererek onun hayatta olduğunu bildirmiştir. Büyük İskender onlara Pers krallık ailesinin bulunduğu mevkiye göre muamele gösterdi ve Pers kralı Darius'un eşi Stateyra'yı (Στάτειρα) asla görmedi⁷⁷

2.3. GAUGAMELA SAVAŞI

Büyük İskender İssos savaşından sonra güneye yönelmiş Suriye ve bu bölgeleri kontrol altına almıştır. Ardından Mısır'a gelip burayı yeniden teşkilatlandırdıktan ve buradaki mülki idareyi 2 Mısırlı'ya, askeri idareyi ise Makedonyalılara verdikten sonra M.Ö. 331 senesinin ilkbaharın da hareket ederek Pers kralı Darius'la olan son savaşı için Suriye üzerinden Mezopotamya'ya girmiştir⁷⁸.

Darius arada geçen zaman zarfında yeniden bir ordu toplamıştı. Bu sefer Persler hariç şark kısımandaki milletler, İran kabileleri, Baktriya Satrapı Besos (Βήσος) kumandasındaki Baktriyalılar (Βάκτριοι), Sogdianlılar (Σογδιανοί), Arahosiyalılar (Αραχώσαι), Ariyalılar (Αριοι), Hürkaniyalılar (Υρχανιοι) ve diğer kıtalarda toplanmıştı⁷⁹.

Darius Hindistan'dan 15 adet fil getirtmiştir. Darius özellikle tırpanlı arabaların yapacağı etkiye ümit bağlamıştı. Bu şimdiye kadar hiç kullanılmamış bir silahtı. Bunların kullanılabilmesi için özellikle açık ve ovalık bir araziye ihtiyaç vardır. Bu arabaların tekerleklerinde büyük tırpanlar vardır. Bitişik bir vaziyette hücumla geçerek Makedon Falanksını doğrayıp dönecekti.

İlkbaharda Pers ordusu Babil civarında toplandıktan sonra, Persler Arbela (Erbil) üzerine hareket ettiler ve burada ordugâh kurdular. Darius savaş alanı olarak Gaugamela'ya seçmiştir. Bu arazi Pers Pişdar kuvvetleri tarafından işgal edildi. Seçilen bu savaş alanını Darius itina ile hazırlattı. Toprak yarıkları ve taşları hepsini tırpanlı arabalara mâni olmayacak şekilde temizletti. Pers mevzilerinin ön kısımlarında derin hendekler kazdırarak bunları Makedon asilzade süvarilerine tuzak olması için üstünü hafifçe örtüldü, demir ayaklı oltalar yerleştirildi bunlar ise piyade hücumlarını engelleyecekti⁸⁰.

⁷⁷ Plutarkhos, Büyük İskender, s. 32.

⁷⁸ Mansel, a.g.e., s. 463.

⁷⁹ Bosch, a.g.e., s. 51.

⁸⁰ Lauffer, a.g.e., s. 92.

Büyük İskender Eylül'ün 20'sinde Dicle'ye gelince burada ay tutulması oldu. Bu olaydan dolayı Büyük İskender, Selene (Σελήνη), Helios (Ἡλιος) ve Ge (Γη) tanrılarına kurban taktim etti. Eylül 28'i akşamı ileri harekâta başladı. Büyük İskender sabah karanlığında düşman kuvvetlerine beş km yaklaştığını görünce serbest yürüyüşü durdurarak muharebe için ileri yürüyüşe başlandı. 29 Eylül'de ordugâh kurularak generallerden oluşan harp meclisini topladı ve 30 Eylül'de savaş meydana geldi⁸¹.

Pers ordu düzeninde en öndeki hatta 15 adet fil ve 50 tırpanlı araba mevzi almıştır. Sol tarafta 16.000 süvari ve Pers piyadesinden oluşuyordu, buradaki en ön hatta Saklar, Sogdianalılar ve Baktriyalılar'ın süvarilerinin yanında 100 adet savaş arabası bulunmaktadır. Geri kalan kıtalar ise sağ tarafta toplanmış ve önlerinde 50 savaş arabası vardır⁸².

Bütün cephe birkaç kilometre uzunluğunda olduğundan Makedon ordusunun sol tarafı Pers ordusunun merkezinin önünde durmuştu. Bu haddinden fazla uzunluk Makedon ordusu için sorun teşkil etmektedir. Makedon ordusunu sağ ve sol taraftan sarmalarına veya arkadan saldırmalarına uygundur. Diğer taraftan Büyük İskender'in ordusu toplamda 40.000 piyade ve 7.000 kişiden oluşan süvari birliği idi⁸³.

Sağ tarafın en uç kısmının başında bizzat Büyük İskender'in kendisi asilzade süvarileri ile bulunmaktadır. İlk önce müdafaa durumunda kalacak olan sol taraf ise Parmenion'un komutasındadır. Sol taraf Makedonya ağır piyadeleri ve Teselya süvarilerinden ibaretti. Büyük İskender Yunan ücretli askerlerini özellikle Mısır'dan getirmiş olduğu bölükleri cephenin gerisinde yedek olarak bırakıp yan taraflardan gelecek olan taarruza ve merkezin yerine kaim olacak vaziyette düzenlenmiştir⁸⁴.

Ordu bu düzen halinde yerini aldıktan sonra Büyük İskender kendi süvari birliği ile sağ tarafa hücumla kalktı. Aynı zamanda Makedonları çevirmek için Pers kuvvetleri de harekete geçti. Darius'un çok güvendiği ve Makedon hatlarını yaracak ve karışık bir hale sokmasını düşündüğü savaş arabaları Makedon okçuların arabacıları ve atları hedef haline getirdiğinden dolayı etkili olamamıştır.

Büyük İskender, Persler'in sol tarafının iç tarafına doğru hücumla geçerek burada cepheyi yardı ve Persler'in sol tarafını ikiye ayırdı. Bu arada Hüpasnistler ve Falankslar,

⁸¹ Plutarkhos, Büyük İskender, s. 41.

⁸² Bosch a.g.e., s. 53.

⁸³ Droysen, a.g.e., s. 75.

⁸⁴ Lendering, a.g.e., s. 197.

Pers merkezine doğru harekete geçmişlerdir. Pers ordusu merkezi artık aynı zamanda Makedonya süvarileri tarafından yandan baskına uğramıştır. Büyük İskender'in yaklaştığını gören Darius yine firar etmeye çalıştı. Bu arada Parmenion emrindeki birlikler çok sıkışık bir vaziyete düşmüşlerdi, hücumla geçen Pers kuvvetleri Makedon ordusunu çeviriyordu⁸⁵.

Büyük İskender'in ileri harekâtından dolayı her iki taraftaki Makedon bölükleri arasındaki irtibat kesilmiş ve oluşan boşluk yüzünden Persler buraya hücum etmiş olsalar da burada yedek kuvvet olan birliklerle karşılaşmıştır. Bu esnada Parmenion kendisine yardım etmesi için Büyük İskender'e adam gönderdi. Kral derhal mağlup edilen düşmanın takibini bırakarak Parmenion'a yardıma gitti. Bu esnada yedek kuvvetle karşılaşan Pers ordusu, Büyük İskender ile de karşılaşmış ve burada çok büyük bir süvari savaşı meydana gelmiştir. Muharebe Makedonların zaferi ile sonuçlanmasıyla akşamın geç saatlerine kadar düşmanı takip devam etmiştir.

Büyük İskender gece yarısına doğru Arbela'daki Pers ordugâhını ve belki de Darius'u ele geçirmek için süvarilerinin başında harekete geçti. Pers kralı Darius kaçmıştı, fakat Perslerin zengin eşya ve mühimmatı ile savaş hazinesi Büyük İskender'in eline geçmiştir⁸⁶.

3. BÜYÜK İSKENDER'İN HİNDİSTAN SEFERLERİ

Büyük İskender, Pers ordusunu Guagamela savaşı ile yenilgiye uğrattıktan sonra Makedonya, Yunanistan, Küçük Asya, Mezopotamya, Mısır, Pers ve Baktriya bölgelerinin egemenliğini ele geçirmiştir. Pers bölgesinin doğusunda kalan ve çok fazla bilgi sahibi olmadığı Hindistan kalmıştı⁸⁷. Bunun için Hindistan'a doğru sefer hazırlarına başlamıştır⁸⁸.

Büyük İskender tarafından yıkılmadan önce Pers imparatorluğu da birkaç defa Hindistan üzerine seferler düzenlese de pek başarılı olduğu söylenemez. Bu sebepten dolayı Makedonlara'da göre de Hindistan seferi ve bölgenin ele geçirilmesi imkânsız olarak görülmektedir. Fakat Büyük İskender'in çoğu zaman olduğu gibi diğer Makedonlar gibi düşünmeyip bu bölgenin Babil merkezli bir Makedonya krallığı

⁸⁵ Barry Strauss, *Tarihe Yön Veren Büyük Komutanlar; İskender, Hannibal ve Sezar'ın Liderlik Anlayışı*, Say Yayinevi, İstanbul 2013, s.182.

⁸⁶ Bosch, a.g.e.,s. 57.

⁸⁷ Bosch, a.g.e., s. 79.

⁸⁸ Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar*, s. 34

tarafından ele geçirilip yönetilebileceği yönünde düşünüyordu. Bundan dolayı Hindistan hakkında bilgiler toplamaya başlamış ve Hindistan bölgesindeki bazı devletlerin kendi aralarındaki mücadeleleri öğrenmiştir. Bunun sefer için önemli rol oynayıp, bu devletlerin arasında ki mücadeleden yararlanıp bölgeyi ele geçirmeyi hedeflemiştir⁸⁹.

Büyük İskender, Hindistan üzerine yapılacak seferi için hazırlıklara devam ederken, Taksila Kralı Büyük İskender ile işbirliği yapmak için kendisine elçiler göndermiş ve Büyük İskender'in yapacağı bu seferde kendisini destekleyeceklerini bildirmiştir⁹⁰.

Büyük İskender'in ele geçirmiş olduğu Pers imparatorluğunun Hindistan da sınırları olsa da bu diğer krallıklar ile anlaşmazlıklara sebep olduğundan bu sınırların yerleri tam olarak bilinmiyordu. Bazılarına göre İndus nehrinden Hint okyanusuna kadar⁹¹, bazılarına göre ise Kabil vadisinden ileri gidememiş olsa da, bu Hindistan seferi için önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte de Ktesias⁹², Büyük İskender'e Semiramis'in⁹³ Hindistan seferini anlatmasını, Dionysos'un(Διώνυσος) doğu topraklarındaki ilerleyişinin Hindistan'da başladığını anlattığı söylenir. Böylelikle Büyük İskender'in bu kahramanların izinden gitmeyi ve onların yaptıklarından daha fazlasını yapmayı amaçlayıp büyük bir imparatorluk kurmayı hedeflemiştir⁹⁴.

Hindistan bölgesi ele geçirilmesi çok zor olsa da zengin bir bölge olduğu içinde bir çekiciliği vardı. Sefer hazırlıklarının mali bilançosu çok ağır olsa da Ktesias'ın anlattığı kahramanlardan dolayı Büyük İskender bu sefere farklı bakıyor ve bu efsanevi kahramanlara özeniyordu. Fakat bu seferin ağır olduğunu etrafında kendisine anlatacak kimseyi bırakmadığı için Büyük İskender'i durduracak kimse kalmamıştır⁹⁵.

Büyük İskender bu sefer için hazırlıklara çok dikkat etti ve bu hazırlıkların özenli bir şekilde yapılmasının farkındadır. M.Ö. 328 de tüm bir yılı bu sefer hazırlıklarına ayırmıştır. Bu hazırlıklarla birlikte Büyük İskender'in ordusunda bulunan kişi sayısı 120.000'i geçmiştir⁹⁶. Bu sayı sadece Makedonlarla oluşturulması imkânsız olduğu için Pers ve Baktriyalılar'dan da çok sayıda kişi orduya alınmıştır. Baktriyalılar

⁸⁹ Kotan, a.g.e., s. 65.

⁹⁰ Bosworth, a.g.e., ss. 150-151.

⁹¹ Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s.206

⁹² M.Ö. 416 yılında yaşamış Yunanlı doktor ve Pers tarihçisidir.

⁹³ M.Ö. 9.yüzyılda yaşadığı düşünülen Asur kraliçesi ve Tanrıçasıdır. Dünyanın 7 harikasından birisi olan Babil'in asma bahçelerini yaptırmıştır.

⁹⁴ Bosworth, a.g.e., s. 151.

⁹⁵ Strauss, a.g.e., s. 231.

⁹⁶ Mansel, a.g.e., s. 449.

Makedon asilzade süvari birliğine alınmış, Persler ise Yunan paralı askerleri ile birlikte ağır piyade kuvvetini oluşturmuştur. Bunları da Makedon Falanks'lara ile desteklenip sefer hazırlıklarında yavaş yavaş sona gelinmiştir.

Hindistan'ı diğer bölgelerden ayıran dağları ve büyük bir kültür bölgesine sahiptir. Bu sebeple Pers bölgesinden Hindistan'a iki giriş yolu vardı. Bunlardan birincisi Ketta üzerinden Sind nehrine doğru ilerleyen Bolan geçidi, ikincisi ise Kabil Nehri boyunca ilerleyen Hayber geçidi idi. Büyük İskender Hindistan'ın Bahçesi olarak adlandırılan Hayber geçidini seçmiştir⁹⁷.

3.1. HAYBER GEÇİDİ

M.Ö. 327 yılında Hindistan seferine başlayan Büyük İskender Hindi kuş dağlarını aşmış ve M.Ö. 329 da kurdurmuş olduğu şehre ulaşmıştır. Burada valinin şehri yönetemediğini anlaşılmış ve onu görevinden uzaklaştırıp arkadaşı olan Nikator'u buraya vali olarak atamıştır. Burada Athena'ya adak adadıktan sonra Kopphen bölgesine doğru harekât ettiği sırada Taksila kralı kendisini karşılamış ve Büyük İskender'e hediyeler vermiştir. Bu hediyelerin arasında 25 savaş fili olduğu da bilinmektedir⁹⁸.

Büyük İskender burada önemli bir karar vermesi gerekiyordu ve ordusunu iki 'ye bölmek zorunda kalıyordu. Çünkü o bölgede stratejik olarak 2 bölgenin ele geçirilmesi lazımdı. Fazla vakit kaybetmek istememişti. Bu sebeple Hephaistion ve Perdikkas'ın komutası altına verdiği ordunun görevi Hayber geçidini ele geçirip İndus nehrini geçmeleri için bir köprü inşa etmektir. Kendisi ise kalan askerleri ile birlikte Kopphen nehrinin kuzeyini ele geçirmek zorunda idi yoksa Hayber geçidini ele geçirip Hindistan'ın iç bölgelerine sefere çıktığında Kopphen nehrinin kuzeyindeki ve doğusundaki kavimler bu bölgeyi işgal edip ordunun ikmal hattını kesebilir ve arka kuvvetle olan irtibatı kesilirdi⁹⁹.

Büyük İskender bu sebepten dolayı ilk olarak Aspasiler üzerine hareket etti bu savaşta kendisi de olmak üzere Ptolemaios (Πτολεμαῖος) ve Leonatos (Λεωνάτος) yaralansa da başarılı olmuşlar ve şehri ele geçirmişlerdir. Bu zaferle birlikte Andaka adlı başka bir şehir ise teslim olmuştur. Ardından Gurailer üzerine yürümüştür fakat şehrin prensi ile birlikte halk şehri terk edip dağlara sığınmaya kalksalar da Büyük

⁹⁷ Bosch, a.g.e., s. 80.

⁹⁸ Arrianos, a.g.e., s. 130.

⁹⁹ Murat Albecer, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 80.

İskender zamanının da yetişip Guraileri mağlup edip şehri ele geçirmişlerdir. Büyük İskender bununla birlikte Kopphen nehrinin kuzeyindeki kavimleri kontrol altına aldıktan sonra doğuya yönelmiş ve burada stratejik bir öneme sahip olan Arigoyan şehrini almak için harekete geçse de şehir çoktan boşaltılıp yıkılmış ve halkı ise dağlara kaçmıştır. Fakat Büyük İskender onları takip etmiş ve şiddetli geçen bir savaş sonucunda galip çıkıp şehrin yeniden yapılması talimatını vermiştir. En son olarak Kaşmir krallığı tarafından desteklenen Assakenlere karşı mücadele etti¹⁰⁰. Şehri kuşatsa da belli bir süre alamadı fakat şehrin prensi mücadele sırasında ölünce geri kalanlar teslim olmak istedi ve yaptıkları bu savunmadan dolayı istekleri kabul edildi. Böylelikle Büyük İskender kendi mahiyeti altında ki ordu ile birlikte Kopphen nehrinin kuzey ve doğu bölgelerini tamamen kontrol altına alıp arkasının güvenliğini sağladı¹⁰¹.

Büyük İskender'in bu zaferlerini Perdikkas ve Hephaistion komutasında ki ordular da izleyip Hayber bölgesini ele geçirip İndus nehrini geçmeleri için çoktan köprü yapımına başlamışlardır.

3.2. AORNOS KALESİNİN FETHİ

Büyük İskender elde ettiği zaferler sayesinde Hayber geçidinden Pencap bölgesine kadar geldi, bu bölge hakkında bildiklerinin çoğunu Taksiles krallığı vasıtası ile elde etmişti. Fakat Taksiles'in Büyük İskender ile birlikte hareket etmesine karşın Kaşmir kralı Abisares ile Hydaspes nehrinin karşı tarafında ki Paurayalar kralı Poros arasında Taksiles'e karşı bir müttefiklik oluşturdular. Fakat bu durum ile birlikte Taksiles'in Büyük İskender imparatorluğu tarafından ilhak edilmesine sebep olmuş ve Hydaspes nehrine kadar olan bütün bölge Büyük İskender'in egemenliği altına girmiştir¹⁰².

Büyük İskender'in Hindistan seferine kesintisiz ve güvenli bir şekilde devam edebilmesi için önündeki engeli ortadan kaldırmak zorunda idi. O engel Sind nehri dağlarından ova gölgesine inilen yerde Assakenler'in çok önemli bir kalesinin olmasıdır bu kalede daha önceden mağlup etmiş olduğu Assakenler'in geri kalanlarının olduğu yerdir. Bu kale ele geçirilmez ise Büyük İskender'in Hindistan seferinde ordusunun yandan ve arkadan gelebilecek saldırılara açık halde olacağıdır.

¹⁰⁰ Cuma Ali Yılmaz, *Büyük İskender Hindistan'da*, International Journal Of Social Science, 2016 Kış II, s. 503.

¹⁰¹ Bosch, a.g.e., s. 82-83.

¹⁰² Bosch, a.g.e., s. 83.

Makedonyalılar bu kaleye Aornos adını vermişlerdir. Anlamı “kuşların bile uçamayacağı kadar yüksek ve sarp” anlamına gelmektedir. Kale 1600 metre yüksekliğinde olan yekpare bir kayanın üzerine yapılmıştır¹⁰³.

Büyük İskender kaleyi almak için yürümeye başladığın da mevsim kış olduğu için dağlardan gitmek imkânsızdı. Bunun için ordusu ile birlikte Peşavar’a indi ve saldırıyı düz ovoidan yapmak için Sind nehri boyunca yukarı doğru harekete geçti. Büyük İskender ordusunun ağır birliklerini Sind nehrinin sahilinde Krateros ile bırakıp kendisi hafif birlikleri ile yoluna devam etti.

Büyük İskender kaleye çıkılacak yerin sadece bir patikadan ibaret olduğunu sansa da yerli halkın kalenin karşısında ve aynı yöne bakan başka bir yol olduğunu bildiklerini söylemeleri üzerine Büyük İskender, Ptolemaios ve Agrianlılar’ın yanına seçkin Hypaspistlerle birlikte buraya çıkmalarını emretti. Büyük İskender ile Ptolemaios arasında daha önceden kararlaştırdıkları işareti alınca Büyük İskender kendi yolu üzerinde ki patikadan Ptolemaios ise kendi bölgesinde saldırıya geçtiler. Hintliler Ptolemaios’un kendilerine tehdit olduğunu gördüklerinden o tarafa doğru da hamlede bulunarak ikisini de durdurdular ve Ptolemaios ile Büyük İskender’in irtibatı kesildi. Bunun üzerine yeniden birleşmek için aşağıdan Büyük İskender saldırıya geçerken yukarıdan aşağıya doğru Ptolemaios’un taarruzu gerçekleşince bulundukları yolu ele geçirdiler.

Kuşatmanın altıncı günü Büyük İskender ve Ptolemaios’un saldırıları ile savunma tepeleri Makedon askerleri tarafından ele geçirildi ve gecesinde 700 Hypaspistlerle kaleye girerek Aornos’u işgal etti.

Aornos kalesini kendisi ile baştan beri işbirliğinde olan Hint prensi Sisikotos idaresine verdi ve bununla birlikte Hindistan seferinin önü açılıp, ana ve arka kuvvetlerini güvence altına aldıktan sonra Hephaistion’un inşa ettirmiş olduğu köprüye ulaşp burada bir ay kadar mola verdi¹⁰⁴.

3.3 HYDASPES SAVAŞI

Büyük İskender M.Ö. 326 yılında Sind nehrini aşarak dostu Taksila’ya geldi burada Taksila kralı Büyük İskender’in gelmesini kutlamak için kurbanlar kesti ve

¹⁰³ Bosch, a.g.e., s. 84.

¹⁰⁴ Lauffer, a.g.e., s. 146.

hediyeler verdi¹⁰⁵. Büyük İskender ve Taksila kralı, İslamabat'ın 30km kuzey batısın da bulunan ve Arrianos'a göre İndus ile Hydaspes arasında ki en büyük şehir olan Taksila'ya (Takşasila) birlikte giriş yaptılar¹⁰⁶.

Taksila'ya karşı müttefiklik oluşturan krallıklara karşı ilk başlarda Büyük İskender diplomasi yolunu izledi. Kaşmir kralı Abisares bu görüşmelerde Büyük İskender'in egemenliğini kabul edip ona hediyeler gönderse de İndus'un karşısında ki kral olan Poros bunu kabul etmedi¹⁰⁷. Poros'un egemenliği altındaki bölgeler zengin ve kalabalıktı¹⁰⁸. Poros'un ordusu hakkında çok fazla bilgi olmasa da 30.000 piyade, 4000 süvari, 200 savaş fili ve 400 savaş arabasından oluştuğu tahmin edilmektedir¹⁰⁹. Büyük İskender'in ordusuna nazaran sayısal üstünlükleri olmasa da 200 savaş filinden oluşan ana kuvvetleri dengeyi sağlasa da Büyük İskender'le yapılacak birebir mücadelesi çok zordu¹¹⁰. Bu sebepten dolayı Poros Hydaspes nehrini savunma hattı olarak kullanmak istedi.

Büyük İskender, Poros'un anlaşmayı kabul etmemesi üzerine muson yağmurlarına yakalanmadan Hydaspes nehrine gelmek için yola çıktı ve bölgeye geldiğinde kamp kurdu. Hydaspes nehri Celum şehrinde ki bir geçit vasıtası ile geçilmekte idi. Büyük İskender burayı kullanmak isteyip ordusu ile buraya hareket etse de Poros ondan önce davranıp ordusunu geçidin karşı tarafına yerleştirdi ve karşıya çıkışını engelledi. Büyük İskender'in nehrin yukarısı ve aşağı bölgesinden geçmek istese de bu iki denemesi de başarısız oldu¹¹¹.

Büyük İskender, Celum şehrinin olduğu yerden geçemeyeceğini anlamıştı. Karşısında iyi konumlanmış ordu ve onu destekleyen savaş filleri olduğu için imkânsıza yakındı. Bu yüzden Büyük İskender farklı bir strateji geliştirmek istemiştir. Her gün Hydaspes nehri boyunca bir aşağı bir yukarı gidip her yer değiştirdiklerinde nehrin karşısına geçermiş gibi sesler çıkararak Poros'un kendisini takip etmesini istemiştir. Bu strateji başarılı olmuş ve Poros da Büyük İskender gibi sürekli olarak onu takip etmeye başlamıştır. Yaptığı bu strateji yaklaşık olarak 30km bir alanı kapsasa da Büyük

¹⁰⁵ Plutarkhos, a.g.e., s. 77.

¹⁰⁶ Mansel, a.g.e., s. 449.

¹⁰⁷ Bosworth, a.g.e., s. 458.

¹⁰⁸ Cuma Ali Yılmaz, *Büyük İskender'in Hayatı ve Faaliyetleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2016, s. 184.

¹⁰⁹ Bosch, a.g.e., s. 86.

¹¹⁰ Yılmaz, a.g.t., s. 185.

¹¹¹ Plutarkhos, a.g.e., s. 35.

İskender'in ordusu 10-20km bir yol kat ederken Poros Hydaspes nehrinin kıvrımlarından dolayı çok daha fazla mesafe gitmek zorunda kalıyordu. En sonun da Poros, Büyük İskender'in Hydaspes nehrini suların iyice çekileceği zamana kadar geçemeyeceğini sanıp ordusu ile kamp kurmuş ve belirli mesafelerle gözetleme kuleleri kurduştur¹¹².

Büyük İskender'in egemenliğini tanıyan Abisares ordusu ile birlikte kuzey bölgesinden Poros'a yardım etmek için geldiği duyumu olduğundan harekete geçmek zorunda kalmıştır. Krateros ve Meleagros'a ordusunun bir kısmını bu kıyıda bırakıp¹¹³ kendisi Hydaspes'in keskin kısmında nehrin ortasında ağaçlarla kaplı bir adayı karşı tarafa geçiş için üs olarak kullanmayı amaçladı. Nehrin karşısına geçmesi için gerekli hazırlıkları en kısa sürede yapmak istedi. Nehrin belirli bölgelerinde aralıklarla emirlerini hemen uygulayabilecek şekilde askerler yerleştirdiler ve bölge üzerinde birkaç gün boyunca sürekli olarak ateş yakıp gürültü çıkardılar¹¹⁴.

Büyük İskender karşıya geçeceği ada ile ana kampta olan Krateros arasında Meleagros, Attalos ve Gordias'ın paralı askerlerini konuşlandırdı. Bunun sebebi Büyük İskender'in karşı kıyıya geçtiğinde Poros ile savaşa tutuştuğunda ordusunun geri kalanı parçalar halinde karşıya geçip Büyük İskender'e yardım edeceklerdi. Kendisi ile birlikte süvarileri komuta etmesi için Hephaistion, Perdikkas ve Demetrios, piyadeleri Kleitos ve Koenos, okçuları ise Agrianları seçip hazırlıklarını çok dikkatli bir şekilde yaptı. Poros'un yerleştirdiği gözetleme kuleleri Büyük İskender'in yaptığı hazırlıkları fark etmemişti¹¹⁵.

Büyük İskender ordusu ile birlikte Hydaspes nehrinin karşısına geçtiği haberi Poros'a ulaşınca karşısında ne kadarlık bir kuvvet olduğunu bilmediği için oğlunun komutasında ki süvari birliğini göndermişti fakat Büyük İskender gelen bu kuvveti kralın oğlu da dâhil olmak üzere çoğunu öldürmüştür¹¹⁶. Poros bu yenilgiden sonra kendisi ordusu ile birlikte karşısına çıkmış ve Hydaspes nehrinde büyük bir meydan savaşı gerçekleşmiştir¹¹⁷.

¹¹² Bosch, a.g.e., s. 87.

¹¹³ Albecer, a.g.t., s. 82.

¹¹⁴ Arrianos, İskender'in Seferleri, s. 149.

¹¹⁵ Arrianos, İskender'in Seferleri, s. 150.

¹¹⁶ Strauss, a.g.e., s.233.

¹¹⁷ Frank L. Holt, *Alexander the Great and the Mystery of the Elephant Medallions*, University of California Press, Kaliforniya 2003, s. 129.

Gaugamela'dan beri Büyük İskender ilk defa bu kadar büyük bir meydan savaşı yapmıştır. Büyük İskender'in komuta ettiği süvari birliği ile taarruza geçerek düşman ordusunun sol kısmını yarmıştır. Poros, Büyük İskender'in arkalarına dolanmalarını önlemek için sağ kanatta konuşlandırmış olduğu süvarilerini Büyük İskender'in üzerine gönderse de başarılı olamamıştır. Her şey Büyük İskender'in planına göre ilerlemiştir.

Bu plana göre karşı kıyıda kalan ordusunun geri kalan kısmı da birlikler halinde karşıya geçmeye başlamış ve kendileri için konuşlandırılmış birlikleri yenip Büyük İskender'e yardıma gitmiştir¹¹⁸. Poros filleri ile saldırıya geçince Büyük İskender onlarla savaşmaya çekinmiş¹¹⁹ ve İranlı veya Turanlı atlı okçularla düşman ordusunu yan cepheden vurarak fillerin ve ana ordunun arasında ki irtibatı kesip tuzağa düşürmüştür. Atlı okçuların yardımı ile Makedon piyadeleri uzun bir mücadeleden sonra filleri geri püskürtmüştür.

Bununla birlikte Büyük İskender son meydan savaşı olacak Hydaspes savaşını açık bir şekilde kazanmıştır. Poros savaştan yaralı bir şekilde esir düşse de kendisine bir kral gibi saygı gösterilmiş ve topraklarını kendisine geri verilmiştir. Fakat onları büyütme görevini Büyük İskender'in kendisi üstlenmiştir¹²⁰.

Birçok tarihçiye göre Hydaspes savaşı Büyük İskender'in yapmış olduğu en büyük ve en zor savaş olduğundan bahsederler¹²¹. Elde ettiği bu savaş ile birlikte 2 şehir kurdurmuştur birisi Nikaia diğeri ise çok sevdiği atı Bukafelos adına yaptırmıştır¹²². Kazandığı bu zafer için bölgede bir süre daha kalıp kutlama yapsa da Poros krallığının dışın da kalan Hint devletlerine karşı harekete geçmiştir¹²³.

Büyük İskender Hydaspes savaşından sonra eski dünyanın doğusunda ki son noktaya gitmek istemiş ve nehir boyunca Pencap gölgesinin iç kesimlerine doğru hareket etmiştir. Bu ilerleme esnasında karşısına çıkan kavimlerin birçoğu egemenliğini tanısa da bazıları ile ufak çaplı mücadeleler ile kendisine itaat ettirmiştir. Hydaspes nehrinde yenilgiye uğrayan Poros'ta Büyük İskender'in bu hareketinde ona katılmıştı. Bu Poros'un işine geliyordu aldıkları her bölge onun krallığına ekleniyor ve sınırları genişliyordu. En sonun da bulundukları Pencap bölgesinin en son sınırı olan Hyphasis

¹¹⁸ Albecer, a.g.t., s. 82.

¹¹⁹ Plutarkhos, a.g.e., s. 80.

¹²⁰ Lauffer, a.g.e., s. 149.

¹²¹ Stephen Tanner, *Afghanistan: A Military History Alexander th Great*, Da Capo Press, Boston 2009, s. 50.

¹²² Mansel, a.g.e., s. 450.

¹²³ Arrianos, İskender'in Seferleri, s. 158.

nehriine geldiler. Bu bölgenin Kralı Fegevs Büyük İskender'in egemenliğini tanıdı ve kendi krallığının başında kalarak onun müttefiki oldu¹²⁴.

Fegevs, Büyük İskender'e Hyphasis nehrinin ilerisinde ki bölgeler hakkına tüm bildiklerini anlattı. O bölgelerin Pencap'dan daha büyük ve daha zengin olduğundan bahsetti. Fakat önceden öğrendiği doğuda ki son noktadan başlayan okyanus hakkında bilgi edinemedi¹²⁵. Büyük İskender ilk olarak Ganges (Ganji) bölgesine girmek istese de iklim koşulları ve uzun süredir devam etmekte olan muson yağmurlarından dolayı artık ordusu daha fazla ilerlemek istemedi¹²⁶. Büyük İskender ve Makedon ordusu sekiz sene önce topraklarından ayrılmış ve sürekli savaşlardan dolayı yorulmuştur, bu süre içerisinde memleketlerinden 18.000km uzağa kadar gelmişlerdir¹²⁷. Bunun üzerine Büyük İskender ordu meclisini toplayıp durum hakkında bilgi aldı sonuç istediği gibi çıkmayınca Makedon ordusunu geri dönmesini kendisinin de müttefik orduları ile birlikte yoluna devam etmeyi düşünse de bu çok zordu. En sonunda bu konuyu tanrılara arz etmek için kurban kestirdi fakat burada da istediği sonucu elde edemedi. Bundan dolayı geri dönüş emrini verdi bu orduda sevinçle karşılandı.

Bölgeden ayrılmadan önce buraya bir anıt yaptırdı geldiği en son noktayı belirlemek istedi¹²⁸. Ordu Pencap bölgesinin sınırından Hydaspes nehrine kadar geri çekildi ve burada Büyük İskender bir filo inşa etmelerini emretti¹²⁹. Bu filonun amiralliğine ise Nearkhos'u atadı. Hydaspes nehrinde 800 gemiden oluşan büyük bir filo hazırlandı¹³⁰.

Bu filo savaş gemilerinden değil sadece insan, at ve erzakları taşımak için kurulmuştur. Ptolemaios'a göre bu teknelerin sayısı 2.000 taneydi ve Büyük İskender'in Makedonya'dan ayrılmadan önce düzenlediği törenden daha etkili ve büyüktü. Filo harekete geçmişti. Gemilerin sağ ve sol kanadında Hephaistion, Krateros ve Philip karadan devam ediyorlardı. Muson yağmurlarının durmuş olması ile birlikte nehrin su seviyesi azalsa da bazı kısımları hâlâ çok tehlikeli idi bu tehlikelerin en önemlisi ise Hydaspes ve Akesines nehirlerinin kesiştiği nokta idi. Bu nokta çok dar ve akıntı gemilere zarar verecek kadar fazlaydı. Büyük İskender geri dönüş yolunda küçükte olsa

¹²⁴ Albecer, a.g.t., s. 83-84.

¹²⁵ Bosch, a.g.e., s. 94.

¹²⁶ Mansel, a.g.e., s. 450.

¹²⁷ Bosch, a.g.e., s. 95.

¹²⁸ Bosch, a.g.e., s. 95.

¹²⁹ Refik, a.g.e., s. 71.

¹³⁰ Albecer, a.g.t., s. 84.

seferlerden uzak duramasa da asıl hedeflediği 2 kabile vardı. Bunlar Büyük İskender'in işgaline karşı direnen ve bölgenin savaşçı kabilesi olarak kabul edilen Oxydracae ve Malli (Ksudraklar ve Malayalar) kabileleriydi¹³¹.

Büyük İskender bu iki kabilenin kendisine karşı savaşmayı amaçladıklarını, çocuklar ve kadınları şehirde bırakıp diğerlerinin gitmeye çalıştıkları duyumunu alması ile birlikte onları hazırlıksız yakalamak için hızlı bir şekilde ilerlemeye başladı. Kısa süre sonra bahsettiğimiz iki nehrin kesişme notasına geldiler bu akıntıdan önceden altıkları bilgilerle kurtuldularsa da bazı tekneler hasar görmüştü ve kıyıya yanaşıp ordusunu karaya çıkardı¹³².

Nearkhos'un donanma ile Mallilerin topraklarına doğru ilerlemesini istedi kendisi de ordusu ile birlikte bölgede bulunan Mallilere ani baskınlar yapıp onlara yardım gelmesini engelledi ve donanmasının olduğu bölgeye geri geldi. Burada Hephaistion, Krateros ve Philip ile yeniden buluştular. Büyük İskender burada yeni bir plan yapmak zorun da kaldı. Philip'in komutasında bulunan filleri, Polysperkhon tugayını ve atlı okçuları Krateros komutasına verip onu nehrin karşı kıyısına konumlandırdı. Nearkhos'a ise donanması ile birlikte ana ordudan üç günlük mesafede önlerinde gitmesi emrini verdi. Geri kalan ordusunu ise 3 bölüme ayırdı. Önde Hephaistion komutasında ana ordudan beş gün ileride olmasını, Lagos'un oğlu Ptolemi ise ana kuvvetlerin 3 gün arkasında olmasını emretti¹³³. Böylelikle ordudan kaçacak kişilerin ya Hephaistion'un elinde ya da Ptolemi'nin eline düşmesini amaçladı. Kendisi ise ana kuvvet olarak Hypaspistler, Falankslar'ın belli bölümü, Asilzade süvari birliğinin yarısını ve vazgeçilmez olan atlı okçuları ile Hydraotes bölgesine doğru ilerleyip kuzeyden Mallileri savunmasız bir şekilde yakalamak istemiştir.

Kendilerine karşı koyan şehirleri ele geçirmeye başlasalar da Malliler başkentlerini boşaltıp Hydraotes'in karşı kıyısında savunma yapıp Büyük İskender'in nehrin karşı kıyısına geçmesine engel olmamışlardır. Böylelikle yerel halk bölgede ki savunması en güçlü olan şehre sığındılar.

Büyük İskender her zaman ki gibi piyade birliği yerini alana kadar şehri süvarileri ile şehri kuşatmaya başlamıştır. Çok az bir çaba ile surları ele geçirmişler ve kale çok fazla dayanamadan düşmüştür. Fakat burada ordu da bir gevşeme ve isteksizlik

¹³¹ Bosworth, a.g.e., s. 168.

¹³² Yılmaz, a.g.t., s. 186.

¹³³ Arrianos, *İskender'in Seferleri*, s. 173.

olduğu görülmüştür. Arrianos'un yazdıklarına göre tırmanma merdivenleri sıkıntılı idi ve Hypaspistler saldırıya geçmekte isteksizlerdir.

Bunu birkaç gün önce sezmiş olmalı ki Büyük İskender surlara olan saldırıyı kendisi başlatmıştır. Kendisi surlara çıkınca arkasından gelmekte olan Hypaspistlerin ağırlığına dayanamayan merdivenler kırılmış ve bir süre boyunca Büyük İskender ve İlion (Troya) kutsal kalkanını taşıyan Peukestas ile birlikte yanında ki çok sayıda ki askerleriyle birlikte surlarda kalmıştır¹³⁴.

Büyük İskender bu durumda savaşın vermiş olduğu cesaretle kalenin içine atla da burada açık bir hedef haline gelerek göğsünün sağ kısmına bir ok saplanmıştır. Büyük İskender'in yaralandığını gören Peukestas ve Leonnatos ilerleyip saldırılar kendi üzerlerine çekip¹³⁵ Büyük İskender'in daha fazla yaralanmasına engel oldukları sırada askerlerin geri kalanı kale kapısını kırıp içeri girdiler ve şehirde ki herkesi öldürmüşlerdir¹³⁶.

Büyük İskender'in aldığı bu darbe ağır yaralanmasına sebep olmuştur. Ordu içerisinde kralın öldüğüne dair söylentiler çıksa da bir hafta sonra gemide yattığı yerden ellerini kaldırarak onları selamlaması üzerine Büyük İskender'in yaşadığı anlaşılmış ve ordu büyük bir sevinç yaşamıştır. Onun yaşadığı haberi Oxydraklar ve Mallilere de gidince Büyük İskender'e elçi gönderip onun egemenliğini tanıdıklarını bildirmişlerdir.

Burada bir süre kalıp iyileştikten sonra Donanması ile harekete geçmiş nehrin İndus'a döküldüğü yere kadar devam etmiştir. Burada filosunu yenilenmesi ve tamirati için mola vermiş ve tersanesi olan bir şehir kurdurmuştur. Bu yeni şehre kadar olan bütün bölgenin satraplığını Philip'e vermiştir aynı zamanda eşi Roksana'nın babası olan Oxyartes'e İndus ile Hindi kuş dağları arasında kalan bölgenin satraplığını vermiştir¹³⁷.

Burada işlerini bitirdikten sonra İndus nehrinden güneye doğru ilerlese de sık sık kendisine karşı direnen bazı kabilelerle karşılaşmıştır bunlar; Sambastlar, Sodrlar, Massanlar, Musikanlar ve Praistler'dir bunlar kendisine karşı dirense de yapılan ufak çaplı mücadelelerle itaat altına alınmıştır. Nihayet Hydaspes'te başlayan bu ilerleyişin

¹³⁴ Yılmaz, a.g.t., s. 187.

¹³⁵ Bosworth, a.g.e., s. 169.

¹³⁶ Bosch, a.g.e., s. 96.

¹³⁷ Lauffer, a.g.e., s. 157.

yedinci ayında donanması ile birlikte ordusu İndus deltasının Pattala bölgesinde birleşti bura da bir liman kenti kurdurup satraplığına Makedon Peithon'u atadı¹³⁸.

Büyük İskender doğunun son noktasında olan okyanusa çok yaklaştığını hissetse de bu bölgede birçok güçlüklerle karşılaştı. Bunlardan bazıları çok sert olan fırtınalardan dolayı ilerleyişinin durması ve kendilerine güvenli bir yer aramaları, diğeri ise Makedonların hiç bilmedikleri medcezir olayı gerçekleşmiş ve bundan dolayı korkmuşlardır. En son ilerleyişlerinde toprak parçası bulamayınca Büyük İskender deniz tanrısı Poseidon'a kurban verip denize altın atmışlardır. İndus nehrinin ağzından yaptıkları geri dönüşle birlikte Büyük İskender'in doğuya yaptığı sefer sona ermiş olarak kabul edilmiştir¹³⁹.

4. BÜYÜK İSKENDER'İN SİYASETİ

Büyük İskender'in Asya seferleri, Makedon, Yunan ufkunu ve bilimini önemli derecede genişletmiştir. Yunan bilimindeki kişiler, bu dönemde Doğu ülkelerini daha iyi şartlarda inceleme fırsatı bulmuşlardır. Büyük İskender, Aristoteles'in öğrencisi olarak bu bilimin öneminin farkında idi. Büyük İskender'in bu seferleri sayesinde Doğu tarihi, Edebiyatı, dilleri ve bilimi hakkında bilgi toplanılmasına yardımcı oldu. Aynı zamanda Asya ülkelerinde batının etkisi olmuştur. Bu etkileşim sadece Büyük İskender döneminde sınırlı kalmayıp İmparatorluğun bölünmesinden sonra Mısır ve Mezopotamya'da etkiler sürmüştür¹⁴⁰.

Batı tarihinde ilk defa Büyük İskender'in seferleri sonucu Batı sınırları Orta Asya kapılarına kadar taşınmıştı. Bu fetihler merkezi Atina olmayacak bir Yunan İmparatorluğu ihtimalini ortaya çıkarmıştır¹⁴¹. Aslında Büyük İskender Makedonya Kralı olduğunda başlangıçtaki hedefi Pers egemenliğini kırmaktı fakat bu hızlı gelişim sayesinde Büyük İskender'in fikir ve idealleri'de değişerek bir dünya imparatorluğu kurmayı amaçladı. Bunu ise Asya topraklarına ayak bastığı tarihten itibaren oradaki kavimlerin kültür ve geleneklerine saygı göstermesi, mağluplara da eşit haklar vermesi, kendisi ve askerlerinin Pers kadınları ile evlenmesini teşvik etmesi bunun önemli bir göstergesidir¹⁴².

¹³⁸ Lauffer, a.g.e., s. 157.

¹³⁹ Lauffer, a.g.e., s. 158.

¹⁴⁰ Zerrin Baydar, *Antikçağ Batı Düşüncesinde Doğu Bilgisi: Kaynaklar ve Temeller*, Tarihte Doğu- Batı Çatışması, Sosyoloji Yıllığı Kitap 12, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması, İstanbul 2005, s. 187.

¹⁴¹ Baydar, a.g.m., s. 188.

¹⁴² Rufus, a.g.e., s.88.

Büyük İskender'in dünya hâkimiyeti Asya topluluklarını kuvvetle tek millet haline getirmek değildi. Süregelen doğu-batı arasındaki mücadeleyi ortadan kaldırarak tek bir imparatorluk kurmak idi. Bunun için ırkları birbirleriyle kaynaştırmak istemiştir. Çünkü İmparatorluğu teşkil edecek halkların kan karışımı bunun için en iyi araç olacağına inanıyordu. Aynı zamanda askeri bakımdan da müşterek bir imparatorluk ordusu kurmayı düşündü. Bunun ilk örneği ise M.Ö. 327 yılında Baktria prensesi Roksana ile evlenmesidir. Yapılan düğün ile birlikte Makedon Pers birliği için bir adım atılmış oldu¹⁴³.

4.1. BÜYÜK İSKENDER'İN AMACI

Büyük İskender tahta geçtikten sonra kendini güvence altına almak ve yerine getirmeyi hedeflediği bir takım hedefleri vardı. Bunlar; birincisi Korint birliğindeki hegemon devlet statüsü sayesinde Yunanlılara, ikincisi Makedonya egemenlik bölgesini genişletip Trakyalılara ve İliryalılara ve üçüncüsü Küçük Asya seferi ile Perslere karşı Makedonyalıların gücünü göstermekti.

Küçük Asya'ya yapılacak seferin bir diğer nedeni ise buradaki Pers egemenliğini yok etmekti¹⁴⁴. Bunlar için Kral olduktan sonra Trak kabilelerinde huzursuzluk çıkmaması için Trakya içlerine sefer düzenledi. Buradaki galibiyetinden sonra bölgedeki kontrolü ele geçirince Persler üzerine yapacağı sefer hazırlıklarına başlayabilirdi¹⁴⁵. Yapılan bu seferlerin amacı sadece ganimet ele geçirip Pers egemenliğini kırmak değil yeni ve kalıcı bir hâkimiyet düzeni oluşturmaktı.

Büyük İskender, Makedon-Pers stilinde, bazen ise bulunduğu bölgenin kültürüne göre giyinmeye başlamıştır. Ele geçirdiği bölgelerde yerel halktan kişilere görev vermiş ve Pers sarayının adetlerini uygulamaya başlamıştır. Yönetim bölgelerinde Perslere yüksek mevkii vermiştir. Bozkır ve dağ savaşlarında ordusunun onlara göre hantal olduğunu fark ettiğinde yerli unsurları kendi silahları ile birlikte ordusuna dâhil etmiştir. Kuzeydoğu satraplıkları ile yıllardır süren savaş bu yeni düzenleme ile sona ermişti¹⁴⁶.

Buna başka bir örnek ise Büyük İskender'in Hindistan seferi sırasında olmuştur. Hydaspes nehri savaşında Hintli Kral Porus'u esir alınıp kendisine nasıl davranılması gerektiğini sorunca o, "Bir krala yakışır şekilde" cevabını vermiştir. Büyük İskender ise

¹⁴³ Lauffer, a.g.e., s. 167.

¹⁴⁴ Lauffer, a.g.e., s. 174.

¹⁴⁵ Afif Erzen, *İlkçağ Tarihinde Trakya*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1994, s. 99.

¹⁴⁶ Lauffer, a.g.e., s. 175.

ona eskiden sahip olduğu toprakları vermekle kalmayıp ele geçirdiği bazı bölgeleri de onun satraplığına vermiştir¹⁴⁷.

Büyük İskender Baktia Prensesi Roksana ile evlenmesi ile birlikte bu kaynaşma doruk noktasına çıkmıştır. Bundaki bir diğerk amaç ise “barbarların” küçük görülmesi gibi uyumsuzlukları ortadan kaldırmak istemesidir. Büyük İskender sadece doğunun Perslerin değil aynı zamanda Mısır’da da yabancı dünyasına karşı hoşgörü ve saygı ile davranma eğilimini göstermiştir. Başlattığı birleştirme işini bir bölgedeki insanları başka bir yere göndererek farklı ulusları bir araya getirmeye devam etmiştir¹⁴⁸.

Aynı zamanda Büyük İskender Pers hazinesinde külçe halinde olan altın ve gümüşten para basarak bunu imparatorluğa dağıtmış ve imparatorluk sınırları içerisinde ticareti kolaylaştırmıştır. Buna ilaveten Büyük İskender Akdeniz dünyasının çeşitli bölgelerine adamlar göndererek oralandaki bitki türlerini incelemelerini istemiştir. Bundaki amacı Batıdan getireceğı bitkileri Doğuda yetiştirmek istemesidir¹⁴⁹.

4.2. KÜLTÜREL BİRLEŞTİRME VE EVLİLİKLERİ

Makedonya Kralları öncelerden beri kendileri ve halkları için, Yunanistan’da erişilmiş olan manevi tekâmül seviyesine ulaşmaya çalışmışlar ve Yunan kültür ve sanatını önemli bulmuşlardır. Büyük İskender’de eğitiminde bunu almıştır bu yüzden çoğunlukla Yunan sanatkarlarla çalışmıştır. Bunlar arasında en çok heykeltıraş Lysippos ve ressam Apeles’e kendi heykelini ve resmini yaptırmıştır. Fakat Doğu sanatına da ilgi gösterdiği bilinmektedir bunu bir örneğı ise en yakın arkadaşı olan Hephaestion’un ölümünden sonra adına Yunan ve Asya sanat kültürünü birleştirterek yaptırdığı bir abideden anlaşılmaktadır¹⁵⁰.

Büyük İskender’in bu husustaki düşüncesi de imparatorluk dâhilindeki birleştirdiğı milletlerin kültürlerini, sanatlarını, edebiyatlarını birleştirip yeni bir dünya kültürü meydana getirme düşüncesi vardı. Bunun için ise yukarıda bahsettiğimiz Yunan, Pers, Makedonların arasındaki evlilikler¹⁵¹. Büyük İskender İktidarının neredeyse ilk on yılında evlilikten kaçındı. Issos muharebesinden sonra Pers prenseslerinin birçoğı

¹⁴⁷ Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar*, s. 75.

¹⁴⁸ Bosch, a.g.e., s. 102.

¹⁴⁹ Joseph Roisman, *Alexander the Great: Ancient and Modern Perspectives*, D.C. Heath, Lexington Toronto 1993, s. 205.

¹⁵⁰ Plutarkhos, *Büyük İskender*, s. 92.

¹⁵¹ Bosch, a.g.e., ss. 122,123.

Büyük İskender'in idaresindeydi. Büyük İskender, baş kraliçe Sisygambis ve onun annesinin dostluğunu kazanmaya çalıştı ve Darius'un kızlarına çeyiz vermiştir¹⁵².

Büyük İskender Susa'da, Darius'un en büyük kızı olan Barsine ile evlenmiştir. Büyük İskender daha önceden de Baktria prensesi Roksana ile evlenmişti. Bu düğünler Pers kültürüne göre yapılmıştı. Ayrıca Büyük İskender Susa'da başka bir düğün ile arkadaşlarını da evlendirdi. En güzel kızlarla, en iyi gençleri evlendirirken, evli olan arkadaşlarını da yeniden evlendirmiştir. Düğünde toplam 100.000 kişinin olduğunu anlatılır.

Büyük İskender herkese tanrılara şarap sunmaları için birer altın kupa vermiştir ve borcu olan askerlerin borçlarını ödeyerek büyük bir cömertlik gösterdiği söylenir. Büyük İskender evlenenlerin hepsine çeyiz verdiği ve diğer Makedonyalılarda, Pers kadınları ile evlenmiştir. Bunların isimleri kayıt altına alındı ve Büyük İskender onlara evlilik hediyesi verdi¹⁵³. Büyük İskender'in, Darius'un ailesi ile birleşmesi savaş ve zıtlıklar döneminin sona erdiğini ve Pers geleneklerinin tam olarak kabul edilip ortak bir geleceğin kurulmak istendiğini gösterir.

4.3. OPİS İSYANI

Büyük İskender, Hindistan seferi öncesi kurduğu ve fethettiği yerlerden otuz bin civarında aynı yaştan genç erkekler getirdi. Onlara Makedon elbiseleri giydirdi, Makedon tarzında savaş eğitimi verilerek Helence öğretildi¹⁵⁴. Hindistan seferi öncesi eğitime başlanan otuz bin genç artık büyümüş ve silah kullanımında usta hale gelmişlerdir. Büyük İskender buna sevinse de diğer Makedon askerler böyle düşünmüyordu.

Büyük İskender ordusu ile birlikte Opis'e (Ωπις) gelince on senedir Büyük İskender ile birlikte savaşan, artık yalanan ve emektar Makedonya askerlerini terhis ederek evlerine gönderme arzusunda bulundu¹⁵⁵. Kendisine teşekkür edileceğinden emin olan Büyük İskender tersi bir durum ile karşılaşarak ordu içinde huzursuzluk çıktı. Hep birlikte geri dönmek istediklerini ve bundan sonra babası ile sefere çıkabileceğini

¹⁵² Roisman, a.g.e., s. 225.

¹⁵³ Roisman, a.g.e., s. 204.: Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar*, s. 99: Lauffer, a.g.e., s.179.

¹⁵⁴ Roisman, a.g.e., s. 205.: Plutarkhos, a.g.e., s.100: F.W. Wallbank, *The Hellenistic World*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1993, s. 36.

¹⁵⁵ Roisman, a.g.e., s. 205.: Bosch, a.g.e., s. 104.

söylediler. Bu sözle Amon ilahı kastediliyordu çünkü Amon rahibi Büyük İskender’e Mısır’da ona Amon’un oğlu diye hitap etmişti¹⁵⁶.

Makedonyalı askerler, Büyük İskender’in dünya imparatorluğu fikrine göre herkesin aynı haklara sahip olabileceğine inanmıyorlardı. Onlara göre eğer başlarında II. Philippos olmuş olsaydı, onun yalnız Makedonyalıların hâkim, mağluplarında köle olabileceği büyük bir Makedonya imparatorluğu kuracağına emindiler.

Bu hoşnutsuzluğun tekrar baş göstermesine, Büyük İskender’in Susa’da yeniden otuz bin İranlıyı yeniden orduya alması sebep olmuştu. Bunun haricinde Büyük İskender eski bir Pers geleneğini kabul etmişti. Bu “Kral akrabası” denilen mertebeye mensup olanlar Büyük Kral ile selamlaştıkları zaman eğilmeden onu öpmek hakkına haiz kişilerdi. Bu mevkiye pek çok Pers asilzadeleri kabul edilmişti. Böylece Makedonyalı askerlerin Büyük İskender’e olan itimatları sarsılmış ve kendileri yerine Persleri getireceğini düşünmüşlerdir¹⁵⁷.

Büyük İskender’in iyi bir amaçla aldığı bu kararı Makedon askerler beğenmeyip ordu içinde huzursuzluk ve isyan çıkarmışlardır. Bunun üzerine Büyük İskender kendisi isyan çıkaranların arasına girip on üç kişiyi kral muhafızlarına teslim ederek idam edilmesi emrini verdi ve ardından geri giderek bir konuşma yaptı. Askerlerini nankörlükle suçlayarak kendilerinin terhis edilip vatanlarına dönme isteğini yerine getireceğini söyledi ve ordudakilere krallarının mağlup Persleri daha sadık bulduğunu ve onların yanında kaldığını anlatmalarını istedi. Saraya dönerek birkaç gün Makedonyalı askerlere gözükmedi¹⁵⁸.

Birkaç gün sonra Büyük İskender, Perslerin ileri gelenleri yanına çağırarak bütün yüksek kumanda mevkilerini onlara dağıttığını söylemiştir. Bunların üzerine askerler saraya giderek kendilerini affetmesi için ricada bulundular ve kral akrabalarının onları çok üzdüğünü belirttiler. Bu söylemden sonra Büyük İskender onlara sarılarak “Siz hepiniz zaten benim akrabasınız” demiştir.

Bu sebeple Makedonya ordusu ile Büyük İskender yeniden barışmışlardı. Bu suretle artık kendi planlarına gösterilen mukavemetin son duvarı da artık yıkılmıştı ve

¹⁵⁶ Bosch, a.g.e., s. 104.: Plutarkhos, *Büyük İskender*, s. 43.

¹⁵⁷ Bosch, a.g.e., s. 105.

¹⁵⁸ Bosch, a.g.e., s. 105.: Roisman, a.g.e., s. 203.

artık Makedonya asilzadeleri, Büyük İskender'in hareketlerini ve planlarını eleştiremediler¹⁵⁹.

4.4. BÜYÜK İSKENDERİN SON PLANI

Büyük İskender seferlerden döndükten sonra imparatorluğun merkezinde işleri bizzat kendisi devir aldı. Satrapların ve Generallerin boyunduruğu altında ezilen halka haklarını vermek için ve Kralın hâkimiyetinin sarsılmaması için çok sıkı ve hiçbir şeye itibar etmeden çalışması gerektiğinin farkında idi. Buna ilk olarak Med ya da yüksek mevkilerde olan Herakon (Ἡράκων), Kleandros (Κλέανδρος) ve Sitalkes'e (Σιτάλχηδ) yanına gelmelerini emretti.

Bunlar yönettikleri eyaletlerde halk tarafından krala birçok kez şikâyet edilmişti. Kendileri Parmenion'un öldürülmesinde rol oynadıkları için kral tarafından cezalandırılmayacaklarını düşündüler fakat hesaba çekilip altı yüz eski Makedon askeri ile birlikte idam edildiler¹⁶⁰. Bunun haricinde Büyük İskender'in kendi emri dışında tutulan bütün ücretli askerlerin dağıtılması emrini verdi buna kimse karşı çıkamadı. Ayrıca Persis satraplığını yöneten Orksines (Ορπξίνης) ismindeki Pers soygunculuk yaptığı için astırıldı.

Büyük İskender'in aldığı önlemler ve tedbirlere karşı çıkabilen sadece imparatorluğun hazinedarı Harpalos'tu (Ἀρπαλος). Kendisi kraldan habersiz onun paraları ile lüks bir hayat sürmüştü, Atina'ya yaptığı büyük yardımlardan dolayı orada kendisine taraftarlar toplamıştı. Büyük İskender'in bütün suçluları cezalandırdığını fark edince hazineden 5.000 Talanton çalarak ve yanındaki 6.000 ücretli asker ile Atina'ya gitti ve onları Krala karşı isyan ettirmek istedi. Harpalos'un, Atina'ya girmesine izin verilmedi oda ücretli askerlerini Palepones'e gönderdi ve kendisinin de Atina vatandaşı olarak girmeyi talep etse de kabul edilmedi.

Büyük İskender'in Makedonya valisi ve kralın bizzat kendisi Harpalos'un yakalanıp teslim edilmesini istedi. Servetine el konuldu fakat Harpalos kaçtı ise de Girit'e gittiğinde orda intikamdan dolayı öldürüldü. Büyük İskender, Harpalos'un çaldığı para hakkında hesap istediği zaman yarısından fazlası bulundu ve Harpalos

¹⁵⁹ Lauffer, a.g.e., s. 179.: Bosch, a.g.e.,s.105: Plutarkhos, *Paralel Hayatlar*, s. 119.

¹⁶⁰ Bosch, a.g.e., s. 103.

davasında Yunan Demostenes'e suçları yüklendi, oda çalınan paralarla zenginleştiği ortaya çıktı ve bundan dolayı kendisi hapse atıldı¹⁶¹.

Ayrıca Yunan Polis'leri (şehir devletleri) Büyük İskender'in politikası sebebi ile müstakil devletler olmaktan çıkmış ve dünya monarşisi içinde şehir olarak kalmıştır. Bu hususta Büyük İskender'in Yunanistan'a gönderdiği iki emirden çıkarabiliriz. Birincisi Korint birliği içerisindeki bütün devletler Büyük İskender'i tanrı olarak tanıdıkları idi. İkincisi siyasi idi. Sürgün edilen bütün herkesin affedilmesi ve mülkünün geri verilmesiydi. Bu emir Yunan parti kavgalarına son vermeyi göz önünde bulundurup birlik için önemli bir adımdı¹⁶².

Diğer taraftan Büyük İskender'in dünyaya hâkim olma isteği doğuda bazı olaylara sebep olmuştur. Kısa bir zaman içinde kurulan bu dünya imparatorluğunda çok farklı milletten, farklı kültürlerden ve dinlerden bahsetmek mümkündür ve bu milletleri kaynaştırmaya devam ettirebilmek için askeri açıdan da bütün milletlerden oluşan bir ordu kurması idi¹⁶³.

Bu imparatorluk ordusu içinde Epigonlar, Persler, Yunan ücretli askerleri, Makedonyalılar, Traklar ve Med'ler den oluşturmayı düşünüyordu ve büyük bir imparatorluk filosu kurdurmayı hedeflemişti. Bunlar haricinde uygun yerlere marina ve limanlar inşa ettirdi, tanrılar için birçok tapınak inşa ettirmek ve babası II. Philippos içinde mısırdaki anıt mezar yaptırmak istiyordu Makedonyalılar Büyük İskender'in bu fikirlerini duyunca beğenmelerine rağmen bununla birlikte bu projeleri savurganlık ve uygulanamaz olarak düşündüler¹⁶⁴.

5. BÜYÜK İSKENDER'İN KURMUŞ OLDUĞU ŞEHİRLER

Bilindiği üzere Büyük İskender, dünya hâkimiyeti fikrini gerçekleştirmek için birçok çalışmalar yapmıştır bunlardan biriside bu kurdurmuş olduğu şehirlerdir. Büyük İskender bu fikrini gerçekleştirebilmek için M.Ö. 334 yılında Makedonya'dan ayrıldı ve tarihin akışını değiştirecek olayları başlatmış oldu¹⁶⁵.

Ön Asya tarihinde önemli olaylardan biriside İskender'in kurmuş olduğu şehirlerdir. İskender birçok şehir kurdurmuştur. Bunların bazılarını bizzat kendisi

¹⁶¹ Bosch, a.g.e., s. 103,104.: Plutarkhos, *Paralel Hayatlar*, s. 88.: Roisman, a.g.e., s. 90.

¹⁶² Bosch, a.g.e., s. 217.

¹⁶³ Mansel, a.g.e., s. 416.

¹⁶⁴ Murat Hatipoğlu, *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, Balkan Araştırmalar Dizisi 6, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s. 5.

¹⁶⁵ Seton Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara 2012, s. 169.

kurmuş, bazılarını da sonradan yapılmasını emretmiştir. Bu şehirlerden birçoğu İskender'in adını taşımaktadır ve bu şehirler kurulduğu yerlerin iyi seçilmelerinden dolayı günümüzde bile mevcudiyetlerini korumaktadırlar¹⁶⁶. İskender'in bu şehirleri kurmasındaki amaç ırkların kaynaştırılması ve babası II. Philippos'dan daha büyük işler yaptığını kanıtlamaktır¹⁶⁷.

5.1. İSKENDERİYE

İskenderiye, Büyük İskender tarafından M.Ö. 331 senesinde Nil Deltası'nın kuzeybatı ucunda Mısır'ın Akdeniz kıyısında inşa edilmiştir. Şehir, deniz ile Mariut gölü (Yunanca Mareotis) arasındaki dar bir arazi şeridinde yatar.

Kent, eski Mısır'daki en büyük ve en önemli merkez olmak için küçük bir liman kasabasından büyüdü. Antik dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul edilen büyük deniz feneri, İskenderiye'deki efsanevi kütüphanenin bir parçası olan Serapis Tapınağı (Serapion) antik çağda ünlüdür.

Bir zamanlar, dünyanın en büyük ve en müreffeh kenti idi. Aynı zamanda İskenderiye'de filozof Hypatia'nın¹⁶⁸ (Υπατία) öldürülmesi ile sonuçlanan dini çekişmeler yaşanmıştır.¹⁶⁹

Büyük İskender Tyre'ye¹⁷⁰ yürüyüşe geçmeden birkaç ay öncesinden Mısır'ı terk etti ve şehrin kurulması görevini komutanlarından birisine bıraktı¹⁷¹. İnşa edildikten sonra, İskenderiye bölgede önemli bir ekonomik merkez haline geldi. İskender'in saldırısından sonra ekonomik önemi azalan Tyre kentinin ticaretini devraldı. İskenderiye kısa bir zamanda Kartaca ticaretini de ele geçirerek, Akdeniz'de uygarlığın merkezi olan antik bir şehir olmuştu. Kent, Helenistik dönemde Ptolemy zamanında büyük bir öneme sahip olmasına rağmen, Roma kenti olduğu dönemde Akdeniz'in ticaret merkeziydi. Avrupa, Arap toprakları ve Hindistan'dan gelen gemiler İskenderiye'de aktif ticaret yaptılar ve bu da Akdeniz Havzası'nda önde gelen bir liman olarak refahına katkıda bulundu¹⁷².

¹⁶⁶ Plutarkhos, *Büyük İskender*, s. 157.

¹⁶⁷ O'Brien, a.g.e., s. 55.

¹⁶⁸ Hypatia, Yunan filozof, matematikçi ve astronomdur. İskenderiye kütüphanesinin de felsefe, matematik ve astronomi üzerine dersler vermiştir.

¹⁶⁹ Douglas J. Brewer, *Ancient Egypt*, Routledge, London 2005, s. 76.

¹⁷⁰ Tyre, diğer adı ile Sur. Lübnan'ın Akdeniz kıyısında yer alan tarihi bir liman kenti.

¹⁷¹ Plutarkhos, *Büyük İskender*, s. 160.

¹⁷² Will Durant, *Our Oriental Heritage*, Simon & Schuster, New York 1954, s. 218.

İskenderiye, o zamanlar bilinen dünyadaki en büyük şehir haline gelmiş, bilim insanlarını, filozofları, matematikçileri, sanatçıları ve tarihçileri çekmiştir. Bunlardan birisi de Eratosthenes idi. Dünya çevresini İskenderiye'de %1,6'lık bir sapma ile 39.690km olduğunu hesaplamıştır. Euclid İskenderiye'deki üniversitede öğretmenlik yapmıştır. Aynı şekilde Arşimet'te İskenderiye'de bulunmuştur. Gününün en büyük mühendisi ve matematikçisi olan Heron İskenderiye'de doğdu ve yaşadı. Heron, kuvvet pompası ve diğer icatları arasında dans eden otomatik figürler tiyatrosu da dâhil olmak üzere mühendislik ve teknolojiye inanılmaz başarılar ile gösterdi.

İskenderiye Kütüphanesi; I. Ptolemy döneminde başlayan kütüphane, II. Ptolemy tarafından tamamlandı. Tarihçilere göre göre “70.000 papirüs kaynağı vardı. Papirüslerin çoğu satın alındı. İskenderiye'yi ziyaret eden gemiler de bulunan her kitap kütüphane'ye geri verilip verilemeyeceği veya el konulup konulmayacağına karar verilmiş veya bir kopyasıyla değiştirilmiştir.

Ptolemy bilinen dünyanın her yerinden kaynaklar topladı. İskenderiye'de kütüphanede kaç tane kitap tutulduğunu kimse bilmiyor olsa da tahminler 500.000'de idi. Mark Antony'nin kütüphaneye 200.000 kitap verdiğini, ancak bu iddianın antik çağlardan beri tartışıldığı söyleniyor¹⁷³. Birçok akademisyen kütüphanede çalıştı ve çeşitli konularda keşif yaptılar. Eratosthenes dünya çevresini hesapladı. Euclid formüle edilmiş geometri ve Arşimet mekanik cihazlar tasarladı.

İskenderiye Kütüphanesinden sonra belki de şehirdeki en muazzam yapı Serapis tapınağıydı. Tarihçiler ve uzmanlar, bunun Pagan uygarlığının en büyük anıtlarından biri olduğunu iddia etmektedirler. Serapis tapınağı, yüz basamaklı bir tırmanışı olan yapay bir tepe üzerine inşa edilmiştir¹⁷⁴.

5.2. İSKENDERUN

Büyük İskender tarafından İssos savaşından sonra Darius'a karşı alınan zaferinden sonra bölge Makedon egemenliği altına girmiştir. Bu tarihten sonra Fenikelilerin kurmuş olduğu Myriandrus şehrinin temellerinden İskenderun (Alexandria) kurulmuştur. Alexandria, Helen diline göre “İskender Yurdu” anlamına gelmektedir. İskender'in Mısır'da kurduğu kente de aynı isim verilmiştir, ikisini

¹⁷³ <https://www.ancient.eu/alexandria/> (Erişim Tarihi: 05.03.2020).

¹⁷⁴ <https://www.ancient.eu/alexandria/> (Erişim Tarihi: 05.03.2020).

birbirinden ayırmak için Kilikya bölgesindeki bu kente ilk önce Alexandria Minor (Küçük İskenderiye), daha sonraları Haçlılar döneminde Alexandretta denilmiştir¹⁷⁵. Roma dönemlerinde nispeten küçük ve önemsiz kalmıştır.¹⁷⁶ Stratejik olarak, İskenderun Güney Amanos sınırı ve Halep ovasına giden Beylon geçidini kontrol ediyordur.

5.3. ALEXANDRIA TROAS

Alexandria Troas Antigoneia olarak da bilinen Büyük İskender'in generallerinden I. Antigonos Monophthalmus tarafından kurulan antik liman kentiydi. Antigonos'un ölümünden sonra, bir başka Makedon komutanı olan Lysimakhos, Troas'ı kontrol etti. Şehir daha sonra büyük Makedon liderinin onuruna İskenderiye olarak değiştirildi. O günlerde İskenderiye adında çok sayıda şehir olduğu için, buraya İskenderiye "Troas" ya da "Troad" ismini aldı.

Antik kaynaklara göre, İskenderiye Troas bölgesindeki yerleşim, Helenistik dönemden önce de vardır. I. Antigonos Monophthalmus sadece, Hamaxitos, Neandria, Kolonai, Larisa, Kebren ve Skepsis kasabalarının sakinlerinin yeniden yerleşimi ile gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Zamanla İskenderiye Troas, Küçük Asya'nın kuzeybatı bölgesindeki en önemli liman ve en zengin kenti oldu. Görkemli gelişimini, Çanakkale Boğazı'nın girişine yakın Ege kıyılarındaki stratejik konumuna borçluydu. Bu, İskenderiye'nin doğudan, Makedonya'daki, Yunanistan'daki ve Roma'ya taşınan malların transit geçişi için uygun bir liman olduğu anlamına geliyordu.

Kent için ek gelir kaynakları, Larisa'daki, madenlerde, tarım arazilerinde ve Apollon Smintheion tapınağından gelen gelirlerdi. Roma döneminde, MÖ 188'de Apameia barışı ile birlikte İskenderiye Troas, özgür ve özerk bir şehrin statüsünü kazanmıştır. Şehrin en büyük ve refahlı günlerinde 100.000 kişilik bir nüfusu olduğu tahmin edilmektedir.

Augustus ve Hadrianus dâhil olmak üzere art arda Roma imparatorları kentin gelişimine katkıda bulundu. Ünlü Roma devlet adamı, filozof Herodes Atticus, İmparator Hadrianus tarafından MS 125 yılında, serbest şehirlerin valisi konumuna getirildi. Bu unvanı korurken, zamanımıza saklanan parçaları olan Alexandria Troas'ın

¹⁷⁵ <https://tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/İskenderun.html> (Erişim Tarihi: 14.04.2020).

¹⁷⁶ Lendering, a.g.e., s. 150.

su kemerini finanse etti. Herodes Atticus ayrıca yerel bir tiyatro ve hamamın yapılmasına sebep oldu¹⁷⁷.

5.4. LATMUS

M.Ö. 335 yılında İskenderiye yakınlarında Büyük İskender'in komutanlarından biri olan Latmus tarafından kurulmuştur. Garnizon noktası olarak belirlendiği ve kışın askerlerin kalması amacı güdülmüştür¹⁷⁸.

5.5. ISSUS

M.Ö. 333 yılında İssos savaşından sonra muharebede yaralanan gazilerin yerel halk ile birlikte yeni bir hayata başlayabileceği kalıcı bir garnizon şehridir.

5.6 ALEXANDRIA CARMANIA

Şehir M.Ö. 324'te Büyük İskender Tarafından kurulan veya yeniden adlandırılmış olan şehirlerden birisidir¹⁷⁹. Carmania'daki şehrin yeri daha tam olarak bilinmemektedir. En çok bahsedilen yeri ise İran'da bulunan Gulashkird köyüdür. Fakat araştırmacıların çoğu birbirinden farklı birkaç kilometre farklı yerleri göstermekte idiler. Bölge Afganistan'a giden ana geçitlerden birisi olan Gedrosia'ya yolunun yakınları idi ve bu bölgeyi kontrol ediyordu¹⁸⁰.

5.7. SUSIANA

M.Ö. 324 yılında Büyük İskender tarafından Dicle Nehri'nin Batı kısmında yapay bir tepeye kurulmuştur. Tamamen yeni bir şehir değildir burada daha öncesinden Perslerden kalma Durine adında başka bir yerleşkeler vardır. Kasaba bir süre sonra Charax olarak anıldı. Şehir Helenistik krallıklar döneminde Seleukos döneminden itibaren genişlemeye başlamış ve Basra Körfezi ve Hint Okyanusundaki ticareti kontrol altına almıştır¹⁸¹.

Fakat bu kurulan şehir sık sık yaşanan nehir taşkınları nedeniyle yıkılmış ve Seleukos Kralı III. Antiochus tarafından yeniden inşa ettirilmiş ve bundan sonra Susiana, Antiochia olarak anılmaya başlanmıştır. Belli süre sonra bu bölge Part İmparatorluğu tarafından işgal edildikten sonra Charax bağımsız olmuştur.

¹⁷⁷ <https://www.ancient.eu/search/?q=alexandria+troas> (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

¹⁷⁸ Ala adin Ata Malik Juvaini, *The History Of The World Conqueror*, Harvard University Press, Boston 1958, s. 470.

¹⁷⁹ Guy Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge University Press, Cambridge 2011, s. 317.

¹⁸⁰ Peter Fraser, *Cities of Alexander the Great*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, s. 170.

¹⁸¹ <http://www.livius.org/articles/place/charax/> (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

5.8. BUCEPHALIA

Büyük İskender'in atı olan Bucephalus M.Ö. 326 yılında Hydaspes savaşından sonra ölmüştür. Çok sevdiği atı için İndus nehrinin doğusundaki Hydaspes (Jhelum nehri)'e onun anısına Bucephalia adında bir şehir kurduğunu. Ayrıca şehir Hydaspes nehri üzerinde olduğu için büyük bir tersanesi vardır ve burayı ticaret merkezi haline getirmiştir¹⁸².

5.9. ALEXANDRIA IN ORIETAI

Orietai, Büyük İskender tarafından kurulan ya da yeniden adlandırılan şehirlerden birisi idi. Ordu İndus nehrine geldiğinde Büyük İskender tarafından kurulması emri verilmiştir. Tahkimatını Hephaestion'a bırakılmıştır. Burada kurulmasının sebebi Büyük İskender'in muhtemelen yerel ve Hint baharat ticaretini kontrol etmesi amaçlıdır¹⁸³.

5.10 ALEXANDRIA IN ARACHOSIA

Arachosia, Büyük İskender'in Pers Satrapı Bessus'a karşı yürüttüğü sefer sırasında Güneybatı Afganistan'a sapması sonucunda kurulmuştur. Şehir Kapisakanis adında bir Pers şehrine benzemektedir. Şehir tarım bakımından zengindi¹⁸⁴.

¹⁸² <https://www.ancient.eu/Bucephalus/> (Erişim Tarihi: 16.04.2020).

¹⁸³ Edward James Rapson, *The Cambridge History of India Volume 1*, Cambridge University Press, Cambridge 1955, s. 380.

¹⁸⁴ <http://www.livius.org/articles/place/alexandria-in-arachosia-kandahar/> (17.04.2020).

İKİNCİ BÖLÜM

DİADOKH ANTİGONOS MONOPHTALMOS

1. DİADOKH SAVAŞLARI VE HELENİSTİK KRALLIKLARI

1.1. BÜYÜK İSKENDER SONRASI İMPARATORLUĞUN BÖLÜNMESİ

M.Ö. 323'te Mayıs ayında Büyük İskender yeni yapacağı seferi için Babil'de hazırlanmaktaydı. Haziran ayında yapacağı seferin başarıya ulaşması için büyük bir kurban merasimi yaptı ve büyük bir ziyafet düzenlese de o gün hafif bir nöbet geçirse de ziyafeti tamamladı. Diğer gün generallerini çağırdı ve ordunun hareket günü ve kendisi ile gideceği filonun hareket zamanını kararlaştırdı. Aynı günün akşamı kendisi yeniden nöbet geçirdi. Bir sonra ki gün zayıf olmasına rağmen kurban törenine katılmıştır¹⁸⁵.

Ertesi gün durumu daha da kötüleşse de dini görevlerini ihmal etmeyi reddediyordu. Fakat diğer gün tamamen hasta yatağında idi. Generallerine kapının arkasında beklemeleri emretti. Fakat Haziranın on ikisinde ümitleri iyice tükenince Büyük İskender'i bir kez daha görebilmek için askerleri ve generalleri yatağının önünden geçtiler¹⁸⁶. Büyük İskender çok yorgun olmasına rağmen başını kaldırmayı denedi ve gözleri ile işaret ederek onları selamladı. Bundan sonraki gün Büyük İskender M.Ö. 323 yılında 33 yaşında iken ölmüştür¹⁸⁷.

Ateşli bir hastalık sonucu ölen Büyük İskender'in raporlardan öğrenilen bilgilere göre bu ateşli hastalığın tam olarak ne olduğu tespit edilememiştir. Akla gelen ilk hastalıklar sıtma, zatürre ve başka hastalıklardır¹⁸⁸. Ayrıca o zamandan günümüze ulaşan bazı belgelerde ise Büyük İskender'in zehirlenmiş olabileceği de söylenmektedir. Bu görüşe göre Antipatros, yerine geçecek olan Krateros'un Makedonya'ya gelmesini beklemeyip oğlu Kassandros'u kendisine yönelten suçlamaları aklamak için Babil'e göndermiş ve yanın da bir zehir vermiştir. Bazı kişilere göre bu duruma Aristoteles'in

¹⁸⁵ Lucius Flavius Arrianos, *Alexander The Great*, Cambridge University Press, London 2013, s. 79.

¹⁸⁶ Bosch, a.g.e., s. 128.

¹⁸⁷ Lauffer, a.g.e., s. 188.

¹⁸⁸ Bu hastalıklardan birisi de Batı Nil virüsüdür. Plutarkhos'un anlattığına göre Büyük İskender Babil'e girdiği zaman garip bir olay yaşanmış, bir karga sürüsü garip davranışlar sergilemiş ve Büyük İskender'in ayaklarının dibinde ölmüştür. Bu ilginç olay ABD'li iki bilim insanının dikkatini çekmiştir. Dr. Jonh Marr ve Profesör Charles Calisher adlı bilim insanları göre Büyük İskender'i öldüren Batı Nil Virüsüdür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Serhat Yalamanoğlu, *Popüler Tarih Dergisi*, Sayı 41, Ocak; www.livius.org

de katıldığını söylemektedir. Antipatros'a Zehri Aristoteles'in verdiğini söylemektedirler¹⁸⁹.

Büyük İskender'in sakisi olan Kassandros'un kardeşi olan Jollas ise bu zehri Herakles Kadehine koymuştur. Medios'un verdiği ziyafette bu kadehten içen Büyük İskender de bunun üzerine hastalanmıştır¹⁹⁰. Sonuç itibari ile Büyük İskender'in ölümü tam olarak daha açıklanamamıştır.

Büyük İskender'in babasından devraldığı Makedonya onun ölümüne kadar Yunanistan dan Hindistan'a kadar uzanan beş milyon kilometre kareyi kapsayan bir dünya imparatorluğuna dönüşmüştü¹⁹¹. İmparatorluk sınırlarının bu denli büyük olması idari işleri doğal olarak zorlamaktadır. Büyük İskender bunun için stratejik bir yaklaşımla ülkeyi yönetmeli ve imparatorluğu içinde ki halkları birleştirmeliydi¹⁹².

Büyük İskender bu idealle Yunan kültürü ve Doğu Kültürü arasında bir birleşme meydana getirerek İmparatorluğun içinde ki bütün halkları Yunanlaştırmak istedi. İzlediği bu politika sayesinde kurduğu imparatorluk hem ayakta kalacak hem de Yunan kültürü diğer coğrafyalara yayılacaktı¹⁹³. Fakat Büyük İskender düşündüğü planlarına ideallerini tamamlayamadan ölmüştü. Büyük İskender'in kendisinden sonra varis bırakmadan ve seçmeden ölmesi üzerine imparatorlukta ciddi problemlere yol açtı ve parçalanmaya başladı¹⁹⁴.

Büyük İskender'in halef belirlemeden ölmesinin üzerine Makedonya hukukuna da yetki ve geleneklere bağlı kalınarak kral seçimini ordu meclisi tarafından yapılması gerektiği yönündedir. Fakat bu seçim imkânsıza yakındı. Çünkü seçilmeyen asilzadelerin kral seçilen asilzadeye karşı cephe almasına yol açacaktı¹⁹⁵. Büyük İskender'in Babil'de bekletildiği zaman içerisinde saray çok karma karışık ve idaresizdi. Büyük İskender'in yüzüğünü alan Perdikkas, muhafızları ve komutanları saraya çağırttı. Fakat onlarla gelen askerlerde salona, saraya zorla girince kendiliğinden gelişen bir ordu meclisi meydana geldi.

¹⁸⁹ Plutarkhos, a.g.e., s. 79.

¹⁹⁰ Lauffer, a.g.e., s. 188-189.

¹⁹¹ Strauss, a.g.e., s. 283.

¹⁹² Albecer, a.g.t, s. 95.

¹⁹³ Bosch, a.g.e., s. 113.

¹⁹⁴ Richard Stoneman, *Alexander The Great*, London and New York 1997, s. 88.

¹⁹⁵ Albecer, a.g.t, s. 102.

Perdikkas Büyük İskender'in yüzüğünü tacının yanına koyarak eşi Roksananın doğurmasını beklemeyi ve bu zaman içerisinde geçici bir yönetim oluşturmayı, bu süreçte Roksananın eğer bir erkek evlat dünyaya getirirse bu çocuğun kral olması gerektiğini söylese de ordu meclisinde bulunanlardan bazıları Roksananın bir Makedonyalı olmadığı Persli olduğu için itiraz edenler oldu.

Bergama'da yaşayan Herakles'in de şiddetli itirazları oldu¹⁹⁶. Fakat bu itirazların da sonucunda Roksana'nın doğacak çocuğu erkek olursa kral seçileceği konusunda karar çıktı. Bu tartışmadan sonra ise İmparatorluğu vekâleten yönetecek adayın belirlenmesi meselesi oldu. Bu adaylar arasında en çok öne çıkanlar ise; Perdikkas, Ptolemaios, Seleukos, Lysimakhos, Antipatros, Krateros ve Antigonos olsa da imparatorluğu geçici süre yönetme yetkisi Perdikkas'e bırakıldı ve çok geçmeden Roksana gerçekten bir erkek evlat dünyaya getirdi.

Roksana çocuğunun ismini babasından dolayı Alexander (IV) koydu ve Büyük İskender'in üvey kardeşi Arrhidaios¹⁹⁷ ile birlikte krallığın meşru varisleri oldular. Fakat ikisi de çocuk denebilecek yaşta oldukları için imparatorluğun yönetilebilmesi için toprakları generaller arasında bölüştürme kararı aldı. Bu paylaşımın sonucunda ilk etapta Seleukos bir toprak alamayıp Perdikkas'ın sağ kolu olarak süvari birliği komutası verildi¹⁹⁸ ve imparatorluk toprakları şu şekilde paylaşıldı;

*Frigya-Hellenspont, Leonatas(Λεοννάτοζ).

*Lidya satraplığı Menandros (Μένανδρος,) aldı.

*Karya¹⁹⁹, Kassandros'a(Κάσσανδρος) verildi.

* Büyük İskender tarafından daha önceden Antigonos'a(Αντίγονος) verilmiş Frigya'ya, Lika, Pamfilya, Pisidya verilip birleştirildi²⁰⁰.

¹⁹⁶ Lauffer, a.g.e., ss. 190-191.

¹⁹⁷ II. Philippos'un üçüncü eşi Thessialı Philinna'dan olan III. Philippos (esas adı Arrhidaios olup sonradan kendisine III. Philipos denilmiştir.), MÖ 357 yılında doğdu. Zihinsel engelli olan Arrhidaios, Pella'da yaşıyordu. Büyük İskender'in ölümüyle, IV. Alexander ile krallığı paylaştı. Ancak Generallerin savaşında karısıyla birlikte MÖ 317 yılında öldürüldü. Ian Worthing, *By the Spear; Philip II, Alexander the Great and The Rise and Fall of the Macedonian Empire*, s. 334.

¹⁹⁸ Tekin, a.g.e., s. 141-142.

¹⁹⁹ Grekçe: Καρία, Anadolu'nun güneybatısında günümüzde Muğla kuzey kısımları ve içerideki bölgeye denk gelen coğrafyanın eski çağlardaki ismi.

²⁰⁰ Bosch, a.g.e., s. 131.

*Paflagonya²⁰¹, Kapadokya ise Büyük İskender'in kâtibi olan Eumenes'e(Εὐμένης) verilse de kendisi yabancı olduğu için Makedonyalılar tarafından sevilmezdi. Böylelikle Eumenes hâkimiyet sahasından uzaklaştırılmıştır²⁰².

*Büyük İskender'in ölmeden önce verdiği Kilikya ise Philotas'ta(Φιλότας) kalmıştır.

* Suriye İse Meşhur Büyük İskender lahdini yaptıran ve gençlik arkadaşı olan Laomedon'a(Λαομέδων) bırakılmıştır.

*Mısır ise Büyük İskender'in ölümünden itibaren generallerin kendi hâkimiyeti siyaseti gütmüş olan Ptolemayos'a(Πτολεμαίος) teslim edilmiştir²⁰³.

Büyük İskender'in ölümünden sonra ordu meclisinde paylaşılan satraplıklara generaller hemen gittiler. Fakat generaller imparatorluğun bütününe değil kendilerini Büyük İskender'in halefi olarak görmeye başladılar ve kendi aralarında mücadeleye giriştiler işte bu sebepten dolayı onlara Diadokhlar denilmiştir²⁰⁴.

1.2. ANTIGONOS MONOPHTALMOS VE BİRİNCİ DİADOKH SAVAŞI

Büyük İskender'in ölümünden sonra Baktria'da meydana gelen isyan hariç doğu sakin kalmıştı bu isyanı yerliler değil Baktria'ya yerleştirilmiş Yunanlılar çıkarmıştır²⁰⁵. Asıl karışıklıklar ise Atina merkezli Yunanistan'da oldu burada Makedonya düşmanları başa geçmişlerdi. Bunlardan birisi de Lukurgos'tu M.Ö. 338 yılından beri kendi bölgesini kontrol etmekteydi. Diğeri ise Makedonya'nın ezeli düşmanlarından birisi olan Demosthenes idi. Demosthenes önderliğinde insanlar çevresinde toplanmaya başladı ve Makedonya'ya karşı yeniden bir Yunan ittifakı kuruldu²⁰⁶. Bu isyanı bastırmak ise Antipatros'a düştü(Makedonya ve Yunanistan'dan sorumlu general).

1.2.1. Lamia Savaşı

Antipatros'un Yunan isyanını bastırmakta güçlük çekmesi üzerine Krateros ve Frigya-Hellespont satrapı olan Leonatas'tan yardım istemek zorunda kaldı. Atina savaş komutanı olan Leostenes, Termopylae geçidini işgal ederek Antipatros'un yolunu kapatarak Yunanistan'a ilerleyişini durdurdu. Leostenes Makedon askerlerini mağlup

²⁰¹ Anadolu'nun, Karadeniz'in kıyısında Pontus ve Bitinya arasında kalan bölgedir.

²⁰² Bosch, a.g.e., s. 131.

²⁰³ Tekin, a.g.e., s. 142.

²⁰⁴ Bosch, a.g.e., s. 133.

²⁰⁵ Bosch, a.g.e., s. 129.

²⁰⁶ Mansel, a.g.e., s. 477.

ederek Thessallialı(Teselya) müttefikleri ile birleşerek Antipatros'u Lamia şehrinde kuşatma altına aldı²⁰⁷. Bu neden ile bu savaşa Lamia denilmiştir.

Leonatos ise bu savaşta öldürülmüş ve generaller sarasında olacak olan mücadeleden çekilen ilk Diadokh olmuştur. Leonatos'ın ölümü ile birlikte ordusu ise Antipatros'un ordusu ile birleşerek Kranon'da Yunan müttefiklerinin ordusunu mağlup etti ve aynı yıl içinde Amargos adası civarında Atina filosu da imha edildi²⁰⁸. Yunan müttefiklerin kuvvetleri tamamen kırılmıştır.

Bunun sayesinde kurmuş oldukları müttefiklik tamamen dağılmış ve hepsi Antipatros ile anlaşmak zorunda kaldılar²⁰⁹. Bu anlaşmaları her devletin Makedonya'ya bağlı olmak üzere hazırlattı²¹⁰. Bu anlaşma ile birlikte devletler de önemli yerlere Makedonlar getirildi ayrıca birçok stratejik bölgelere Makedon işgal kuvvetleri yerleştirilerek güvenliği sağlamış oldular. Bu savaştan sonra Korinthos ittifadından da artık bahsedilmemeye başlandı²¹¹.

Bu yenilginin ardından Demosthenes için idam kararı çıkarıldı fakat M.Ö. 322 yılında kendini zehirleyerek öldürdü. Demosthenes yerine Fokiyon Atina'nın başına geçti. Fokiyon, Demosthenes'in düşüncesini paylaşmıyordu ve Atina'nın bağımsızlıktan vazgeçmesini Antipatros kabul etti ve Atina'ya işgal kuvveti yerleştirdi.

1.2.2. Perdikkas ve Antipatros'un Naiplik Yolu

Yunanistan'da olaylar bu şekilde olduğunda Perdikkas ise bu süre içinde gücü elinde toplamış, Büyük İskender'in kız kardeşi olan Kleopatra'yla evlenmiş ve kral olmayı amaçlamıştır²¹². Fakat Diadokhlardan Antigonos, Ptolemaios, Lysimakhos ve Krateros, Perdikkas'ın hâkimiyetine girmek istemediler ve ona karşı koalisyon oluşturdular.

Perdikkas hem Anadolu'da hem de Mısır'da savaşmak zorunda kalmıştır. Mısır satraplığını alan Ptolemaios, Naip olan Perdikkas'a danışmadan Kyrene'yi²¹³ işgal etmiş

²⁰⁷ Bosch, a.g.e., s. 134.

²⁰⁸ Claude Mosse, *Büyük İskender Efsanesinin Kaderi*, Çev. Nuriye Yiğitler, İstanbul 2005, s. 130.

²⁰⁹ Bosch, a.g.e., s. 135.

²¹⁰ Antipatros Helen Birliği'ni dağıttı ve isyana katılan her şehirle ayrı ayrı barış yaptı. Atina bu barışla Sisam'dan vazgeçecek, Munihia limanına bir Makedonya garnizonu kabul etmek ve oligarşik bir hükümet kurmak zorunda kaldı. Sadece 2000 drahmi vergi verebilecek güçte olanlar vatandaşlık haklarından faydalanacaklardı. Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, s. 478.

²¹¹ Bosch, a.g.e., s. 134-135.

²¹² Bosch, a.g.e., s. 135.

²¹³ Günümüzde Libya sınırları içerisinde kalan bölge.

ve hatırı sayılır bir servet elde etmişti²¹⁴. Ptolemaios diğer Diadokhlar arasında saygınlığını daha fazla arttırmak için Makedon krallık mezarlığına toprağa verilmek istenen Büyük İskender'in naaşına el koydu ve kendi satraplığının başkenti olan İskenderiye'ye gömmek istedi.

Bu olay üzerine Perdikkas Büyük İskender'in naaşını geri almak için Mısır'a sefer düzenlemek zorunda kaldı. Bu sefer sırasında Perdikkas'ın önceden tahmin edilemeyen güçlüklerle karşılaştı. Bu olaylar sırasında Perdikkas Memphis civarında kurduğu ordu kampındaki huzursuzluklar ile birlikte Seleukos'un da içinde bulunduğu bir grup subay tarafından öldürüldü²¹⁵.

Perdikkas'ın ölümü ile birlikte ordusu Ptolemaios saflarına katılması üzerine Ptolemaios'a kral naipliği teklif edilse de kendisi bunu kabul etmeyip Mısır satraplığı ile yetindi²¹⁶. Ptolemaios'un kabul etmediği naiplik bunun üzerine Antipatros'a geçti ve imparatorluğun birleştirilmesi gerekiyorsa da imparatorluk gittikçe parçalanmaya devam ediyordu²¹⁷. Antipatros'un ilk adımlarından birisi de Perdikkas'a karşı duran Diadokhlar'ı ödüllendirdi ayrıca Perdikkas'ın ölümünde önemli rol oynamış Seleukos'u Babil satraplığına gönderdi. Bunun yanın da ise Frigya satraplığı yapan Antigonos'a imparatorluğun Asya başkumandanlığına tayin edildi²¹⁸. Antipatros bu naiplik dönemin de çok fazla icraatta bulunmamış sakin geçmiştir. M.Ö. 319 senesin de ise Antipatros'un ölümü üzerine Büyük İskender'in piyade generallerinden birisi olan Poliperhon İmparator naipliğine geçti²¹⁹.

1.3. İKİNCİ DIADOKH SAVAŞLARI

1.3.1. Antigonos'un Küçük Asya Satraplığı Sorunu

Antigonos birinci Diadokh savaşı bittikten sonra hâkimiyeti altındaki topraklarda konumu güçlü olsa da bazı belirsizlikler vardır. Antipatros'un ölümü ile birlikte Antigonos Poliperhon'un naipliğini kabul etmedi bu sebepten dolayı Poliperhon, Antigonos yerine Eumenes'i geçirmeye çalışmıştır.

Antigonos'un ve diğer Diadokhlar'ın Poliperhon'u naip olarak kabul etmemesindeki temel nedenler onun Makedon ordu konseyi tarafından seçilmemiş

²¹⁴ Mansel, a.g.e., s. 478-479.

²¹⁵ Kovalev, a.g.e., s. 481-482.

²¹⁶ Mansel, a.g.e., s. 479.

²¹⁷ Kovalev, a.g.e., s. 481-482.

²¹⁸ Bosch, a.g.e., s. 136.

²¹⁹ Bosch, a.g.e., s. 137.

olması ve Antipatros'un sadece kendi yerine adam atayabileceğine inandıklarından dolayı naipliğini kabul etmemişlerdir. Bu sebepten dolayı Antigonos IV. Alexander'in yetişkinliğe ulaşana kadar Küçük Asya'nın satrapı olarak kalmayı talep etmiştir.

Bu karmaşık durumda Antigonos'un pozisyonundaki meşruiyeti veya aksi tam olarak kesinleşemedi. Çünkü bazı açılardan bu meşru görülse de diğer taraftan gayrimeşru bir durumdur. Burada Antigonos'un ordusu, subayları, Küçük Asya'daki satraplıkların bazıları dâhil olmak üzere Seleukos hariç diğer Diadokhlar'ın da Antigonos'u tanıdığını ama Poliperhon, Seleukos ve bazı Makedon soylular ise Eumenes'e verilen otoriteyi kabul ettiği bilinmektedir. Bu nedenle Antigonos kendi egemenliğini kabul ettirmek için uzun bir mücadelenin içine girmesi gerektiğini bilmektedir.

Böylelikle Antipatros'un ölümü ile birlikte ilk saldırıya geçenlerden biriside Arrhidaios idi. Antigonos'un müttefik şehirlerinden birisine saldırması ile Antigonos bunu kendi otoritesine başkaldırı olarak yorumlayıp harekete geçmiştir. Antigonos, Arrhidaios'a satraplığını boşaltmasını ve istediği bir şekilde sessizce yaşamasını istese de bunu kabul etmedi. Böylelikle Arrhidaios'un üzerine yürüdü be onu satraplığından çıkartmayı ve hapsedmeyi başardı.

1.3.2. Antigonos Monophtalmos ve İkinci Diadokh Savaşı

Tüm bunların yanında Kassandros babası Antipatros'un ölümü ile birlikte kendisinin halefi yapılmamasından dolayı öfkeli olduğu için Poliperhon'un başını belaya sokacak ve Küçük Asya'ya müdahale edemeyecek kadar meşgul etmek için Antigonos ile anlaşmak istemiştir.

Böylelikle Kassandros'un gücü Makedon garnizon komutanları, Antipatros tarafından Yunanistan'ın kontrolü için atanan soylulardan oluşuyordu. Buna karşılık Poliperhon ise Yunanları yanına çekmek için bağımsızlıklarını sağlamak ve Korinthos ittifadını yeniden canlandırmak vaadi ile Yunanları yanına çekmeye çalıştı. Böylelikle ikinci Diadokhlar savaşında Kassandros, Antigonos, Ptolemaios ve Lysimakhios Poliperhon'a karşı koalisyonla girmişlerdir. Karşı tarafta ise Poliperhon, Eumenes ve Kleitos yer almaktır.

Poliperhon, Kleitos'u kendi kuvvetlerinin yanına Arrhidaios'un ordusundan geri kalanlarla birlikte Hellespont'u işgal etmesi ve Antigonos'un donanmasını mağlup

etmesini istemiştir. Kleitos ordusu ile karadan giderken donanması da onu takip etmiş ve Byzantion yakınlarında zafer kazansa da bu Antigonos'u çok fazla zarara uğratmadı.

Bu zaferle birlikte Kleitos gücüne güvenerek bu bölgede kamp kurmuştur. Ama yukarıda belirttiğimiz gibi Antigonos çok fazla zarar görmediği için ordusu ve donanması ile birlikte Kleitos'a karşı iki taraftan ani bir baskın düzenlemiştir. Bu saldırı ile birlikte Kleitos'un tüm kuvvetleri dağılmış kendisi ise Makedonya'ya kaçmaya çalışırken Lysimakhios'un askerleri tarafından yakalanıp idam edilmiştir²²⁰.

Bu zafer ile birlikte Antigonos'un askeri deha konusundaki itibarı büyük ölçüde artmış ve Poliperhon'un Küçük Asya'ya geçip müdahale etmesi endişesinden de kurtulmuş olup sadece Eumenes ile ilgilenmeye başlamıştır. Antigonos, Byzantion'da ki donanmasını Eumenes'in filosunu ortadan kaldırmak için Fenike'ye göndermiştir. Eumenes'in donanması ile Antigonos'un donanması Rodos yakınlarında karşılaştıklarında Fenikeliler Antigonos'un, Kleitos'a karşı zafer aldığını öğrenince Eumenes'in donanmasındaki hazinelerle birlikte taraf değiştirmiştir ve deniz savaşı böylelikle sona ermiştir.

Antigonos, Eumenes'in kendisine daha fazla zarar vermemesi için bir an önce üstüne yürüdü. Fakat Eumenes bunu daha önceden haber aldığı için Fenike, Suriye üzerinden Mezopotamya bölgesine gitmiş ve buradaki bazı satraplıkların desteğini almıştır. Antigonos ise Suriye bölgesini kontrol altına almak için biraz zaman harcadı ve tekrar dan Eumenes'i takip etmeye başlamıştır.

Bu takip esnasında Antigonos'a nehir geçişi baskın yapan Eumenes küçükte olsa bir zafer kazanmıştır. Antigonos ise bu baskını sadece karşı kıyıda izlemek zorunda kalmıştır. Antigonos ise geri çekilmek zorunda kalmış ve bu Eumenes'in Küçük Asya bölgesine geçişini kolaylaştırmıştır²²¹.

Fakat iki ordu Gabiene'de²²² karşı karşıya geldiler. Antigonos Süvari bakımından üstünlük sahibidir. Antigonos ve Demetrios (Demetrios'un babasının yanında ilk büyük savaşı) ağır süvarilerini kendisi komuta etmeye karar vermiştir. Savaş başladığında filler ilk çarpışanlardı ve bu çarpışma sonucu toz bulutu yükseltti ve

²²⁰ Billows a.g.e., s. 87.

²²¹ Billows, a.g.e., s. 92.

²²² İran'ın İsfahan şehrinin yakınlarındaki bölge.

hareketlerin çoğunu gizledi. Antigonos bunu gözlemleyip bundan yararlanmayı amaçlamıştır.

Antigonos hafif süvari birliğini Eumenes'in sol kanadından geçip ana kampına saldırılarını emretmiştir. Bu toz bulutu sayesinde hafif süvariler Eumenes'in kampının içine kadar sızmış ve Eumenes'in kampını yağmalamıştır. Savaş devam ederken Antigonos'un çabaları ile savaşı kazansa da Eumenes'in ordusu hala duruyordu ve bir bakıma savaş ilk etapta sonuçsuz kalmış görünmektedir.

Eumenes kalan ordusu ile ertesi gün yeniden savaşmak için ordusunu ikna etmeye çalışsa da kamplarının yağmalandığını öğrenen askerler savaşmak için isteksizlerdir. Bu sebepten dolayı Eumenes'in ordusunun ana unsurları olan Gümüş Kalkanlar Antigonos ile gizliden görüşmeye başlamış ve derhal Eumenes ve ekibini tutuklayıp Antigonos'a teslim etmişlerdir. Antigonos'un konseyindeki kararlar Eumenes idam edilmiştir. Böylelikle Eumenes'in ordusundaki Makedonlar Antigonos'un saflarına geçmiştirler.

Asya'daki savaş bu şekilde gelişirken Yunanistan ve Makedonya bölgesindeki savaş Antigonos'un müttefiki Kassandros kazanıyordu. Bu durum üzerine Poliperhon ise Büyük İskender'in annesi Olympias'ı eskiden olduğu mevkiiye geri getirip Büyük İskender'in eşi Roksana ve IV. Alexander'in vasiliğini ona geri verse de²²³ Kassandros yaptığı mücadelelerle ve Poliperhon ile giriştiği savaşlardan galip çıkmakla birlikte Yunanistan ve Makedonya'nın tek hâkimi olmuştur.

Antigonos, Gabiene de Eumenes'i mağlup ettikten sonra Susa'ya doğru harekete geçti ve Seleukos tarafından Antigonos'a her konuda yardım etmesini istediği Susa'nın valisi Xenophilos tarafından karşılandı ve Antigonos Susa'daki hazineyi kendi ganimetlerine ekledi²²⁴. Burada bir süre kaldıktan sonra Babil'e doğru yürüyüşü başladı ve orada Seleukos tarafından görkemli bir şekilde karşılanırsa da kısa sürede araları açıldı ve Seleukos Ptolemaios'a sığınmak zorunda kaldı.

Antigonos'un burada ele geçirdiği hazineler ve oluşturduğu ordu çok güçlenmiş ve kendisini çok önemli bir konuma getirse de diğer Diadokhlar arasında da büyük bir kıskançlığa neden olmuştur.

²²³ Bosch, a.g.e., s. 140-141.

²²⁴ Mansel, a.g.e., s. 480.

Mısır'a varan Seleukos, Ptolemaios tarafından çok sıcak bir şekilde karşılandı ve Antigonos'a yönelik suçlamaları için hazır bir dinleyici buldu. Fakat bunu tahmin eden Antigonos, Kassandros'a, Lysimakhos'a ve Ptolemaios'a elçiler göndermiş ve kendisi ile dostluk ilişkilerini kesmemelerini istese de Antigonos'un geldiği konum itibari ile diğer Diadokhlar'ın dikkatini çekmiş ve Seleukos'un suçlamalarını kabul edilip Antigonos'a karşı koalisyon oluşturmuşlardır²²⁵.

Koalisyon müttefikleri bu sefer de M.Ö. 315'te Antigonos'a elçiler gönderdiler fakat hiç birisini kabul etmedi. Bunun üzerine savaş başlamış oldu. Antigonos, Makedonya da bulunan Kassandros'a karşı savaş hazırlıkları yapmaya başlarken oğlu Demetrios'u ise Suriye'ye göndererek Ptolemaios'a karşı o cepheyi güçlendirmeyi amaçladı fakat Filistin Gazze'de yapılan savaşta Antigonos'un oğlu Demetrios yenilgiye uğradı ve kaçmak zorunda kaldı²²⁶. Mısır'da bulunan Seleukos Babil'e geri dönerek burada da Antigonos ile mücadele etti.

Bu savaş sonrası barış anlaşması ilan edildi ve Seleukos dışındaki geri kalan Diadokhlar IV. Alexander'in komutanları olduklarını ilan edip tahtta çıkacak yaşa gelene kadar Kassandros'u imparatorluk naibi olarak tanısalar da Ptolemaios Mısır'ı, Lysimakhos Trakya da, Antigonos da Asya'da hüküm süreceklerdir. Yunan şehirleri ise bağımsızlıklarına kavuşacaklardır.

Bununla birlikte Antigonos'un Büyük İskender'in krallığını diriltme hedefleri de boşa çıkmış olsa da ümitlerini tamamen kaybetmesi Kassandros'un kendi bulunduğu makamı güvence altına almak için Büyük İskender'in karısı Roksana ile oğlu IV. Alexander'i öldürtmesi ile tamamen ortadan kalktı²²⁷.

Büyük İskender'in ölümünden sonra yaklaşık kırk yıl Diadokhlar bu mirası korumak ya da kontrol etmek için birbirleriyle birçok savaş yapmışlardır²²⁸ ve bunun sonucunda Mısır'da Ptolemaios'lar, Ön Asya da Seleukos'lar ve Makedonya ve Küçük Asya'da ise Antigonos'lar olmak üzere üç büyük Helenistik krallıklar kuruldu²²⁹.

²²⁵ Billows, a.g.e., s. 95.

²²⁶ Tekin, a.g.e., s. 142-143.

²²⁷ Mansel, a.g.e., s. 481-482.

²²⁸ Bosch, a.g.e., s. 143.

²²⁹ <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/35/306.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.05.2017)., George E. Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*, Çev: İnci Delemen, İstanbul 1997, s. 11.

2. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN YÜKSELİŞİ

M.Ö. 382 Yılın da Makedonya'da doğdu. Ailesi hakkın da çok fazla bilgiye sahip değiliz. Antigonos'un babasının ismi Philip'ti, annesinin ismini bilmiyoruz. Antigonos'un ailesinin konumu tartışmalara neden olmuştur. Bazı kaynaklarda Antigonos ve ailesinin köylü soyundan geldiğini bazıları ise eski Makedon kraliyet hanedanlığına bağlı soydan geldiğini yazmaktadır fakat ikisi de kanıtlanamadığından her ikisi de olası görünmektedir.

Antigonos'un toplumdaki yeri ile ilgili ifadeler pek güvenilir olmazsa da bununla ilgili bazı argümanlar vardır bunlar ailesinin soylulardan olduğunu göstermektedirler. Bunlardan ilki Antigonos'un babası ölünce, annesi yeniden bir Makedon soylu ile evlenmesidir. Bu engelleri ancak bir soylu olması ile aşabileceği içindir. İkinci argüman ise Antigonos'un Stratonice ile evlenmesidir. Çünkü karısı bir Makedon soylusu olduğu bilinmektedir. Son olarak da Antigonos'un, kral II. Philippos ve Büyük İskender'in altında önemli mevkilere getirilmesi kanıt olarak gösterilmektedir.

Ayrıca Antigonos'un Hetairoi olduğu da bilinmektedir. Fakat II. Philippos döneminde bu bilgi kesin değildir. Fakat Hetairoi sınıfına soylulardan hariç kişilerde alındığı bilirse de yukarıda belirttiğim gibi annesinin ve karısının statüsü Antigonos'un muhtemel bir soylu Hetairoi olduğunu muhtemel kılmaktadır. Bu sınıfın bir üyesi olmak için öncelikle zengin ve ayrıcalıklı bir yaşamdan gelmiş olmalıdır. İkinci olarak da binicilik, avlanma vb. gibi alanlarda iyi bir eğitim almış olmasıdır.

Antigonos'un ayrıca Yunan kültürü üzerine dersler aldığı da varsayılmaktadır. Bunu hayatının ilerleyen zamanlarında sarayında konuşma yaparken bir sofist Euripides'ten²³⁰ bir dize söyleyerek azarlamış ve yine Euripides'ten başka bir dize ile oğlunun yararlı bir evlilik yapması için ikna ettiğini bilinmektedir²³¹. Bununla birlikte Antigonos'un Yunan edebiyatı hakkında eğitim gördüğü söylenmektedir.

Antigonos, II. Philippos'un çağdaşlarından birisidir. II. Philippos'un yanında o dönemin birçok savaşlarına katılıp krala hizmet eden bir subay olmasının yanında II. Philippos'un yıkılmakta olan bir krallığı yeniden askeri, ekonomi ve siyasi olarak canlandırmasında kendisine yardım ettiği bilinmektedir. II. Philippos'un babasının

²³⁰ Atina'nın yetiştirdiği ünlü trajedi şairi ve düşünce adamıdır.

²³¹ Jeff Champion, *Antigonos The One-Eyed; Greatest of the Successors*, Pen and Sword Military, Pensilvanya 2014, s.20

ardından topraklarını koruduğunu ve genişletmek için savaşlar yapmıştır. Bu savaşlardan Perinthos kuşatmasında Antigonos'un önemli bir rol oynadığını ve bu savaşta tek gözünü kaybedip The One-Eyed lakabını aldığı söylenmektedir.²³²

Babası ve diğer iki kardeşi hakkında başka bir bilgi mevcut değildir. Antigonos ölen kardeşi Demetrius'un dul eşi olan Stratonice evlendi. Demetrius, Antigonos'un tek gözünü kaybettiği Perinthos kuşatmasında öldüğü söylenmektedir. Bundan dolayı Antigonos'un büyük oğlu Demetrius'un abisinin oğlu olduğu hakkında birçok dedikodu çıkmıştır. Demetrius'un yanında bir başka oğlu olduğu da bilinse de bunun hakkında bilgiye sahip değiliz.

Antigonos'un nihayet tarihi kaynaklarda tam olarak geçmesi Büyük İskender döneminde gerçekleşmiştir. Büyük İskender'in önde gelen generallerinden birisi olmasına karşın Büyük İskender'in hayatı boyunca Antigonos hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. Büyük İskender'in Asya seferine çıktığında ordusunda bulunan Yunan ücretli askerlerin komutanlığını yaptığı bilinmektedir²³³. Bu nedenle Antigonos Asya seferinin önemli isimlerinden birisidir.

Antigonos'un M.Ö. 334 yılında Granikos savaşında yer almıştır. Antigonos bu savaşta Yunan paralı askerlerinin komutanı olsa da savaş hakkında bilgiler genellikle Büyük İskender üzerine yoğunlaşmış ve Yunan paralı askerleri ile müttefik kuvvetlerin herhangi bir fiili savaşından çok az bahsedilmiştir.

Granikos savaşından sonra bölgede ki şehirlerin alınması için Büyük İskender askerlerini görevlendirmiştir. Bunlardan biriside Antigonos'dur. Onu Priene şehrini alması için Yunan paralı askerleri ile göndermiştir. Fakat kaynaklarda bu sefer hakkında fazla bilgi mevcut değildir²³⁴.

Bundan sonra Büyük İskender'in seferlerinde yanında olamaya devam etmiştir. Büyük İskender'in Halikarnasos kuşatmasında Yunan ücretli ve müttefik kuvvetleri bulunduğu bilindiğinden Antigonos'un da bu kuşatmada yer aldığı var sayılmaktadır.

Halikarnasos kuşatmasından sonra kışın Antigonos'un Parmenion ile birlikte Sardes'te mi olduğu ya da Büyük İskender ile birlikte mi olduğu bilinmese de bir üçüncü ihtimalden bahsedilmektedir. O da Antigonos'un karısı hamile olduğu için

²³² Bob Bennett, *The Wars of Alexander's Successors, 323,381 BC*, Pen and Sword Military, Pensilvanya 2010, s. 130.

²³³ Loeb Classical Library, Diodorus, XVII, s. 4.

²³⁴ Arrianos, İskender'in seferleri, s. 84.

Makedonya ya gittiğini ve baharın başlarında Frigya bölgesine geri döndüğü söylenmektedir.

Antigonos ayrıca Asya seferinde Büyük İskender'in savaş konseyinde yer almıştır. Bu Asya seferinde Antigonos savaş konseyinde çok önemli bir rolü olduğu bilinmektedir çünkü o hem bir Hetairoi hem de bir generaldir.

Antigonos, M.Ö. 333 baharında Büyük Frigya satrapı olarak atandı²³⁵. Bu atama ile birlikte Büyük İskender'e karşı olan konumunda büyük bir değişiklik olmuştur. Çünkü savaşın gidişatında hiçbir katkısı olmayacak ve Büyük İskender'e doğrudan temasından uzak kalacaktır.

Bununla birlikte Büyük Frigya satraplığı önemli bir görevdir. Büyük İskender bu göreve Antigonos'u atamakla beraber onun yetenekleri ve kabiliyetlerine büyük bir güven gösterdiğini de varsayabiliriz. Genişletilmiş Büyük Frigya satraplığı önemli bir konuma sahiptir çünkü Küçük Asya'nın kalbini oluşturmaktadır. Bu bölge bütün Asya ve Makedonya arasında ki yolların çoğu bu bölgeden geçiyor ve bu bölgeleri kontrol altında ve açık tutmak çok önemli olduğu için iyi bir generale ihtiyaç duyulmaktadır.

Büyük İskender Frigya bölgesinden ayrılırken arkasında bazı alınmamış bölgeler olduğundan Antigonos'a 1.500 asker bırakmıştır. Bu bölgelerin Antigonos tarafından alınması ile birlikte kalelerdeki askerleri kendi kontrolüne alıp ve Büyük İskender'in bırakmış olduğu birliği geri göndermiştir²³⁶.

Büyük İskender İssos savaşından sonra Pers ordusundan firar edenler kuzeye Küçük Asya bölgesine kaçmışlar ve burada yeniden bir yapılanma amacına girmişlerdir. Bunda ki amaçları ise Büyük İskender'in Suriye ve Filistin ile meşgul olurken Persler'in Ege donanması ve kaçak askerlerle Frigya bölgesini ele geçirecek ve Pers Kralı Darius'un yeniden kurduğu ordu ile Büyük İskender'i iki ateş arasında bırakmayı planlamışlardır. Bu plan ile aralarında sadece Frigya satrapı olan Antigonos durmaktadır.

Perslerin oluşturduğu bu ayrı kuvvetler Antigonos'un ordusundan sayıca fazla olsa da Antigonos hem arazi şartlarını hem de bu kuvvetlerle ayrı ayrı mücadele etmiş

²³⁵ Champion, a.g.e., s. 34.

²³⁶ Richard A. Billows, *Antigonos The One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, University of California Press, Kaliforniya 1997, s. 22.

ve bu kuvvetleri yendi. Perslerin bu planını boşa çıkarmış oldu, böylelikle Büyük İskender'in Antigonos'a olan inancını haklı çıkarmıştır²³⁷.

Antigonos Perslere karşı aldığı bu zafer sonrasında diğer ufak satraplıklarla birleşerek karşı saldırıya geçmiştir. Antigonos Likaonya'ya²³⁸ saldırmıştır. Bu saldırı ile bu bölgeyi ele geçirmiştir. Bu bölgenin önemi İssos savaşından önce tam kontrol altına alınamamıştı. Bu fetih ile birlikte Büyük İskender'in Makedonya ile iletişimindeki yol tamamen güvence altına alınmış oldu. Böylelikle Büyük İskender'in Küçük Asya da ki satraplıkları ile bağlantıları tamamen sağlandı.

Antigonos'un bu başarılarının sonucunda sadece Frigya değil Likya ve Pamfilya bölgelerinin de satraplığını eline almış oldu. Böylelikle Antigonos Küçük Asya'nın Makedon bölgesinin üçte ikisinin satraplığını yapmaya başlamıştır ve bu sebepten diğer Makedon satraplarını büyük ölçüde gölgede bırakıyordu. Fakat Antigonos'un bu satraplıkları nasıl yönettiği hakkında pek fazla bilgiye sahip değiliz.

Antigonos, Büyük İskender'in Helenleştirme politikasına katkıda bulunmuştur. Küçük Asya'nın Helenleşmesi için bazı şehirler kurdurduğunu bilmekteyiz. Ayrıca Büyük İskender'in sonuna kadar güvendiği satraplardan birisi olabilir. Büyük İskender'in satraplarından en uzun süre görevde kalan kişi Antigonos'tur.

Fakat Büyük İskender'in fetihleri devam edip sınırlarını genişlettikçe Antigonos'un konumunun giderek düşüş eğiliminde olduğu da kabul edilmektedir. Büyük İskender'in yanında giderek yeni neslin yükseldiğini görmekteyiz bunlar Hephaistion, Perdikkas, Ptolemaios gibiler olsa da Büyük İskender öldükten sonra Antigonos'un konumu yine de güçlü idi.

Antigonos Küçük Asya'daki en önemli komutan olup büyük bir kısmını kendi fethettiği satraplığın başındadır. Büyük İskender'in döneminde Antipatros'un yanı sıra kendi kuvvetleri ile tamamen bağımsız zaferler kazanan bir kişidir. Antigonos II. Philippos döneminden kalan birkaç büyük şahsiyetten biriydi. Sonuç olarak Antigonos, Büyük İskender öldükten sonra çevresel bir figür olmaktan çıkıp Büyük İskender'in haleflerin en eski ve en büyüğü olarak anılmaya başlayacaktı.

Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında otuz üç yaşında ölümü ile birlikte tarihin akışını değiştiren önemli bir etken olmuştur. Bu olay sırasında Antigonos'un elli dokuz

²³⁷ Champion, a.g.e., s. 58.

²³⁸ Orta Anadolu'da bölge. Konya ve Karaman illerinin büyük bölümünü kapsayan bölge.

yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Eğer Büyük İskender kendi çağdaşları kadar uzun yaşasa idi muhtemelen Antigonos uzun yıllar boyunca kendi satraplığın da yönetici olarak kalacak ve belki de bizim için bir dipnot olarak kalacaktı.

Bunun yerine Büyük İskender'in ölümü Antigonos'a tamamen yeni bir alan ve harekât alanı açtı. Böylelikle Antigonos'un satraplıktan nasıl baskın bir hükümdara yükseldiğini anlatabiliriz.

Büyük İskender'in Babil'de ölümü üzerine Perdikkas güçlü bir konuma geçmiştir. Büyük İskender'in yakın arkadaşlarının ölümü ve Antigonos'un Frigya bölgesinde olması Perdikkas'a yarar sağlamıştır. Antigonos Babil'de olsaydı belki Perdikkas'tan daha fazla öne çıkabilirdi çünkü II. Philippos'la olan bağlantısı ve Küçük Asya'da kazandığı zaferler onu öne çıkarabilirdi. Fakat olayların çok hızlı gelişmesi ve iletişimde eksikliklerden dolayı Antigonos'un Babil'e gitmesi imkânsızdı. Böylelikle Perdikkas başka rakibi olmadığı için zirveye çıktığını söyleyebiliriz fakat bu diğer generallere tavizler vererek olmuştur.

Kendisi uzun boylu son derece yapılı ve iri bir adam olsa da belli bir zamandan sonra bu yapısı obeziteye dönüşmeye başlamıştır. Yazarlara göre Antigonos sert, kibirli ve gururlu bir insandı. Düşmanlarına karşı zalim ve acımasız olabiliyordu ayrıca kendisi ile dalga geçebiliyordu. Bu Helenistik dönemde krallar siyasi nedenlerden dolayı birçok kez evlenseler de Antigonos'un Stratonice'ye olan bağlılığı olağandışıdır. Kendisi hakkında çok fazla bilgiye sahip olunmasa da yazarlar Antigonos ile ilgili anekdotlardan edinilen bilgiler doğrultusunda yorumlanarak elde edilmiştir. Antigonos, II. Philippos'un yanında olduğu kadar Büyük İskender'in yanında da birçok savaşa katılmış ve onu hep desteklemiştir.

2.1. ANTIGONOS MONOPHTALMOS'UN EGEMENLİK MÜCADELESİ

M.Ö. 311 senesin de sağlanan barış Roxana ve IV. Alexander'in öldürülmesi ile imparatorluk da parçalanmıştı. Bu kurulan yeni krallıklarda en güçlüsü olan Antigonos'tur. Diğerleri tarafından tehdit olarak görülmektedir. En başında itibaren diğer kurulan krallıkların tamamı ile sınırları vardı bu diğerlerini işgal etmesi için kolaylık sağlıyordur. Diğer sebebi ise hali hazırda Antigonos'un deneyimli bir ordusu

vardı. En son sebebi ise Antigonos krallığının Asya toprakları üzerindeki önemli zengin bölgeleri ele geçirmiş olmasıdır²³⁹.

Antigonos M.Ö. 310 senesinde IV. Alexander'in öldürülmesi ile birlikte gözünü ana vatan olarak kabul ettikleri Makedonya'ya dikti. Palepones'te olan Antigonos'un müttefiki Poliperhon'u, Kassandros'a karşı harekete geçmeye ikna etti²⁴⁰. Bergama'da yaşayan Büyük İskender'in gayri meşru oğlu olan Herakles'i Palepones'ten harekete geçmiş olan Poliperhon'un yanına gönderdi bunda ki amacı ise Kassandros'a karşı Herakles'i Makedonya tahtına çıkarmak istemesidir. Fakat Kassandros, Poliperhon ile anlaşarak onu kendi tarafına çekmiş ve Herakles'i öldürtmüştür²⁴¹.

Antigonos'un yapmış olduğu bu hareket Kassandros sayesinde bertaraf edilmişti bunun üzerine ise Mısır'da bulunan Ptolemaios ise Antigonos'a karşı yeniden harekete geçmiş ve Yunanistan'ın bağımsızlığını ve demokrasiyi sağlamak için ortaya çıkmıştır. Nihayet Ptolemaios filosu ile birlikte Yunanistan'a doğru yola çıkıp Palepones'e gelerek Korint ve Sikyon şehirlerini işgal etmiştir. Bunda ki amacı ise Korint İttihadını yeniden canlandırmak ve bunun üzerinden Yunanistan'daki egemenliğini sağlamaktı fakat bu yaptıkları Yunanlılar nezdin de hiçbir şey değiştirmede, aksine kendisi eski müttefiki olan Kassandros ile arası açıldı ve nihayetinde M.Ö. 308 senesin de bir anlaşma yaparak Mısır'a geri döndü.

2.1.1. Kıbrıs'ın Fethi

Antigonos Kıbrıs'ı almak istediği anlaşıncı Ptolemaios adada bulunan askerlerine ek olarak daha fazla kuvvet ve müttefikleri ile birlikte 100 gemiden oluşan bir donanmayı desteğe göndermiştir. Ptolemaios ve müttefikleri adada Antigonos'a yaklaşan kralların şehirlerine saldırmışlar ve onları kendi aralarına almışlardır. Böylelikle ilk etapta Antigonos Kıbrıs'taki müttefiklerini kaybederken I. Ptolemaios'un kardeşi adada kalarak buradaki denetlemeyi sağlamıştır²⁴².

Bu olaylar sonucunda Diadokhlar arasında geçici bir süreliğine ateşkes başlamıştır. Fakat bu barış kısa bir süre geçerli olmuştur. Aynı yıl içerisinde Kassandros'un Büyük İskender'in oğlu ve karısı Roxsanayı öldürmesi ile Diadokhlar arasında yeniden bir kargaşa süreci başlamıştır.

²³⁹ Bosch, a.g.e., s. 147.

²⁴⁰ Bosch, a.g.e., s. 148.

²⁴¹ Bosch, a.g.e., s. 148.

²⁴² Diodorus, XIX, s. 4-6.

Bu kargaşa sırasında Antigonos'un oğlu Demetrios Babil'e saldırıp birkaç kaleyi ele geçirmesi ile barış dönemi yeniden son bulmuştur. Aynı yıl Antigonos'ta Babil'e saldırdı fakat Seleukos'lar tarafından geri çekilmeye zorlansalar da M.Ö. 308 yılında Seleukos ile Antigonos arasında savaş son buldu böylelikle Antigonos diğer meselelerle ilgilenmek için batıya yönelmiştir.

Ptolemaios Hellas'a kadar ilerlemiş ve Korinthos'u bu süre içerisinde ele geçirip Mısır'a geri dönmüştür. M.Ö. 307 yılında Antigonos Hellen kentlerini özgürleştirmek ve kendisine bağlamak için ordu ve donanma ile birlikte oğlu Demetrios'u Hellas'a göndermiştir.

Antigonos'un bu politikasını gerçekleştirmek için kilit şehir olarak Atina'yı seçmiştir. Demetrios Atina'yı almak için gerekli kuşatmaları yaptıktan sonra orada güvenliği sağlamış ve Megara'ya gitmiş ve Kassandros'un garnizonlarını yenmiştir. Bunun üzerine Antigonos strateji değiştirerek yeniden doğuya yönelmeye karar vermiş ve oğlunu geri çağırıp Kıbrıs'ın fethi için görevlendirmiştir.

Antigonos, Ptolemaiosların faaliyetlerini engellemek için ve diğer Diadokhlar'a saldırılarda üs görevi kullanılması için bu adanın alınmasını istemiştir. Bu sebepten dolayı Demetrios babasının isteğini yerine getirmek için hazırlıklara başlayıp Kıbrıs'a doğru yelken açmıştır.

Demetrios Kıbrıs'a gelince bazı yerleşim yerlerine saldırmıştır. Ptolemaios'un kardeşi adayı büyük ölçüde kontrol ediyordu. Bunun üzerine Ptolemaios'un kardeşi Menelaos, Demetrios ile karşı karşıya geldiklerin de bu muharebenin galibi Demetrios olmuştur. Ele geçirdiği askerleri Suriye'de Antigonos'a göndermiştir²⁴³. Menelaos bu yenilgisini Mısır'da bulunan kardeşi Ptolemaios'a bildirmiştir. Bu haber Ptolemaios'a ulaşınca Mısır'a karşı olacak saldırıları önlemek için ordusu ve donanmasıyla Kıbrıs'a doğru yola çıkmıştır.

Ptolemaios'un 140 savaş gemisinden oluşan donanması ile Kıbrıs'a çıkartma yaptı. Ptolemaios ordusunun bir kısmını Menelaos'a yardım etmesi için bıraktı aynı şekilde Menelaos 60 savaş gemisi ile kardeşine destek olması için donanmasını verdi.

Demetrios, Ptolemaios'un üstüne geldiğini haberini alınca limanın girişini kapatmak için amirallerinden Antishenes'i burada görevlendirmiştir. Savaşın başlarında

²⁴³ Mesut Kınacı, Demetrios'un Kıbrıs'ı Fethi, *Disiplinler arası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, Vol III, 2017, s. 154.

Ptolemaios, Demetrios'un bazı gemilerini mürettebatı ile ele geçirmiştir. Bununla birlikte Ptolemaios tam bir zafer almış havasına bürünürken Demetrios, Büyük İskender'in savaşlarında yaptığı gibi sol kanadı aşırı güçlendirip Ptolemaios'un donanmasının sağ kanadına saldırmıştır bununla birlikte Ptolemaios'un donanmasının düzeni bozulmuş ve bozguna uğrayıp kaçmak zorunda kalmıştır²⁴⁴.

Bu savaştan yenik ayrılan Ptolemaios Mısır'a geri dönmüştür. Yenilgi sonrası Menelaos ise kardeşinin yardımı olmadan daha fazla mücadele edemeyeceğini anladığından dolayı Menelaos donanması ve askerleri ile birlikte Demetrios'a teslim olmuştur. Böylelikle Demetrios adada bulunan kentleri ele geçirmiş ve burada garnizonlar kurdurmuştur. Esir alınan Ptolemaios'un kardeşi ve oğlunu geri göndermiştir.

Demetrios'un adada kurduğu garnizonlarla birlikte güvenliği sağlamış ve babası Antigonos'a haber göndermiştir. Bu fetih Demetrios'un ilk büyük zaferi olmuştur. Böylelikle Antigonos'un varisi olan Demetrios'a güvenini boşa çıkmadığının işareti sayılmıştır.

Antigonos Monophtalmos, Demetrios'un zaferinin haberini alınca krallık sembollerinden birisi olan diadem takmış ve oğlu Demetrios'un da diadem takmasına izin vermiştir. Böylelikle Antigonos halefini tayin etmiş oldu. Böylelikle Antigonos hanedanlığı başlamıştır.

2.1.2. Mısır ve Rodos Seferleri

Antigonos Kıbrıs'ın fethi ile birlikte Ptolemaios krallığını ortadan kaldırmak için gerekli hazırlıklara başlamıştır. Ptolemaios krallığına hem karadan hem de denizden eş zamanlı olarak saldırıyı planlamıştır. Kıbrıs'ta bulunan Demetrios'u krallığının başkenti Antigoneia' ya geri çağırmıştır²⁴⁵.

Bu planda Antigonos fillerle desteklenmiş ordusu ile birlikte karadan hareket ederken Demetrios'u da donanması ile Antigonos'u kıyı boyunca takip etmesidir. Antigonos ordusu ile birlikte Gazze'ye gelmiş ve burada sefer hazırlıklarını tamamlamıştır. Demetrios'ta aynı gece donanması ile birlikte Gazze şehrinden ayrılmıştır. İlk birkaç gün havanın iyi olması ile birlikte donanma hızlı yol alsa da sonradan hava koşullarının değişmesi ile birlikte birçok gemi Gazze'ye geri dönmüştür.

²⁴⁴ Kınacı, a.g.m., s. 155.

²⁴⁵ Bosch, a.g.e., s. 151.

Bazı gemiler kullanılmaz hale gelmiştir. Donanmasında ki büyük gemiler yollarına devam etseler de fırtınalardan dolayı zor zamanlar geçirmişlerdir. Açlık ve susuzluk çekseler de son günde fırtınanın dinmesi ile birlikte donanma demirlemiş ve Antigonos ordusu ile birlikte donanmanın bulunduğu bölgeye kamp kurmuştur.

Ptolemaios bu fırtınadan yararlanıp önemli noktalara askerlerini yerleştirmiş ve Antigonos'un ordusundan ayrılan her asker ve komutan için belli miktar ücret vereceğini yaymıştır. Fırtınalardan dolayı yıpranan Antigonos'un ordusunda ki paralı askerler bu açıklamadan sonra Ptolemaios'un tarafına geçmişler ve böylelikle savaş başlamadan güç dengesinde önemli bir değişim olmuştur.

Antigonos'un ordusundan ayrılan çok sayıda asker olmasına rağmen bu seferi devam ettirmekte ısrarcı idi ve kendi ordusundan firar eden askerleri yakalandığı yerde diğerlerine ibret olması için ağır şekilde cezalandırmıştır.

Ptolemaios, Antigonos'un geldiğini haberini duyunca iyice hazırlıkları hızlandırmış ve Demetrios'un karaya çıkartma yapması muhtemel yerlerin güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Antigonos ilk zamanlarda hızlı ve avantajlı olsa da Ptolemaios'un kıyı güvenliğini sağlaması ile birlikte Antigonos zora düşmüştür. Aynı zamanda Nil nehrini geçmek için hazırlandığı sırada karşı kıyıda Ptolemaios'un seçkin birlikleri olması ile iyice umutsuzluğa kapılmıştır. Böylelikle Antigonos komutanları ile toplantıdan sonra Suriye bölgesine geri çekilmeyi ve daha hazırlıklı gelmeyi planlamıştır²⁴⁶.

Antigonos'un ve Demetrios'un bu yenilgisi ile birlikte ordusunda sadece moral bakımından değil fırtınadan dolayı birçok geminin kullanılamaz hale gelmesi ile birlikte ekonomik açıdan da Antigonos'u zor durumda bırakmıştır. Fakat Demetrios'un Kıbrıs'ı almasından dolayı stratejik üstünlükleri devam etse de Mısır seferi Antigonos'a büyük bir saygınlık kaybetmesine neden olmuştur.

Böylelikle Antigonos Mısır'a yeniden saldırmak için uygun iklim koşullarını beklemesi ve çok uzun bir hazırlık safhası gerekiyordu. Bu sebepten dolayı Mısır seferini bir süreliğine askıya alıp yeni bir hedef olan aynı zaman da Ptolemaios ile müttefikliği bulunan Rodos'a saldırıyı düşünmüştür.

²⁴⁶ Kınacı, a.g.m., s. 8.

Rodos adada 3 farklı şehrin birleşmesi ile kurulmuştu. Stratejik konumu, donanması ve politikası sayesinde bölgede önemli bir güç haline gelmiştir. Adanın belli bölgelerine kurdukları limanlarla bölgede ticaret bakımından önemli bir hal almıştır. Böylelikle Helenistik dönemin en önemli deniz güçlerinden birisi haline gelmiştir.

M.Ö. 312 yılında Antigonos'un Hellas'ı özgürleştirme politikasına donanmasının bir kısmını göndererek destek olmuştur. Rodos genel manada ticari çıkarlarını korumak için çoğunlukla tarafsız olmayı seçmiştir. Fakat ilk Diadokhlar mücadelesi bittiğinde Antigonos ile ilişkileri giderek bozulmuştur. Fakat bu zamanda Mısır'la olan ticari ilişkilerine zarar vermemek adına Ptolemaios ile sıkı ilişkiler kurmaya başlaması üzerine Ptolemaios'un rakibi olan ve Doğu Akdeniz'de egemenlik sağlamak isteyen Antigonos ile araları iyice açılmıştır²⁴⁷.

Demetrios Kıbrıs seferinde Antigonos'un Rodos ile ittifak kurmak istese de buna olumlu yanıt alamayınca ve destek görmediğinden dolayı bu olaya çok kızmıştır. Mısır seferinden sonra Demetrios'a Rodos seferi için hazırlıklara başlamasını istemiştir. Hazırlık aşamasında Kıbrıs fethinde kullandığı Küçük Asya'dan getirttiği mühendisleri bu kuşatmada da kullanmıştır²⁴⁸.

Demetrios'un donanmasının büyüklüğünden çekinen Rodos ateşkes umuduyla elçiler gönderse de aynı zamanda Ptolemaios, Lysimakhios ve Kassandros'a da elçiler göndermiş ve onlardan da yardım istemişlerdir.

Demetrios kuşatma için savaş aletlerinin yapılması için adanın doğal kaynaklarını kullanmayı amaçlamıştır. Limanları kontrol edebilmek için gözlem evleri yaptırmıştır. Donanması için gemilerin gövdelerini çivilerle kaplatmış ve küçük gemilerle okçuları gönderip surları güçlendirmek ve yükseltmeye çalışan askerlere saldırtmıştır. Rodos ise Demetrios'un saldırısının liman üzerinden olacağını planlamış ve ona göre önlemlerini almaya çalışmıştır. Böylelikle iki tarafta savaş planlarını liman üzerine kurmuşlardır.

Demetrios gün boyu Rodos'a saldırırsa da şehri alamamış gece ise savaş aletlerini menzilin dışına çıkarmıştır. Fakat bundan yararlanıp savaş aletlerini yakmak isteyen Rodoslular ise donanması ile saldırıya geçse de onlarda başarılı olamamış ve gemilerinin bir kısmı batmıştır. Ertesi gün mancınıkla saldıran Demetrios surların

²⁴⁷ Kınacı, a.g.m., s. 12.

²⁴⁸ Bosch, a.g.e., s. 153.

zayıflamasını sağlasa da Rodosluların savunması ile Demetrios ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Böylelikle ilk etapta Demetrios bu mağlubiyetle ilk etapta konuşlandığı limana geri çekilmiş ve zarar gören gemi ve savaş aletlerini onarmaya başlamış aynı şekilde Rodoslular da mancınıklardan zarar gören surları yeniden onarmaya başlamışlardır.

Demetrios gerekli tamiratları yaptıktan sonra Rodos'a yeniden saldırmış ve neredeyse limanı ele geçirmeye yaklaşmışken Rodosluların ani saldırısı ile birlikte savaş aletlerinin olduğu 2 gemi batmıştır. Fakat bu sırada Rodos gemilerinin etrafını Demetrios kuşatmış ve bu gemileri ele geçirmiştir. Fakat Demetrios ilerlerken fırtına çıkması sebebi ile bu çıkartma başarısızlıkla sonuçlanmıştır ve Rodoslular bir zafer daha kazandığı sırada Kassandros ve Ptolemaios asker yardımıyla bulunmuşlardır²⁴⁹.

Demetrios deniz savaşlarından herhangi bir sonuç alamayınca adaya çıkartma yapmaya karar vermiş ve bunun için gerekli aletleri yapmaya başlamıştır. Demetrios Kıbrıs'ı alırken kullandığı savaş aletlerinin daha büyüğünün yapılmasını emretmiştir.

Demetrios yaptırdığı büyük savaş aletleri ve ordusunun büyüklüğü ile Rodosluları korkutmayı ummuştur. Demetrios kuşatma için bitmek bilmeyen enerjisini, azmini ve hünerlerini de sergilemek istemiştir. Demetrios'un kullandığı savaş aletleri o kadar etkisi ve gücü fazla ki büyük surlar bile güvenliği yeterli olmamıştır. Bu savaş aletlerinin yapımında çok ustaca tasarımlar olduğundan dolayı Demetrios Poliorketes (kentleri kuşatan) unvanını almıştır.

Rodoslular ise savunmalarını güçlendirseler de sadece savunma yaparak Demetrios'u mağlup edemeyeceklerinin farkında oldukları için Demetrios'un ikmal yollarına saldırmayı planlamışlar ve bunda kısmi olarak başarılı olmuşlardır. Böylelikle Rodosluların Demetrios'a karşı sadece savunma yapmayacaklarının göstergesi olmuştur.

Demetrios bundan sonra askerlerine durmaksızın saldırımları emrini vermiştir bu şekilde zayıflatıp kaleyi almayı düşünmüştür. Bu sırada Ptolemaios yine Rodos'a yardım amaçlı ikmal gemilerini göndermiştir. Rodoslular yine elçi göndererek ateşkes isteseler de Demetrios bunu kabul etmemiştir.

²⁴⁹ Kınacı, a.g.e., s. 14.

Demetrios ise belli sayıda askerlerini yıkılmış surlardan gizlice içeri girmelerini sağlasa da gönderdiği birliğe destek sağlayamamıştır. Bununla birlikte Demetrios saldırı emrini vermiş ve surlardan ve limandan da eş zamanlı saldırılar da iki tarafta birbirlerine üstünlük sağlayamamış olsa da Demetrios'un birçok askeri öldürölüp tutsak edilmiştir.

Demetrios şehri almak için yeniden hazırlıklara başlasa da Antigonos, Demetrios'un Rodoslularla mümkün olduğunca iyi bir anlaşma yapması gerektiği haberini göndermiştir. Aynı şekilde Ptolemaios da Rodoslulara eşit şartlarda bir anlaşma yapmalarını önermişlerdir. Aitolia Birliği²⁵⁰ sayesinde Rodoslular ve Demetrios anlaşma yapmaya karar vermişlerdir.

Bu anlaşma il birlikte Rodos Ptolemaios devleti ile herhangi bir ittifaktan kaçınacak, kent otonom olarak kalmaya devam edecek, şehirde herhangi bir garnizon yerleştirilmeyecek, kentin geliri kendi tasarrufunda bulunabilecek ve Demetrios tarafından belirlenen yüz Rodos vatandaşı rehine olarak alınacaktır²⁵¹.

2.1.3 İpsos Savaşı

Antigonos'un Mısır ve Rodos'taki başarısızlığın ardından Kassandros Yunanistan'da etki sahasını genişletmeye çalışmış ve Atina'yı tehdit etmeye başlamıştır. Bu haber sonrası Rodos'tan ayrılan Demetrios hemen Atina'ya yola çıktı. Kassandros'u mağlup ederek orta Yunanistan'ı Termopylae geçidine kadar işgal etti ardından Atina'ya geri dönerek kışı burada geçirmeye karar verdi. İlkbahar döneminde yeniden harekete geçerek Palepones'te bulunan Sikyon ve Korint(Kόρινθος) işgal etti. Aynı sene içerisinde Epir kralı olan Pürhos'un kızı olan Deydameya ile evlenip kendisini Makedonya tahtını kazanmak için önemli bir gelişmeyi sağlamış oldu²⁵².

Demetrios M.Ö. 302 yılında Yunan devletlerini Korint'te davet ederek orada tekrardan Korint İttihadını canlandırdı. Yunan devletleri ile müttefik bir ordu ile birlikte Kassandros'a karşı hep birlikte bir savaş kararı aldılar. Demetrios'un bu başarısı ve uzun süredir savaşla sertleşmiş olan ordunun karşısında Kassandros kendisinin bir şey

²⁵⁰ Hellas ve bu bölge de bulunan küçük devletlerin savunma amacıyla oluşturduğu birlik. Büyük İskender'in ölümü ile birlikte giderek güçlenmeye başlamışlardır. Diadokhlar arası mücadelelerde Hellas'ta Kassandros'a karşı Demetrios'u desteklemişlerdir.

²⁵¹ Bennett, a.g.e., s. 142.

²⁵² Bosch, a.g.e., s. 152.

yapamayacağını anlayınca Antigonos ile barış yapmak için elçi gönderdi fakat Antigonos kendisinden tam bağlılık istediği için bu anlaşma gerçekleşmedi²⁵³.

Bu olaylarla birlikte Ptolemaios ve Seleukos, Antigonos'a karşı çoktan koalisyona girmişti buna da Lysimakhos da eklendi yoksa kendisi tek taraflı Antigonos'la yüzleşmek zorunda kalacaktı. Bütün krallıklar Antigonos tehdidinin farkında idiler ve Antigonos üzerine sefer olabilmesi için Kassandros ordusunun bir kısmını Lysimakhos'a bıraktı ve kendisi kalan kuvvetleri ile birlikte kendisinden sayıca üstün olan Demetrios'a karşı hareket etti. Bunda ki amacı ise Demetrios'u önemli ölçü de yavaşlatması idi. Bu plan üzerine Lysimakhos topladığı ordu ile birlikte Anadolu'ya istila için giriş yaptı ve Hellespont'u, Efes'i ve önemli birkaç sahil şehrini işgal etti. Antigonos bu olaylarla birlikte ordusu ile birlikte Suriye'den Lysimakhos'a karşı harekete geçti. Lysimakhos akıllıca davranarak kendisinden daha deneyimli olan Antigonos'la karşılaşmak istemedi ve yardım gelmesini sağlamak amacı ile karşısına çıkmayıp Anadolu'da kedi-fare oyununa dönen bir kovalamaca başladı²⁵⁴.

Antigonos ise sürekli olarak Lysimakhos'a sürekli saldırıp onu zor durumda bırakmak istedi. Lysimakhos ise Seleukos'un yarına gelmesini bekliyordu Seleukos Hindistan seferini tamamlamış beraberinde 500 savaş fili getirmekte idi²⁵⁵. Bu durumu fark eden Antigonos ise oğlu Demetrios'u Yunanistan'dan çağırma ihtiyacı duysa da o sırada Demetrios Teselya 'da Kassandros ile mücadele etmekteydi, haberin gelmesi ile birlikte Demetrios ve Kassandros arasında geçici bir ateşkes sağlandı kendisi Anadolu'ya babasının yanına geçti. Kassandros ise bu ateşkes ile birlikte Seleukos'a ek birlik gönderebildi²⁵⁶.

Antigonos Seleukos ve Lysimakhos ile uğraşırken Suriye'den Ptolemaios harekete geçip bölgede işgallere başlamıştı fakat asıl savaşa tam zamanında yetişemedi. M.Ö. 302 senesinde Seleukos Kapadokya bölgesine gelerek burada kış ordugâhını kurdu²⁵⁷. Bütün bunlar olurken Demetrios ise yola çıkmış ve Efes'e gelmiştir. Bu önemli limanların alınması ve korunması gerekiyordu. Kassandros ile imzaladığı

²⁵³ Bosch, a.g.e., s. 152.

²⁵⁴ Matyzak, a.g.e., s. 119.

²⁵⁵ Bosch, a.g.e., s. 153.

²⁵⁶ Bosch, a.g.e., s. 154.

²⁵⁷ Bosch, a.g.e., s. 153.

ateşkesin mürekkebi kurumadan anlaşmayı yok sayarak saldırıya geçti ve Hellespont'u ve diğer önemli şehirleri geri aldı²⁵⁸.

Anlaşmanın bozulması ile birlikte Kassandros 12.000 piyade ile 500 süvari daha destek için göndermek istedi fakat Yunanistan'dan göndermek zordu çünkü karşı tarafı Demetrios tarafından yeniden geri alınmıştı. Kassandros'un gönderdiği birlikten ilki güvenli şekilde şekil de geçse de ikincisi Demetrios'un filosu tarafından yakalandı, üçüncüsü ise fırtınaya denk geldi ve filonun çoğu battı. Bu olaylarla birlikte Anadolu'da Diadokhlar'ın çoğu orda kışlık kamplarını kurmuşlardır. Antigonos Dorylaeum (Şarhöyük)²⁵⁹, Demetrios Boğaz bölgesinde, Lysimakhos Hera bölgesinde, Seleukos ise Kapadokya da konuşlanmıştır.

Antigonos ile Demetrios'un orduları birleşmiş, koalisyon müttefikleri de birleşmiştir toplam güç ise Antigonos'un 70.000 piyade, 10.000 süvari ve 75 filden ibaretken, Düşmanları ise savaş alanına 65.000 piyade, 10.000 den fazla süvari ve 480 tane savaş fili vardı²⁶⁰.

Plutarkhos'a göre Antigonos'un yaklaşan bu savaşa sakin bir ruh hali içinde yaklaşıldığı kaydedilmiştir. Yaklaşan bu savaşa büyük bir neşe ve güven göstermek için ordusuna övünçlü ve coşkulu bir konuşma yapması Antigonos'un alışkanlığıdır. Ayrıca yaptığı toplantıda Demetrios'un kendisinin halefi olarak açıklamıştır böylelikle Antigonos savaşı kaybederse bu savaştan canlı çıkmayı pek beklememiştir.

İpsos savaşı tarihte önemli bir dönüm noktalarından birisiydi. Antigonos ve Demetrios bu savaştan zafer ile çıkması durumunda kaybettiği bölgeleri geri alacak ve düşmanlarından sadece Ptolemaios kalacak ve onunla da daha sonra ilgilenecekti. Öte yandan Antigonos'un savaşı kaybetmesi bu zamana kadar kazandığı tüm başarımları kaybetmesine neden olacak ve ölümüyle sonuçlanacaktır.

Nihayetinde Frigya'nın İpsos²⁶¹ bölgesinde savaş başlamıştı. Bu savaşla birlikte Helenistik dünyayı kimin yöneteceği belli olacaktı bu savaş Antigonos için ya hep ya hiç mücadelesi olacaktı. Demetrios süvari birliğini kontrol edecekti ve Büyük İskender gibi süvarilerle birlikte kendisi ilk hücumu gerçekleştirdi. Bu ilk hücumla birlikte düşman birliğine büyük bir darbe vurup geri çekilmeye zorladı fakat bu geri çekilenlerin

²⁵⁸ Victor Alonso Troncoso, *After Alexander: The Time of the Diadochi*, Oxbow Books, Oxford 2013, s. 254.

²⁵⁹ Bugün ki Eskişehir ilinin kuzeybatısında kalan bölge.

²⁶⁰ Bosch, *a.g.e.*, s. 153.

²⁶¹ Bugün ki Afyonkarahisar ili'nin çay ve Bolvadin beldelerinin yakınlarında olduğu tahmin edilmektedir.

peşinden kendisi de onları takip etmeye karar verip peşlerinden gitmesi ise büyük bir hataya sebebiyet verdi.

Demetrios'un birliği ile Ana kuvvet olan Antigonos ile irtibatı kesilmişti bu suretle birlikte Seleukos 'un Hindistan'dan getirmiş olduğu 480 tane savaş fili devreye girerek Antigonos ve Demetrios bağlantısı tamamen kesti. Müttefik kuvvetlerinin saldırısı ile Antigonos iyice zor duruma düştü tek çare Demetrios'un geri dönmesi ise de bu gerçekleşmedi 480 tane savaş filinin gücü ile birlikte Antigonos'un piyadeleri imha edildi²⁶². Fırlarlar çok fazla gerçekleşti bu muharebe ile Antigonos 'ta burada can verdi bunu gören Demetrios ise ileride müttefiklere sorun çıkarabilecek kadar asker ile kaçıp filosu ile birlikte Yunanistan'a kaçtı²⁶³.

Böylece Antigonos krallığı tamamen yıkıldı ve müttefikler arasında paylaşıldı. Kassandros kendi alanı olan Makedonya ve Yunanistan'da ki hâkimiyeti tasdik edildi. Lysimakhos'a Trakya'ya ilaveten Toroslara kadar olan Küçük Asya verildi, Seleukos ise Suriye ile Finikya bölgesi verildi. Ptolemaios savaşa katılamadığı için bu paylaşmadan hiçbir şey elde edemedi²⁶⁴. Artık Büyük İskender imparatorluğunun birleştirme hayalleri ise tamamen ortadan kalkmıştır. Her Diadokh kendi alanlarında kendi krallıklarını kurmuştur.

Antigonos'un son yıllarında başarısız saldırganlığı birçok kaynaklarda geçmektedir. Antigonos'u aşırı hırslı tarafının nihayetinde mahvolmuş bir kral olarak ortaya çıktığını görebiliriz.

2.2.MONOPHTALMOS'UN OĞLU DEMETRIOS POLIORKETES'İN YUNANİSTANDAKİ FAALİYETLERİ

İpsos muharebesinden kurtulan Antigonos'ın oğlu Demetrios Efes'e sığındı. Kara kuvveti olarak çok fazla askeri olmasa da donanma üstünlüğü hala Demetrios 'ta idi. Ayrıca elinde hala bazı sahil şehirlerinin yanında Efes ve Milet'i bulunsa da kendisi Yunanistan'dan Termopylae bölgesi ve Atina ile müttefikti. Bunlardan ötürü kendisi yeni bir ordu kurup babasının krallığını yeniden kurabileceğini sanıyordu²⁶⁵.

Fakat Demetrios'un bütün bu çabaları boşa çıkmaya başladı. Atina, Demetrios ile olan ittifakını bozdu bunun üzerine Demetrios'un elinde bulunan Yunanistan'daki

²⁶² Alonso, a.g.e., s. 256.

²⁶³ Bosch, a.g.e., s. 154.

²⁶⁴ Bosch, a.g.e., s. 154.

²⁶⁵ Bosch, a.g.e., s. 5.

topraklarda kendisinden ayrıldıklarını bildirip oradaki Demetrios'a ait kuvvetlere saldırdılar ve kendilerini güvence altına alabilmek için kendi aralarında bir birlik kurdular.

Orta Yunanistan'ın Demetrios'un elinden çıkması üzerine elinde bulundurduğu Palepones 'deki bölgesinde ki yerleri de kaybetmemek için hızlıca hareket ederek kayınbiraderi olan Epiruslu Pyrros'u Korint valisi olarak bölgeye bıraktı. Daha sonra kendisi Seleukos'un Anadolu'daki topraklarının kontrolünü sağlaması ile meşguliyetinden faydalanarak kendisi Lysimakhos 'un Trakya'daki topraklarının sahil kesimlerini yağmaladı ve büyük bir servet elde ederek kendisine yeniden büyük bir paralı asker ordusu kurmayı başardı²⁶⁶.

Demetrios bu durumda iken diğer Diadokhlar arasında da rekabet yeniden yükselmeye başladı. İpsos savaşına katılmamış ve bu savaştan önce işgal ettiği fakat savaştan sonra yapılan paylaşma planında Suriye'yi alan Seleukos'a bu bölgeyi teslim etmek istemeyen Ptolemaios ona karşı bir müttefik arayışına girip Lysimakhos ile birlikte hareket etmeye başladı. Bu birleşme ile tek kalan Seleukos ise Demetrios ile ittifak kurmaktan başka bir şansı kalmamıştı.

Bu ittifak anlaşmasını bir evlilikle taçlandırmak için kızı Stratokine'yi Seleukos ile evlendirdi. Bu birleşme ile birlikte kendisi sağlama alam Demetrios, Kassandros'un kardeşine karşı harekete geçti ve Kilikya²⁶⁷ bölgesini ele geçirdi. Bundan sonra ki adımı ise Ptolemaios'un Suriye'deki bazı bölgelerine karşı harekete geçse de barış anlaşması yaptı. Bu anlaşmadan önce Demetrios'un karısı ölmüştü ve bu sayede bu barışı da Ptolemaios'un kızı ile evlendi ve Eski kayınbiraderi olan Epiruslu Pyrros'u İskenderiye'ye rehin olarak gönderdi.

Ptolemaios ile de akrabalık ilişkisi kuran Demetrios kendisini iyice sağlama aldı. Bu olaylar devam ederken Makedonya karışıklıklar baş gösterdi. Bu karışıklıkların en başında ise Makedonya hâkimi olan Kassandros 'un ölümü idi. Öldükten sonra varis bıraksa da çocukları çok küçük olduğu için başa geçemedi. Demetrios bu durumdan yararlanarak Korint' ten Palepones'e geldi ardından Messenia²⁶⁸,ya kadar olan bütün bölgeleri ele geçirdi. Bu savaşlarda aldığı yaralardan sonra bir süre dinlenmek zorunda kaldı. Yaralarının iyileşmesi ile birlikte Atina'ya doğru harekete geçti ve Atina'nın

²⁶⁶ Bosch, a.g.e., s. 5.

²⁶⁷ Bugün ki Antalya-Mersin bölgesi.

²⁶⁸ Mora yarımadasının Güney batı kısmı.

karşısında olan Salamis(Σαλαμίς) adasını işgal etti ve böylelikle Atina kuşatması başlamış oldu²⁶⁹. Demetrios'un bu hareketleri ittifak kurdukları Ptolemaios ve Seleukos'u da endişelendirmeye başladı ve Ptolemaios kendisine rehin bırakılan Epiruslu Pyrrhos'u kendi bölgesini ele geçirmesi ve Yunanistan bölgesinde Demetrios'a karşı hareket etmek için gönderdi ayrıca kendisi de Kıbrıs üzerine harekete geçti ve Atina'ya yardım maksatlı filo gönderdi. Diğer müttefiki olan Seleukos ise Demetrios'a ait olan Kilikya bölgesini işgale girişti. Lysimakhos ise müttefiki olmamasına rağmen Demetrios'un Küçük Asya'da ki bölgelerini ele geçirdi²⁷⁰.

Demetrios bunlara karşın Ptolemaios'un göndermiş olduğu filoyu yenmiş ve Atina'yı almayı başarmıştır. Atina'yı aldıktan sonra demokrasiyi yeniden eski düzenine getirdi. Atina seferinden sonra kendisi geri Palepones'e geri döndü ama bundaki amacı ise mora yarım adasının güney doğusunda bulunan Sparta bölgesinde bulunan Lakonia (Λακωνία) vilayetini işgal etmek için yola çıkmıştır ve Spartalıları iki defa mağlup edip şehri ele geçirse de Makedonya'dan aldığı haberler doğrultusunda hemen oraya gitme durumunda kaldı.

Makedonya'da vuku bulan isyan ile birlikte Demetrios iyice güçten düşmeye başlamıştı. İsyen ile birlikte kendisi Makedonya'dan kovuldu ve filosu ve elindeki bir miktar asker ile birlikte yeniden harekete geçti ve Küçük Asya'ya geldi. Burada Milet'ten²⁷¹ Sardes'e²⁷² kadar olan bölümü işgal etti ve bunun üzerine Lysimakhos'un ordusunda görev yapan bazı generaller ise Demetrios tarafına geçti.

Lysimakhos bu işgaller ardından oğlu Agatokles(Ἀγαθοκλῆς)'i Demetrios'a karşı koyması için ordusu ile birlikte gönderdi Kendisinden daha fazla askere sahip olduğu için Demetrios karşılaşmak istemedi ve Frigya bölgesine çekilmek zorunda kalsa da Agatokles tarafından kendisi de takip edilmeye başladı.

Demetrios hedeflerinden vazgeçerek Ermenistan bölgesi üzerinden Seleukos'ların bölgelerini ele geçirmek maksadı ile birlikte Kapadokya bölgesine gelip burada kamp kursa da veba salgını baş göstermiş ve elinde ki sayısı az olan ordusunun büyük bir kısmını bu salgınla kaybetmiştir. Ordusunun büyük bir bölümünü kaybeden Demetrios, Seleukos'un topraklarını işgal etme girişimi tamamen hayal oldu ve kışlık

²⁶⁹ Bosch, a.g.e., s. 6.

²⁷⁰ Bosch, a.g.e., s. 7.

²⁷¹ Ege bölgesinde Büyük Menderes'in hemen denize dökülen kısmında liman şehri

²⁷² Manisa'nın Salihli ilçesinde bulunan Antik şehir.

kampını kurmak için Toroslar dan Kilikya bölgesine geldi. En başlarda Seleukos pek fazla umursamasa da sonradan kendisine tehdit olabileceğinden dolayı ordusu ile birlikte harekete geçerek Amanos²⁷³ dağları üzerinden harekete geçti ve Demetrios'un kendisinde bırakacağı rehinelerle birlikte kendisinin kışı çıkarabileceğini söylemiştir.

Demetrios bütün yolları düşmanlar tarafından kuşatılmış bir şekilde kaldı. Bunla birlikte Demetrios ümitsizlik için de kalmış ve kafese kapatılmış bir hayvan gibi sağ sola saldırmaya başladı. Kilikya bölgesine inip burayı işgal etmek yerine tamamen yakıp yıkmıştır. Kendisine belli süre müsaade eden Seleukos'a ise ordusunun dağlarda konuşlandığı kısımlara saldırırsa da başarılı olamadı, şartları iyice zorladı ve kendisi de bitap düşüp hastalansa da kendisi ve eline kalan ufak bir paralı askerlerle birlikte Suriye'ye girse de Seleukos 'un ordusu karşısında hiçbir şey yapamadı.

En son çare olarak da düşman karargâhına gece baskını düzenlese de hiçbir başarı elde edemedi ve askerleri artık iyice moral olarak çökmüş ve hiçbir şey olmayacağını farkına varınca tamamen Seleukos tarafına geçtiler, kendisine sadık ufak bir grupla kaçıp filosuna gitmek istese de başarılı olamadı ve Seleukos'a teslim oldu. Seleukos onu bir düşmanı olarak değil bir kral muamelesi yaptı ve kendisine Orontes²⁷⁴ bölgesinde Demetrios'a bir saray verdi ve o saray içinde rahat hareket etmesini sağladı. Lysimakhios, Seleukos'un bu yaptığına karşı çıktı bu kadar tehlikeli ve ortayı karıştıran bir kişi öldürmesini istese de bunu kabul etmedi²⁷⁵.

Demetrios bu sınırlamaya daha fazla dayanamadı ve kendisini içkiye vererek rahatsızlanıp M.Ö. 283 yılında 54 yaşında kendisine tahsis edilen saray da ölmüştür²⁷⁶. Demetrios kendisi ile temasta bulunanlara gayet kibar davranmış, zekâsı ile öne çıkmış, zamanının önde gelen birisi olmuş ve Poliorketes²⁷⁷ unvanını almıştır. Demetrios bu yaptıkları ile yükselmiş ve çökmüştür herkes tarafından takdir edilen birisi olsa da birçoğu kendisinden korkmuştur²⁷⁸.

²⁷³ Bugün ki Nur dağları ya da Gâvur dağları olarak geçer. Kahramanmaraş'tan başlayıp Hatay'a kadar uzanan sınır dağlarıdır.

²⁷⁴ Lübnan da bir bölge.

²⁷⁵ Bosch, a.g.e., s. 20.

²⁷⁶ Bennett, a.g.e., s. 164.

²⁷⁷ Rodos adasını bir sene kuşatması ve ileri teknoloji kullanmasından dolayı kendisine bu unvan verilmiştir. Anlamı "Kuşatıcı" dır.

²⁷⁸ Bosch, a.g.e., s. 21.

3. ANTİGONOS MONOPHTALMOS'UN POLİTİKALARI

3.1. ANTİGONOS MONOPHTALMOS'UN YUNAN ŞEHİRLERİ POLİTİKASI

Küçük Asya'da hüküm süren Antigonos için birinci önceliği öncelikle ordusunu, yönetimini ve kurdurduğu şehirlerini tamamlayabilmesi için Yunan ve Makedon insan gücüydü. Bunun için en önemli ana kaynakları Küçük Asya ve Yunan şehir devletleriydi fakat ikinci bir etken ise bu bölgenin Kassandros hegemonyası altında olması ile ona bu bölgede zorluk çıkartmak istemesi ve bu bölgeyi kendi egemenliği altına almak istemesidir.

Antigonos, Yunanlıları kendi etkisi altına almanın yollarını ararken Yunan şehirlerinin yerel özerkliğini, siyasi ve kültürel kaynaklarının en iyi şekilde kalmasını fikrine sıcak bakıp kendisini Yunan şehir devletlerinin koruyucusu ve lideri olarak tanıtmıştır.

Antigonos'un Yunan şehir devletleri ile ilk temasları satraplığı döneminde bölgesindeki bazı şehirleri ele geçirmesi ile etki alanını da büyük bir ölçüde genişletmiştir aynı zamanda yardım ile Efes'i ele geçirmiştir ve belli bir süre Yunan şehirleri ile başka bir ilişkisi olmamıştır.

Yunan şehir devletlerinde Lamia savaşından sonra Antipatros'un kararlarının tersine oligarşileri ortadan kaldırma ve şehirlere Philippos ve Büyük İskender döneminde sahip oldukları anayasal hakları geri getirdiler.

Antigonos M.Ö. 314'te Asya seferi bittikten sonra kendi bölgesine geri döndüğünde Yunan özgürlüğünü ve özerkliğini savunan ünlü Tire bildirisini yayımlamıştır. Özellikle tüm Yunanlıların özgür, özerk ve garnizon olmaması gerektiğini belirtmiş ve Yunanlıların kendisi ile dost olup Kassandros'a sorun çıkarmalarını umduğu için bu fermanı yaymaları için elçiler göndermiştir.

Tire ilanının ardından temel nedeni anakarada bulunan Yunanlıları Kassandros'a karşı isyan etmelerini sağlamaktır. Bu nedenle bu bildiri daha çok idealist bir içerikten çok tamamen politik ve askeri bir amaca hizmet ettiği sonucunu çıkarabiliriz. Fakat burada bu bildiriden Kassandros 'tan sonra en çok etkileneceklerden biriside Antigonos'un kendisinin olacağını da unutmamak gereklidir.

Çünkü Küçük Asya'da kendi egemenliği ve etki alanındaki Yunan şehir devletleri anakaradaki şehirlerden sonra en fazla olan yerdir. Böylelikle Yunan

özerkliğini ve garnizonlardan kurtulma politikasını ilan eden Antigonos bu politikayı Küçük Asya’da gerçekten uygulamadıkça Kassandros için olduğu kadar kendisi için de sorun yaratması muhtemeldir²⁷⁹.

Diğer önemli bir nokta ise Antigonos’un daha sonra Yunan özgürlük politikasına bağlı kaldığıdır. M.Ö. 314 ile 311 yılları arasında Antigonos ve generalleri Atina, Korint, Sikyon ve Peloponezdeki birkaç kasaba dışında Küçük Asya ve Ege adalarını ve bölgedeki bazı yerlerini kontrollerini sağlamıştır. Fakat Antigonos’un bazı şehirlerde garnizonlar kurması ile Yunan özgürlüğünü ihlal etmekle suçlanmıştır²⁸⁰.

Tüm bu aksiliklere rağmen Antigonos yine Yunan özerkliğini savunmaya devam etmiş ve M.Ö. 307 yılında Atina’yı Kassandros’un kontrolünden kurtarmak için donanması ile oğlu Demetrios’u göndermiştir. Böylelikle Atina ve birkaç şehri kurtardıktan sonra ortak güvenliklerini tartışmak için bu şehirlerden delegeler toplamasını emretmiştir.

Ancak Antigonos’un Rodos kuşatması ile birlikte Yunan şehir devletleri Antigonos’u Yunan özgürlüğünün hamisi olarak görmekten vazgeçmişlerdir.

3.2. ANTİGONOS MONOPHTALMOS’UN ASYA ŞEHİRLERİ POLİTİKASI

Antigonos’un Asya’daki doğrudan veya kendi yönetimine bağlı krallık Küçük Asya’nın neredeyse tamamı, Suriye, Filistin bölgelerinin çoğunu kapsayan bir coğrafyaya sahiptir. Antigonos’un yönettiği bu geniş topraklar her türlü kaynaktan fazlaydı. Bu topraklar geniş ekim alanlarına sahiptiler. Troas, Frigya ve Kapadokya bölgesi hayvancılık için otlak alanlara sahiptiler. Ayrıca çeşitli madenlerin yanı sıra önemli orman alanlarına sahip olduğu için donanma yapımında zorlanmamıştır.

Fakat en önemli etken bölgenin insan gücüdür. Antigonos bu insan gücünden elinden geldiğince yararlanmıştır. Antigonos ordusunda Küçük Asya’nın askeri halklarından yaralanmış, donanmasında ise büyük ölçüde Fenikeliler, Kilikyalılar ve İyonlulardan oluşuyordu. Ayrıca Antigonos’un gücü Grek- Makedon orduları ile Pers hazinelerinden de oluşmaktadır.

Antigonos, krallık devrinin çoğu zamanı krallığının başkenti olarak Büyük İskender zamanında alınan Pers imparatorluğunun Küçük Asya başkenti olan

²⁷⁹ Billows, a.g.e., s. 198.

²⁸⁰ Billows, a.g.e., s. 200.

Kelainai'yi kullanmaya devam etmiştir. Ayrıca burayı kışlık yer ve çeşitli keşif görevlerinde başlangıç yeri olarak da kullanmaya devam etmiştir.

Başkent Kelainai, Efes'ten Kilikya kapılarına, Tarsus'tan Suriye bölgesine uzanan doğu batı yolunun ve İstanbul boğazından çıkan kuzey güney yolunun kavşağında olduğu için Antigonos krallığının doğal başkenti konumundadır.

Fakat M.Ö. 306'da Antigonos Antakya bölgesinde krallığının ve Seleukos'ların başkenti olmasını planladığı Antigoneia adında yeni bir başkent kurmuştur. Antigoneia'nın bu bölgede kurulmasının bir amacı da Babil'i, Suriye, Mısır bölgelerini gözetlemek ve ayrıca bu bölgedeki yolları kontrol altına alınması için stratejik düşünceler göz önüne alınarak kurulduğu görülmüştür.

Böylelikle Antigoneia, Kelainai'nin yerini alsa da Antigonos için Kelainai Küçük Asya'daki gücünün önemli bir merkezi durumunu korumuş, Suriye, Filistin bölgesinin merkezi olarak da Antigoneia kalmıştır. Böylelikle daha çok gayri resmî olarak iki başkent kullanmıştır. Son olarak da yaşamının son kışını Frigya'ya döndüğünde İpsos savaşı hazırlıklarını bu eski başkenti Kelainai'de geçirdiği bilinmektedir.

3.3. ANTİGONOS MONOPHTALMOS'UN EKONOMİ POLİTİKASI

Antigonos'un ekonomi politikası hakkında detaylı bilgilere sahip olmasak da en azından bazı ana hatlarını ayırt etmemizi sağlayan bazı ekonomik politikaları olduğunu bilmekteyiz. Bunlarla Antigonos krallığının ekonomik gelirlerinin başında haraç ve vergi önemli rol oynadığı bilinmektedir.

Antigonos mümkün olduğunca krallığını dışa bağımlılıktan kurtarmak amacı ile çalışmalar yapmıştır. Bunun için önemli şehirlerin başka krallıklardan tahıl ithalatını kısıtlayıp bu şehirlerin mali açıdan zor duruma düşmelerini engellemeyi amaçlamış ve bu şehirlerin krallığındaki diğer şehirlerarasında bağlantılı olmasını amaçlamıştır.

Böylelikle Antigonos etki alanı içerisinde yalnızca kendisine bağlı topraklardan sağlanan alanlarla tahıl tekeli kurmayı amaçlamıştır. Bunun önemli nedenleri vergiye tabi olan köylülerin ürünleri için hazır bir pazar bulmalarının gerekli olmasıdır bu yüzden büyük bir pazara ihtiyaçları olduğu diğer bir sebebi ise tahıl ihracatında en büyük rakibi olan Ptolemaios'a ithalatına bağlılığından kurtarmasıdır.

Ayrıca Antigonos ihracat yapmak isteyen çiftçiler ile ilgili yeni hükümler yayınlarak ürünlerinin vergilerini vermek için doğrudan şehir merkezlerine getirmelerine gerek kalmadan ihraç edeceği ürünün vergisini ödeyip doğrudan ihracat yapmalarını sağlamış ve böylelikle ihracatı kolaylaştırmıştır. Antigonos'un Rodos ile bozulan ilişkilerini de Rodos'un Ptolemaios ile yakın ticari ilişkiler kurmasının da önemli bir nedeni olduğunu söyleyebiliriz²⁸¹.

Antigonos'un bu dış ekonomi politikasının yanında iç işlerinde de mümkün olduğunca yüksek gelir etme ve ona göre harcamalarını düzenlemekle ilgilidir. Bu iç politikada en önemli gelir tabi ki vergilerdir. Tarımsal üretimin, hayvancılıktan üretiminin belli bir kısmını vergi olarak alınıyordu. Aynı zamanda ülke sınırları içerisinde bulunan tüm madenlerin devlet malı olduğu ve madencilik kraliyet tekelinde olduğu bilinmektedir²⁸².

Fakat Antigonos bu vergi uygulamalarında katı ve titiz olduğunu bilmekteyiz. Bundaki en önemli göstergelerden biriside Lysimakhios'un daha sert ekonomik politikaları yüzünden Küçük Asya'da bulunan köylülerin Antigonos'un ölümünden pişmanlık ve üzüntü duyduklarını kaydeder²⁸³. Bu nedenle Antigonos'un vergilendirmede politikası katı olabilir ama adil bir sistem üzerine kurulu olduğu anlaşılmaktadır.

Kısacası Antigonos elinden geldiği kadarı ile tarımsal üretkenliğe ve kırsal kesimde yaşayan köylülerin refahını uygun bir şekilde yükseltmeye çalıştığını varsayabiliriz. Bunun yanında kraliyet ailesine ait topraklarda büyük malikânelerin kurulması, Grek-Makedon askerlerine toprakların verilmesi ve yeni şehirlerin kurulması da tarımsal verimliliği ve ekonomik hareketliliği arttırsa da bunun en temel nedenlerinin arasına sadece ekonomiyi değil siyasi ve askeri faaliyetleri de eklememiz gerekmektedir.

Antigonos'un ekonomi politikası hakkında en son bilgi ise saltanatı boyunca Büyük İskender sikkelerini kullanmaya devam etmesini sayabiliriz. Bundaki sebebini ise ister ekonomik olarak açıklayabiliriz ister de kasıtlı olarak bir propaganda olduğunu

²⁸¹ Billows, a.g.e., s. 289.

²⁸² Billows, a.g.e., s. 291.

²⁸³ Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar Demetrios*, The Loeb Classical Library, London 1932, s. 8.

sayabiliriz. Çünkü kendisini Büyük İskender'den sonra tüm krallığı yeniden birleştirme ve egemen olmak istediğini anlayabiliriz²⁸⁴.

3.4 ANTİGONOS MONOPHTALMOS'UN KÜLTÜR POLİTİKASI

Antigonos'un kültür politikasını iki yönlü ele almak gerekir. Bunlardan birincisi krallığındaki yerli halka olan tutumu ve bunları Helenleştirme politikası, ikincisi ise Ptolemaios'lar gibi sanatçıları teşvik ve himaye edip etmediğidir. Antigonos'un yerel halkla olan politikası diğer Helenistik krallıklarından çok Büyük İskender'in uyguladığı politika ile benzerlikler göstermektedir.

Diğer krallıklara nazaran kendi yanında daha fazla yerli halkı kendi yanında tutmuş ve bunlara karşı daha uzlaştırmacı politika benimse de çeşitli kaynaklarda Küçük Asya'da sert ve duyarsız olmakla ve yerli halk üzerinde sıkıyönetim kurmakla suçlanmıştır²⁸⁵.

Fakat bunlara rağmen Antigonos Küçük Asya'da ki bazı şehirlerin yönetimi için yerel halkı kullandığından dolayı halk ile uzlaşmacı olduğunu çıkarabiliriz. Kısacası Antigonos Küçük Asya yerel halklarını üzmekten kaçınmaya çalıştığını, kendilerini baskı altında hissetmemeleri için o halktan oluşan kişiler tarafından yönetilmelerine izin verdiği açıktır²⁸⁶.

Bunlarla birlikte Antigonos'un sömürgeleştirme ve kentleşme politikaları ile Küçük Asya'nın Helenleşmesinde önemli bir katısı olmuştur. Küçük Asya'da önemli sayıda toprak ve mülkler Yunan ve Makedon askerlerine verilmiştir. Böylelikle Yeni kurulan şehirler ve önceden olan şehirleri Helenleştirmeyi amaçlasa da bir diğer etken ise o bölgenin güvenliği ve yönetiminde daha kolaylıklar sağlanmasıdır.

Böylelikle Antigonos'un yerleştirdiği Yunan –Makedon askerler bölgedeki halkları Helenleştirmenin yanında Antigonos'un o şehrin yönetimi ve güvenliğini kendi güvendiği kişilere vererek krallığının devamını sağlamak istemiştir.

İkinci kısımda ise Antigonos'un sanat ve edebiyata yardım edip etmediği, Helen kültürünü teşvik edip etmediği konusunda kesin olarak cevaplanabilir. Antigonos, Ptolemaios'lar ile aynı düzeyde sanatçı yetiştirmesi pek mümkün olmasa da yine de

²⁸⁴ Billows, a.g.e., s. 295.

²⁸⁵ Diodours Siculus, XIX, s. 45.

²⁸⁶ Bosch, a.g.e., s. 82.

Antigonos'un Yunan kültürüne büyük bir ilgi duyduğunu ve sarayında pek çoğunu ağırladığını bilmekteyiz.

Antigonos'un açıkça iyi bir eğitim almış ve gerektiği kadar zeki ve ayrımcılık sergileyen bir kişi olduğunu hatırlayabiliriz. Antigonos'un sarayıyla ilgili anekdotlarda Antigonos'un oğlu Demetrios'un babası gibi içki içtiğini ve arkadaşlarıyla vakit geçirdiğinden çok edebiyatçıları dinlediğini ya da onlarla sohbet ettiğini söylerler²⁸⁷.

Ayrıca Antigonos'un da edebiyatla da ilgili olduğunu bilmekteyiz. Bunlardan biriside oğlunu evliliğe ikna etmesi için bir şiirin belli bölümünü okuduğunu, ayrıca Euripides'in eserlerini de bildiğini bilmekteyiz.

Aynı zamanda Antigonos'un o sırada sarayında yaşamakta olan Sakızlı Theokritos'ı akşam yemeğine davet etmiş ve edebiyatçıları, sanatçıları sarayını ziyaret etmeleri için teşvik etmiş ve onları dinlemekten, akşam yemeklerinde sohbet etmekten hoşlandığını bilmekteyiz.

Ayrıca Antigonos, Antigoneia'yı kurduktan sonra bunu oyunlar ve festivaller ile kutlamak istemiştir. Yunanistan'ın her yerinden sporcular, müzisyenler ve oyuncular davet etmişse de kutlamaları askeri sebeplerden dolayı yarıda bırakmak zorunda kalsa da gelen tüm sporcu ve sanatçılara yeteri kadar talent dağıtmıştır²⁸⁸.

Böylelikle Antigonos'un hayatının büyük çoğunluğu savaşlarla geçmesine rağmen elinden geldiği kadarı ile kültürel meselelere güçlü bir ilgisinin olduğunu sonucunu çıkartmak yanlış olmaz.

3.5. ANTİGONOS MONOPHTALMOS'UN ASKERİ GÜCÜ

Diadokhlar satraplardan krallara dönüşmesi, krallıklarındaki idari kurumların ve politikaların gelişmesi kademeli ve evrimsel bir süreç olsa da Antigonos krallığı için söz konusu olan bu süreçler ile ilgili bilgiler çok azdır. Sadece bununla ilgili bilgileri Antigonos'un on beş yıllık krallık dönemini tamamen ele alınıp belli dönemlerdeki politikalarını döneminin tamamına yakın olarak uyguladığı varsayımları kabul edebiliriz²⁸⁹. II. Philippos, Büyük İskender ile birlikte diğer Helenistik krallıklarda olduğu gibi yüksek askeri komuta idare ve dış politikalarda ve yargıda en üstte kralın kendisi bulunmaktadır.

²⁸⁷ Billows, a.g.e., s. 312.

²⁸⁸ Billows, a.g.e., s. 320 .

²⁸⁹ Billows, a.g.e., s. 243.

Antigonos'un bölgedeki gücü satraplıktan Tire ilanına, ardından Diadokhlar'ın barış sürecinden kendilerinin kraliyet statüsüne yükselene kadar farklılık göstermiştir. Bununla birlikte Antigonos kral unvanından önce de kral olduktan sonra da kendi yönetimi altında ki topraklarda kendisinin uygun gördüğü şekilde yönetmeye devam etti.

Fakat devlet yönetiminde Makedonya Krallığında olduğunu gibi Antigonos da kralın yakın arkadaşları ve kurulu olduğu bilinmekle beraber Büyük İskender'in Naib'i Antipatros'un ölümü ile birlikte Antigonos'un nasıl bir politika izleyeceğini bu kurula danıştığını varsayabiliriz. Ayrıca Antigonos'un yapacağı atamalarda yine bunlara danıştığı bilinmektedir.

Bununla birlikte Helenistik krallıkların diğerlerinde olduğu gibi Antigonos'ta da olduğu gibi geniş coğrafyalara yayılmış krallıklarında otoriteleri ne kadar mutlak olursa olsun çeşitli niteliklere sahip yardımcı ve danışmanlar olmadan krallıklarını yönetemeyeceği aşîkârdır²⁹⁰.

Antigonos krallığının çok geniş coğrafyaya yayılmış olmasından dolayı krallığının idaresi karmaşık olsa da bu dönem hakkında da yeteri kadar kaynaklara sahip değilizdir. Fakat Antigonos'un iç ve dış politika ayrımı kesin değildir. Bunun sebeplerinden biriside krallığın batı bölgesinde çok sayıda özerk Yunan şehirleri oluşmaktadır ve Antigonos'a bağlı bazı satraplıklar yarı bağımsız olduğu için durumları karışık bir hal almıştır. Bunların yanında Antigonos'un yakın arkadaşları askeriye, diplomasi ve ekonomide Kral Antigonos'a yardım ediyordu. Fakat bu arkadaşlarının hangi faaliyet kategorilerini ve hiyerarşilerini belirlemek mümkün değildir.

Antigonos'un bu arkadaşları saraya gelen elçileri karşılamakta ve aynı zaman da diğer krallıklara elçi olarak gitmekle birlikte özerk olan Yunan şehirlerinde de görevler almışlardır Efes şehrinin Antigonos'tan vergi indirimi almasını da bu kişiler tarafından olmaktadır.

3.5.1. Antigonos Monophtalmos'un Ordu Gücü

Büyük İskender'in Naip'lerinden Antipatros'un ölümünden sonra Antigonos'un o anki mevcut kuvveti 60.000 piyade, 10.000 süvari ve otuz savaş filine sahip olduğu belirtilmektedir. Fakat farklı dönemlerde bu ordusunun mevcudunda azalmalar veya

²⁹⁰ Billows, a.g.e., s. 248.

artışlar görünmüştür. Birinci ve ikinci Diadokhlar savaşında bazen 40.000 piyade 7.000 süvariden oluşan sahra ordusunun olduğunu baka bir sefer olan Ptoleamios'lara karşı olan Mısır seferinde 80.000 piyade, 8.000 süvari ve 83 savaş fili ile bu sefere çıktığı bilinmektedir²⁹¹.

Kaynaklara göre Antigonos İpsos savaşında Demetrios'un kuvvetleri ile birlikte 70.000'den fazla piyade, 10.000 süvari ve 75 savaş filinden oluştuğunu söylemektedir. Fakat bu savaşa dâhil olmayan başka kuvvetleri de olduğu sanılmaktadır. Ptolemaios tehlikesine karşı Suriye- Filistin bölgesinde de garnizonlarının olduğu böylelikle toplam askeri sayısının 90.000-100.000 arası piyade 12.000 civarı süvari birliği olduğunu muhtemel görünmektedir²⁹².

Böylelikle Antigonos'un askeri kuvvetleri bu şekilde olsa da yukarıda belirttiğimiz gibi bu sayılar bazı durumlara göre değişiklik göstermektedir. Sahra ordusunun 45.000 piyadeyi geçmediği varsayılsa da şehirlerdeki garnizonlarla birlikte bu sayılar artmaktadır.

Antigonos'un bu ordusunun temelini Makedonlar oluşturmaktadır. Ordusundaki Makedon sayısı yaklaşık 20.000 olduğu tahmin edilmektedir. Bu Makedon unsurların büyük çoğunluğu Büyük İskender ile birlikte ve Frigya satraplığına atandığı zamanki oluşturduğu kısımdır. Makedon unsurları hariç Antigonos Yunanlıları da kullanmıştır. Yunan müttefik kuvvetlerinin gönderdiği askerler harici genellikle Yunan ücretli askerler ile birlikte bu sayı 25.000 civarına çıktığı bilinmektedir²⁹³.

Makedon- Yunan unsurlarının yanında Giritli okçuları da Rodos kuşatmasında kullandığını bilmekteyiz. Antigonos'un ordusu sadece bunlardan oluşmamaktadır. Küçük Asya halklarından da büyük ölçüde de yararlandığını bilmekteyiz.

Antigonos'un ana kuvvetlerinden olan Falanks kuvvetlerinde 3.000 civarı Likya ve Pamfilya'lı olduğunu, Asya halklarından yararlanıp bunların yanında Pers hafif piyadelerini yayın şekilde kullanmış olsa da 1.000 civarı Lidya ve Frigya süvarilerinin yanında 2.000 civarında yerel halktan süvari birlikleri vardır.

²⁹¹ Champion, a.g.e., s. 248.

²⁹² Billows, a.g.e., s. 354.

²⁹³ Champion, a.g.e., s. 250.

3.5.2. Antigonos Monophtalmos'un Donanma Gücü

Antigonos'un M.Ö. 319-317 yılları arasında donanması önemli olmasına rağmen Asya seferi sırasında donanması çok zayıf duruma düşse de sefer bitimi kendi topraklarına geri dönüşü ile birlikte neredeyse sıfırdan bir donanma kurmak zorunda kalmıştır²⁹⁴.

Antigonos'un Tire kuşatması ve sonrasında 240 savaş gemisinden oluşan bir donanma inşa ettirdiği bilinmektedir ve savaş sonrası bu donanmayı 2 kısma ayırmıştır. Fakat Antigonos'un Fenike ve diğer bölgelerden de komutası altındakilerle donanma yapması ile birlikte bu sayı toplamda 340 ila 390 arasında olduğunu varsaymaktayız²⁹⁵.

Bunların yanı sıra Antigonos, Mısır işgali için 150 savaş gemisi ve 100 nakliye gemisi, Rodos kuşatması için 200 savaş gemisinin yanında 170 nakliye gemisi ve oğlu Demetrios'u Kassandros ve Lysimakhios'u dizginlemek için Yunanistan'a toplamda 330 gemiden oluşan bir filo göndermiştir²⁹⁶. Böylelikle Antigonos bu tarihler arasında yaklaşık olarak 200 savaş gemisi ve 100 nakliye gemisini düzenli olarak kullanabiliyor ve herhangi bir savaş zamanında bu sayıyı önemli ölçüde arttırabildiğini bilmekteyiz²⁹⁷.

Antigonos'un Tire kuşatması öncesi donanma inşasına Fenike'de başladığını bilmekteyiz. Kuşatmadan elde edilen donanma ile Antigonos'un donanma gücünün Fenike'de olduğunu anlaşılmaktadır ve burada yapılan gemilerin mürettebatları çoğunlukla Fenikelilerden oluşmaktadır. Antigonos Ayrıca Demetrios'un Kıbrıs kuşatması öncesi Kilikya'da tersane kurdurduğunu burada ek gemiler ve mürettebat topladığı bilinmektedir²⁹⁸. Bunların yanında Antigonos'un Yunanistan'ı kurtarmak için yola çıkan donanmasına Rodosluların da filo eklediği müttefik kuvvetlerden olduğunu bilinmektedir.

Antigonos'un donanmasının kökenleri genellikle bunlar olsa da yine de Yunan müttefiklerinden, egemenliği altındaki Yunan şehirlerinde de donanması mürettebat ve gemi yardımları da olmuştur.

²⁹⁴ Champion, a.g.e., s. 270.

²⁹⁵ Billows, a.g.e., s. 360.

²⁹⁶ Diodorus, XX, s. 73, The Loeb Classical Library

²⁹⁷ Billows, a.g.e., s. 358.

²⁹⁸ Bosch, a.g.e., s. 164.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HELENİZM UYGARLIĞI

1. HELENİZM

1.1. HELENİZM TANIMI VE KAPSAMI

“Helenizm sözcüğü ilk kez bir terim olarak kullanan Alman tarihçi Johann Gustav Droysen’dir. Bununla Yunan kültürünün Yunanistan sınırları dışına çıkıp Akdeniz bölgesi ve Ön Asya’da doğu kültürleri ile karışması ve kaynaşması sonucu meydana gelen bir kültürü kastetmektedir”²⁹⁹.

Helenistik dönem, Büyük İskender’in hükümdarlığından M.Ö. 30’da Roma tarafından Mısır’ın fethine kadar geçen süreye verilen isimdir³⁰⁰. Bu dönem boyunca bir yandan Yunan kültürü yayılırken bir yandan da Yunanlılar diğer halklarla karşılaşmış ve Yunan ve Doğulu kültürler iç içe geçmiştir.

Büyük İskender’in ölümünden sonra Diadokhlar’ın birçoğu veya ardılları kendi egemenlik alanlarını kurmak için uzunca bir mücadeleye girişmişlerdir. Kırk yılı aşkın bu süre içerisinde iktidar ve topraklar sık sık el değiştirmiştir ve bu döneme Helenistik Çağ (Helenistik dönem) denmiştir. Fakat bu ardılların kendi aralarındaki mücadele ve batıda Roma’nın yükselişi ile birlikte mücadelelere daha fazla dayanamayıp sonunda tüm Helenistik krallıklar Romalıların eline geçmesi ile birlikte Helenistik dönem son bulmuştur.

1.2. HELENİZM’İN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Yunan uygarlığı günümüz Avrupa kültürünün temelini oluşturduğunu kabul edilen büyük ve kendine özgü bir uygarlıktır. M.Ö. 9. Yüzyılda özgün çizgileri beliren Eski Yunan Uygarlığı M.Ö. 5. Yüzyılda doruk noktasına çıkmış ve Büyük İskender’in fetihleri sonucunda Ön Asya kültürleriyle birleşerek M.Ö. 3-1. Yüzyıllarda Helenistik dönemi yaratmıştır.

Kral II. Philippos'un öldürülmesi üzerine tahta geçen Büyük İskender, babasının planladığı Pers seferini kendi üstlenmiştir. Seferin sonunda Büyük İskender Pers Kralı III. Darius'u Granikos, İssos ve Guagamela savaşlarında yenerek himayesindeki

²⁹⁹ Cuma Ali Yılmaz, *Hellenizm Gölgesinde Diadokhlar Dönemi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ,(2017), s. 369.

³⁰⁰ Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma- Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Dost Kitapevi, Ankara 2017, s. 319.

toprakları ele geçirmiştir. Ele geçirdiği bu topraklar Küçük Asya, Levant, Mısır, Mezopotamya, İran, Afganistan ve Pakistan'ın bir kısmı ile Asya stepleridir. Fethettiği bu topraklar Büyük İskender'in ölümünden sonra Diadokhlar sayesinde birkaç yüzyıl boyunca Grek kültürü etkisinde kalmıştır ve Yunanistan ile bağlantıları koptuğu halde etkileri görünmüştür.

2. BÜYÜK İSKENDER VE HELENİZM

Büyük İskender İssos savaşından sonra Pers donanmasını açıkta bırakmak amacı ile kıyı bölgelerini fethetme politikasından vazgeçmedi. Bu sebepten dolayı Mısır fethine geldiğinde Büyük İskender ününe birisi daha eklenip “Bütün ülkelerin kralı”, “Asya kralı” gibi unvanlarının yanına “Tanrının oğlu” adlandırılmasını da eklenip Büyük İskender bir nevi Tanrısal hüviyete büründürülmüştür.

Büyük İskender Darius'la karşılaşmadan önce kâhinlerden geleceği öğrenmek adına Amon Rahiplerinin bulunduğu tapınağı ziyaret ederek kendisi gerek bundan sonraki saygınlığı, gerekse ordusunun üzerinde bıraktığı manevi etkilerden dolayı oldukça önemlidir³⁰¹. Amon rahibinin Büyük İskender'i adamlarının yanında Mısır adetlerine uygun olarak “Amon'un oğlu” olarak selamlamıştır. Fakat Büyük İskender kâhinden aldığı cevabı sır olarak saklayıp hayatı boyunca kimseye söylememiştir.

Büyük İskender yüzyıllardan beri batı ve doğu arasındaki tezdı ve mücadeleyi ortadan kaldırarak tek bir imparatorluk kurmak ve dünya barışını sağlamak için uğraşmıştır. Bunun için sadece siyasi bakımdan sınırlarını genişletmek yerine her bakımdan hâkimiyeti altındaki toplumları kaynaştırarak ayrılıkların olmadığı bir düzen oluşturmak istemiştir. Bunun en bariz örneklerinden biriside kendisi M.Ö. 327 yılında Baktria prensesi Roksana ile evlenmesidir. Dinlerin ve kültürlerin birleşmesini hedeflenmiştir. Büyük İskender'in uyguladığı bu politika sonucunda ortaya çıkan neticeye “Helenizm” adı verilmiştir.

Yunanistan'la eski zamanlardan beri kültürel bir etkileşimi olan Anadolu'da bile Helenizm neredeyse sadece kıyı bölgelerinde kendisine yer bulabilmiş ve Anadolu'nun içine girememiştir³⁰². Suriye, Filistin, Mezopotamya'da ise neredeyse şehirlere bile girememiştir. Mezopotamya'da Yunan etkisini sadece yüksek ve aydın tabakada

³⁰¹ Freeman, a.g.e., s. 313.

³⁰² Mansel, a.g.e., s. 509.

görülmüştür ve buna örnek olarak Berossus'un³⁰³ yazmış olduğu Babilonya Tarihi gösterilebilir³⁰⁴.

Fakat Mısır'a baktığımız zaman Yunan kültürüne öncelerden beri alışkındır. Bulunan eserlerden anlaşılacağı üzere Helenizm sadece şehirlerle sınırlı kalmamış kasabalara hatta ve hatta bazı köylere kadar ulaşmıştır³⁰⁵. Burada Yunan askeri koloni şehirlerinin öneminin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Yunan kültürü (Helenizm) daha çok yüksek sınıf, rahip ve çeşitli bölgelerde yaşayan İbraniler arasında yayılmış Mısır'ın yerli halkı arasında pek rağbet görmeyip halk kendi töre ve dinlerine bağlı kalmaya devam etmiştir³⁰⁶.

Suriye, Filistin ve Mısır bölgesinden daha fazla Doğu tarafına baktığımızda ise burada Yunan kültür ve şehirlerinin azlığı dikkat çekmedir ve bu sebepten burada etkisi daha azdır. Sadece belli başlı yerlerde ve Baktırya³⁰⁷ bölgesindeki sikkelerde ve sanatında belli bir zaman etkili olduğu görülmüştür³⁰⁸. Yine aynı zamanda Helenizm kültürünün etkileri, Roma'nın Hellenizm kültürünü benimsemesi ile birlikte etkileri İspanya ve Fransa'ya kadar ulaşmıştır³⁰⁹.

2.1. BÜYÜK İSKENDER SONRASI HELENİST DEVLETLER

Büyük İskender'in halef belirtmeden ölmesi üzerinden başlayan ve Aktium savaşına kadar gelen süre boyunca Diadokhlar'ın savaşları ve mücadeleleri olmuştur. Bu mücadeleleri ilerleyen bölümde daha ayrıntılı olarak bahsedileceği için burada bundan bahsetmeyeceğim.

Büyük İskender'in ölümünden sonra Babil'de toplanan konsey Roksana'nın hamile olmasından dolayı beklemeyi ve "Eğer Roksana dünyaya bir erkek bebek getirirse bu bebeğin kral olacağı" denildi fakat Roksana Persli olduğu için itiraz edenler oldu³¹⁰ fakat bu konuda karar kıldılar. İlk zamanlar Hellas, Mısır ve Hindistan'a kadar tüm bu coğrafyayı içine alan imparatorluğu³¹¹ korumak fikri ön planda idi. Fakat bir

³⁰³ M.Ö. 3. Yüzyılda yaşamış Babilli astronom, rahip ve tarihçidir.

³⁰⁴ Mansel, a.g.e., s. 511.

³⁰⁵ Mansel, a.g.e., s. 510.

³⁰⁶ Mansel, a.g.e., s. 510.

³⁰⁷ Hindi kuş dağları ve Ceyhun ırmağı arasında yer alan Afganistan sınırları içerisinde antik bir bölge.

³⁰⁸ Mansel, a.g.e., s. 512.

³⁰⁹ Emin Bosch, *Hellenizm Tarihinin Ana Hatları II*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1943, s. 161.

³¹⁰ Lauffer, a.g.e., s. 190.

³¹¹ Bülent İplikçioğlu, *Hellen ve Roma Tarihi*, Arkeoloji ve sanat yayınları, İstanbul 2007, s. 46.

süre sonra aralarında devleti paylaşmak istediler³¹². Bu ilk paylaşımında Seleukos toprak alamadı ve sadece Perdikkas'ın sağ kolu olarak süvari birliğinde görev yapmıştır³¹³.

İmparatorluğun paylaşılması; Frigya³¹⁴ ve Hellespont³¹⁵ Leonatas, Lidya Menandros, Likya, Pamfilya³¹⁶, Pisidya³¹⁷, Büyük Frigya ile birleştirilip önceden de Frigya satraplığına verilmiş Antigonos'a, Kapadokya ve Paflagonya³¹⁸ Büyük İskender'in Kâtibi Eumenes'e, Kilikya³¹⁹ önceden tayin edilmiş olan Philotas'ta, Suriye Büyük İskender'in arkadaşı olan Laomedon'a, Mısır'ı ise Ptolemayos'a kalmıştır³²⁰.

Generaller bu paylaşımından hemen sonra tayin oldukları satraplıklara gitmek için yola çıktılar. Bu yeni imparatorluk düzeni görünüşten ibaret olup bir süre sonra kendi aralarında mücadeleye koyulacaklardı. Bu bölgelere atanan satraplar kısa süre sonra kendilerini bölgelere tayin edilmiş idareciler değil Büyük İskender'in Halefleri sandılar. Bu yüzden onlara Diadokhlar denildi³²¹.

3 HELENİZM KÜLTÜRÜ

Yunan Şehirleri, kendi kültürlerinin Akdeniz, Küçük Asya ve farklı bölgelere yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Birçok Yunan dillerini, dinlerini ve eğitimlerini alarak bu yeni kurulan şehirlere akın etmişlerdir. Bununla birlikte Büyük İskender'in fetihleri ile birlikte Yunan kültürü bu bölgelerde kendisine daha fazla yer edinmeye başlamıştır.

Kısa bir zaman içerisinde, yeni kurulan şehirlerde ve önceden varlığını devam ettiren birçok yerde bu kültürün etkisi altına girmiştir. Yunanistan'dan bu şehirlere gelenler kendi edebiyatlarını, mimari yapılarını, dinlerini ve buna benzer birçok özelliklerini de getirmişlerdir. Kendilerine uzak birçok coğrafyayı etkisi altına alsa da bazı yerlerde Helenizm kültürü sadece şehrin üst tabası tarafından kabul görülüp yerli halk kendi gelenek ve göreneklerine devam etmiştir.

³¹² Mansel, a.g.e., s. 458.

³¹³ Tekin, a.g.e., ss. 141-142.

³¹⁴ Günümüzde Afyonkarahisar, Eskişehir ve Kütahya illeri sınırları içerisinde kalmış bölge.

³¹⁵ Bugün ki Çanakkale Boğazı, Tarihi ismi ile Dardanelles

³¹⁶ Anadolu'nun güneyinde Aksu Çayı ile Antalya ilçesinin doğusu arasında kalan yerdir. Diğer bir deyişle Likya ve Kilikya antik kentleri arasında kalan bölge.

³¹⁷ Bugünkü Isparta ilinin tamamı Afyonkarahisar, Konya, Burdur, Antalya illerinin belli kısımlarını kapsayan bölge.

³¹⁸ Günümüzde Kastamonu, Sinop, Bartın, Çankırı, Karabük illerinin bulunduğu coğrafya.

³¹⁹ Alanya'dan başlayıp doğuda Kinet Höyükte son bulan Kuzeyde Toros dağları ile çevrili bölge.

³²⁰ Yılmaz, a.g.m., s. 363.

³²¹ Bosch, a.g.e., s. 131.

3.1. HELENİZM'DE FELSEFE

Atina eski zamanın düşünce merkezi olarak kabul edilmesinden dolayı Platon'dan (Πλάτων) itibaren o devrin ve ilerleyen zamanların önde gelen filozofları Atina'ya yerleşip okullarını burada kurmuşlardır³²². Platonun ölümünden sonra bu düşünce gerilemiş olsa da Aristoteles(Ἀριστοτέλης) tarafından kurulan okulla birlikte yeniden canlanmıştır.

Aristoteles'e kadar Atina'da felsefe ve ilim aynı anlamı kapsıyordu. Fakat Aristoteles'in düşünüş ve araştırma biçimleri sayesinde Helenistik devirde ilim ve felsefe birbirinden ayrılmasına sebep olmuştur. Bunda önemli bir etkende Aristoteles'in hem klasik hem de Helenistik devirde olmasını da göz ardı edemeyiz³²³.

Aristoteles'in ölümünden sonra bilimlerin ayrılması ile felsefe bu bilimler arasında önemli bir yere gelmiştir³²⁴. Bundan sonra Aristoteles'in mirası olan Peripatos'u³²⁵ Theophrastos (Θεόφραστος) devir alıp akademinin başına geçmiş ve bunu sürdürmüştür. Lakin Theophrastos'tan sonra akademi gittikçe düşüşe geçmiş gelen öğrenciler giderek daha da liyakatsiz olmuşlardır³²⁶.

M.Ö. birinci yüzyılın ortalarında Peripatetik düşünür olan Rodoslu Andronikos(Ἀνδρόνικος ο Πόδιος) Aristoteles'in eserlerini yeniden canlandırmayı denedi ve o eserleri yeniden yazdırdı³²⁷. Bundan sonra gelenlerde devam ettirmeye çalışsa da Aristoteles'in eserleri ancak İslam âlimleri tarafından yeniden canlandırılabilirdi.

Bunun yanında Aristoteles'in ölümü ile birlikte farklı ekoller de meydana gelmiştir. Bunlardan birisi Kıbrıslı Zenon'un(Ζήνων ὁ Κιτιεύς) kurduğu Stoa ekolüdür³²⁸. Stoakiler'in yapısı kozmopolittir. Onlara göre ideal devlet bütün dünyayı kapsamalıdır. Bunların dört erdemi vardır; Makuliyet, cesaret, adalet ve nefse hâkim olma³²⁹.

³²² Bosch, a.g.e. II, s. 162.

³²³ Bosch, a.g.e. II, s. 163.

³²⁴ Mansel, a.g.e., s. 523.

³²⁵ Antik Yunan'da kurulmuş felsefe ekolüdür. Yunanca 'yürüyen, gezgin' anlamındaki peripatikos kelimesinden türetilmiştir. Ekolün kurucusu Aristoteles'tir.

³²⁶ Bosch, a.g.e. II, s. 164.

³²⁷ Bosch, a.g.e. II, s. 164.

³²⁸ Mansel, a.g.e., s. 525.

³²⁹ Bosch, a.g.e. II, s. 165.

Diğer ekollerden birisi de Sisamlı Epikuros'un(Επίκουρος) kurmuş olduğu Epikür akademisidir. Helenistik felsefe üzerinde büyük bir etkisi olmuştur³³⁰. Epiküros insanlara mutluluk için ölçülü yaşamayı, hazzardan uzak durmayı ve de insanları ruh bakımından tatmin edecek işler yapmayı tavsiye etmiştir³³¹.

Bunların yanı sıra başka bir okul olan Skeptik'ler vardır. Bu okul Aristoteles ve Platon'un felsefi akımlarını ve Stoakiler, Epikuros'un dogmatizmini kabul etmiyorlar ve felsefi okullarının hepsinin geri döndürülemez olduğunu iddia ediyorlardır³³².

3.2. HELENİZM'DE TARİHÇİLİK

Eski devirlerde olduğu gibi Helenistik devirde de tarihçilik inceleme yapmaktan ziyade sadece yazmaktan ibaretti. Bundan dolayı bir ilim olmaktan ziyade edebiyatın bir parçası olarak kabul edilmekteydi³³³. Bu dönem tarihçiliği en başta Büyük İskender ve Diadokhlar dönemi tarihine odaklandılar. Bu dönemde yazılan eserler genellikle roman ve hatırat şeklinde yazılan bir takım hikâyelerden oluşmaktadır³³⁴.

Büyük İskender'in seferlerine katılanlardan bazıları bu seferleri yazmıştır. Bunlardan birisi olan Kallistenes'tir(Καλλισθένης). Büyük İskender'in ilk dönemleri onun gözünden ve eğilimden yazılmış olsa da Kallistenes'in idam edilmesinden dolayı bu eser yarım kalmıştır³³⁵. Başka bir yazar olan Kleytarhos, Büyük İskender'in savaşları hakkında yazsa da bu eserler genellikle roman tarzında ve hayallerle süslenmiş şekildedir.

Bunların yanında Büyük İskender'in yanında olup komutanlarından birisi olan I. Ptolemaios'un kendi anılarından, resmi raporlardan ve günlüklerinden eserler yazılmıştır³³⁶. Diadokhlar döneminde ise Antigonos'un yazıcısı olan Kardiyalı olan Hiyeronümos ile Domesthes'in akrabası olan Demohares yazmıştır³³⁷.

Zamanla burada tarih yayılmaya başladı ve farklı alanlarla ilgili eserler ortaya çıktı. Bunlar genellikle sanat tarihi, edebiyat tarihi, biyografiler üzerine eserler olmuştur. Bunlardan en önemlilerinden birisi olan Aristoteles'in öğrencisi olan

³³⁰ Bosch, a.g.e. II, s. 164.

³³¹ Mansel, a.g.e., s. 525.

³³² Bosch, a.g.e. II, s. 166.

³³³ Bosch, a.g.e II, s. 169.

³³⁴ Bosch, a.g.e II, s. 171.

³³⁵ Mansel, a.g.e, s. 521.

³³⁶ Mansel, a.g.e., s. 521.

³³⁷ Bosch, a.g.e. II, s. 171.

Dikaiarhos(Δικαίαρχος)³³⁸ olup yazdığı eseri ise Yunan Kültür Tarihi³³⁹ veya diğer bir adı ile Hellas'ın Hayatı³⁴⁰ bu alanda atılmış olan ilk adımdır. Ayrıca yukarı bölümde bahsettiğim gibi Yunan tarihçiliği doğru bilginleri de etkilemiştir. Buna örnek verecek olursak Babilli Berossus'un yazmış olduğu Babilonya Tarihi gösterilebilir

3.3. HELENİZM'DE İLİM

Bu dönemde Eukleides (Öklid, Yunanca: Εὐκλείδης)³⁴¹ düzlem geometrisinin temellerini atmıştır³⁴². Eukleides'in yaptıkları ile birlikte Arkhimedes (Αρχιμήδης , Arşiment) yüksek matematiğin temellerini attı³⁴³. Arkhimedes aynı zamanda matematikte yaptığı çalışmalar ile birlikte birçok krallarında desteklediği mekanik biliminin de temellerini atmıştır³⁴⁴. Mekanik biliminde Bizantiyonlu Filyon'un³⁴⁵ çalışmaları ile savaş aletleri yapılmıştır³⁴⁶.Teorik matematikte ise İskenderiye de eğitim görmüş ve konik kesitler teorisini işleyen Pergeli Apollonios(Ἀπολλώνιος ὁ Περγαῖος)³⁴⁷ birçok alanda Arkhimedes'i geride bıraktığı söylenir³⁴⁸.

Bu zamanda Matematiğin gelişmesi ile birlikte Astronomi alanında çok önemli gelişmeler oldu. Eratoshenes (Ερατοσθένης) yer yuvarlağının boyutunu ölçmeyi başardı³⁴⁹. Ayrıca kuzey dönencesi ile kutup dairesi arasında ki mesafeyi doğru olarak hesaplamıştır³⁵⁰.Eratoshenes İspanya'yı merkez alıp sürekli batıya doğru gidildiği takdirde Hindistan'a ulaşılacağını söylemiştir³⁵¹.

Aynı zamanda Hipparkos³⁵² (Ἱππαρχος) gece ve gündüzün zamanlarını doğru olarak hesaplamıştır. Sisamlı Aristarkus(Ἀρίσταρχος)³⁵³ ise güneş çapının dünya çapının 12 katı olduğunu ve dünyanın güneş etrafında döndüğünü yanı evrenin merkezine dünyayı değil güneşi koyan teorisini ileri sürse de çağdaşları tarafından

³³⁸ M.Ö.350-285 yılları arasında yaşamış Yunan filozof, coğrafyacı, matematikçi. Aristoteles'in öğrencisi.

³³⁹ Bosch, a.g.e II, s. 172.

³⁴⁰ Mansel, a.g.e., s. 523.

³⁴¹ M.Ö.330-275 yılları arasında yaşamış İskenderiyeli matematikçi. Adı en çok geometri ile anılmaktadır.

³⁴² Kovalev, a.g.e., s. 293.

³⁴³ Kovalev, a.g.e., s. 293.

³⁴⁴ Mansel, a.g.e., s. 527.

³⁴⁵ M.Ö. 280-220 yılları arasında yaşamış askeri mühendis.

³⁴⁶ Mansel, a.g.e., s. 527.

³⁴⁷ Konik Kesitler üzerine çalışmaları ile tanınan M.Ö. 262-190 yılları arasında yaşadığı sanılan Yunan geometri uzmanı ve astronom.

³⁴⁸ Mansel, a.g.e., s. 528.

³⁴⁹ Kovalev, a.g.e., s. 293.

³⁵⁰ Bosch, a.g.e. II, s. 167.

³⁵¹ Bosch, a.g.e II, s. 167.

³⁵² M.Ö.190 yıllarında Nikea(İzmit) doğmuş Yunan gökbilimci, matematikçi ve coğrafyacısıdır. Trigonometrinin kurucusu olarak kabul edilir.

³⁵³ M.Ö. 310-230 yılları arasında yaşamış Yunan gökbilimci ve matematikçi. Gün merkezlilik inancının ilk savunucusu.

Aristarkus dinsizlikle suçlanınca bu evren modelini Kopernik'e kadar kimse savunmamıştır³⁵⁴.

Büyük İskender'in seferleri sonucunda coğrafi alanların bilinmesinde önemli rol oynamıştır³⁵⁵. Seferlerin yanı sıra seyyahların yazdıkları eserlerden de yararlanılmıştır. Bunlardan farklı olarak Hazar denizinin okyanus'un bir parçası olup olmadığı incelenmek istenip heyetler gönderilse de doğru sonuç alınmadan geri dönmüşlerdir³⁵⁶.

Coğrafi gelişmeler yalnız doğu yönünde kalmamıştır Piteas(Πυθέας)³⁵⁷, Büyük İskender Asya seferini gerçekleştirirken kendisi de Avrupa'da Britanya adalarını keşfetmiştir³⁵⁸. Yunan kültür tarihini yazan Dikaiairos aynı zamanda dünyanın yuvarlak olduğu teorisini kabul etmiş ve dünyanın genişliğini ölçmüştür³⁵⁹.

Helenistik dünyada tıp biliminde de belli başlı gelişmeler olmuştur. Herophilos (Ηρόφιλος)³⁶⁰ zamanının da insan kadavraları incelenip insan anatomisi üzerine bilgiler elde edilmiş ve aynı zamanda Herakleides zamanında ameliyatlarda uyuşturucu kullanmıştır³⁶¹. Ptolemaios'lar zamanında İskenderiye de Herophilos kan dolaşımını tespit edip atar ve toplardamarları birbirinden ayırt edip kan dolaşımını kalbin sağladığını bulmuştur³⁶².

3.4. HELENİZM'DE SANAT VE MİMARİ

Bir döneme damgasını vuran Helenistik sanat ve mimarisi kendinden önce görülmemiş bir değişim yaratmıştır. Bu dönem çok kültürlülüğün ve ulusluluğun diğer bir adı olarak da adlandırılabilir. Bu zaman da tanrı, tanrıça ve mitoloji eserlerinin yanında insanda ön plana çıkmıştır. Helenistik devletlerin devrinde sanatçıların hükümdarlarında heykellerini yapmaya başlamışlar ve bu alanda çok önemli başarılar elde etmişlerdir. Bunun en önemli örneklerinden birisi ise Lüsipos'un ünlü Büyük İskender heykelidir.

Helenistik dönemin en önemli heykeltçilik merkezleri ise İskenderiye, Rodos ve Pergamum (Bergama)'dır. Bu dönemin bir diğer önemli eseri ise Rodos da Lakoon

³⁵⁴ Mansel, a.g.e., s. 528.

³⁵⁵ Bosch, a.g.e. II, s. 168.

³⁵⁶ Mansel, a.g.e., s. 529.

³⁵⁷ M.Ö. 380-310 yılları civarında yaşamış Yunan coğrafyacı, denizci ve kâşif.

³⁵⁸ Mansel, a.g.e., s. 529.

³⁵⁹ Mansel, a.g.e., s. 529.

³⁶⁰ İskenderiye de yaşayan Yunan doktor. En eski anatomistler den birisidir.

³⁶¹ Kovalev, a.g.e., s. 293.

³⁶² Mansel, a.g.e., s. 529.

heykelidir. Ayrıca yine Rodos'ta dünyanın yedi harikasıdan birisi olan tunçtan yapılmış olan otuz metre yüksekliğinde Güneş tanrısı Apollon'a adanan büyük bir heykel vardır.

Ayrıca bu dönem Helenistik krallıkların hepsinde Uzak doğudaki krallıklarda dâhil olmak üzere heykel, resim yazı gibi eserlerde Helen etkisi de görünmektedir. Helenistik resimcilikte ise heykellere nazaran daha az bilgiye sahibiz bunun sebebi heykeller gibi daha dayanıklı malzemelerden yapılmamışlardır. Bunlardan en meşhuru ise Büyük İskender ve generallerinin portelerini yapmış olan Apelles³⁶³ idi.

Apelles'in en önemli eserlerinden biriside Büyük İskender'i şimşek fırlatan Zeus olarak tasvir etmiştir. Bu resim daha sonraki zamanlar da ise Efes'teki Artemis Tapınağına taşınmıştır. Helenistik devir resimciliği sadece portelerden ibaret değildi manzara resimlerinde yapılmıştır ve bu manzara resimciliği kabartmalar üstünde de tesir etmeye başlamıştır³⁶⁴.

Helenizm mimarisinde ise klasik döneme sadık kalınmıştır. Burada yine Dor, İon ve Korint etkisi görünmüş ve bu tarza eserler verilmeye devam edilmiştir. Bu devirde Helenistik kültürün etkisi altın da kalan şehirlerde yüksek kentçilik belirtisi çıktı. Eski şehirlerde bu düzene uygun bir şekilde şehir yeniden düzenlenirken yeni kurulan şehirlerde ise düzgün sokak ve mahalleleri olan çeşme, akarsu ve havuzlar olmaktadır.

Bu yeni şehirler diğerlerine nazaran daha büyük daha ihtişamlı olarak yapılmıştır. Helenistik dönemde görünmeyen diğer bir yapı ise saraylarıdır. Bu yapılar Yunan mimarisinde doğu kültürü etkisi ile görülmekte ve o dönemdeki kralın yaşam ve yönetim merkezi olmuştur.

3.5. HELENİZM'DE DİNİ YAŞAM

Helenizm'de dini ele alacak olursak bununda Helenistik kültür gibi birçok coğrafyaya yayıldığını görebiliriz. Helenistik etkisi ile kurulan birçok şehirde yine Yunan tanrılarına yapılan tapınaklar görmekteyiz. Ayrıca bu dönemde Yunan halkı kendisine iyi davranmış veya özgürlük vermiş insanların tanrısal güçleri olduğu

³⁶³ Erken Helenistik dönemde yaşamış Yunan ressamdır. Doğum yeri tam olarak bilinmese de Kolophon(Değirmendere) olarak tahmin edilmektedir.

³⁶⁴ Bosch, a.g.e., s. 177.

inancı doğmuştur. Bunlardan en bilineni ise Antigonos'un oğlu Demetrios ve II Ptolemaios³⁶⁵ olmuştur³⁶⁶.

Fakat basta Seleukoslar olmak üzere diğer Helenistik krallıklarda bu hükümdarlık kültü farklı anlamlar almaya başlamıştır. Bu kült diğer milletler içinde (yerliler ve Yunanlılar) için zorunlu hale gelse de salt monarşinin belirtilerinden birisi olduğu için sadece doğuda uygulanabilmiştir³⁶⁷. Fakat Mısır'da ise bu Helenistik hükümdar kültürünün yanında bundan tamamen farklı olan ve daha çok eski geçmişe sahip olan Mısır Kral kültü vardır.

Bu kralların taşıdıkları; Soter(Kurtarıcı), Teos(Tanrı), Evergates(Hayırsever) gibi takma adları da bulunmaktadır. Bu takma adlar sadece Helenistik kültürle kalmamış Roma dönemi İmparator kültüne de çok büyük etkileri olmuştur. Bunlarla beraber Helenistik Din insanların ölümden sonraki yaşamları ile de ilgilenmiştir.

Bununla birlikte bu dönemde de Kâhinler yine büyük bir öneme sahiptiler. Eski dönemlerde olduğu gibi Helenistik dönemde de Apollon'a adanmış Delfi kâhin tapınağı en önemli olanıdır. Bunun yanında eskiden beri var olan Mezopotamya'daki Astroloji Helenistik devletlerde de yaygınlaşmaya başlayınca yıldız ilahları ve Bergama'da ki Zevs devlet ilahı olarak ortaya çıkmıştır³⁶⁸.

4. HELENİZM DEVLET YAPISI, EKONOMİSİ VE SOSYAL HAYAT

4.1.HELENİZM DEVLET YAPISI VE İDARESİ

Helenistik dönemde devlet şekli mutlak hükümdarlıktır. Bu devirde Helenistik krallılar eski Yunan devletlerinin idare şeklinden tamamen ayrıdır. Eski Yunanistan'da krallıklar görülse de bunların çoğu mutlak krallık değildir. Fakat bazı durumlarda tam anlamıyla mutlakiyet olsa da bu genellikle tiranlık olarak kendini göstermiştir. Fakat doğu kültüründe ise mutlak hükümdarlık vardır. Bu sebepten dolayı Helenistik krallıklarda bundan etkilenmiş ve mutlak bir hükümdarlık anlayışı vardır³⁶⁹.

Ayrıca Helenistik krallıkların bir diğer farkı ise kurulan bu krallıkların geniş bir coğrafyaya üzerine yayılmış olmasıdır. Burada yine doğu krallıklarının etkilerini görmekteyiz Pers imparatorluğunun geniş sınırlara ulaşması ile Büyük İskender'in

³⁶⁵ M.Ö.. 283 ile M.O. 246 yılları arasında Mısır'a hükmeden Ptolemaios kralı.

³⁶⁶ Mansel, a.g.e., s. 512.

³⁶⁷ Mansel, a.g.e., s. 512.

³⁶⁸ Bosch, a.g.e., s. 163.

³⁶⁹ Bosch, a.g.e., s. 138.

ardından kurulan devletleri de bunun etkisinde kalıp geniş bölgeleri ele geçirmek istemişlerdir. Eski Yunan’da ise şehir devletleri şeklinde oluşumlar vardır.

Helenistik krallıklarda devletlerin tamamı mutlak bir hükümdarlıktır. Bu sebepten dolayı bütün devlet hayatı kralda toplanıyordu. Devleti sadece kral temsil edip onun arzusu ve sözleri kanun olarak geçmektedir³⁷⁰.

Helenistik devletlerde kralların bu kadar önemli ve mutlak bir anlayışla yönetmesinde doğu kültürünün yanında eski Yunan kültürü de bulunmaktadır. Eski Yunan kültüründe bir kişi bir şehir kurduğunda veya kurtardığında kendisine kahramanlık kültü verilir.

Örneğin Antigonos oğlu Demetrios ile birlikte Atina şehrini alınca ona “Kurtarıcı” unvanını vermişlerdir. Fakat bu Yunanistan bölgesi için geçerli olup Ptolemaios’lar da farklı idi. Ptolemaios’un egemen olduğu mısırdaki Firavuna ait olan ilah kültü bulunmaktadır. Burada egemenliğini sağladıktan sonra kendisini firavunların yerine geçip ilâh sıfatını alıp Mısır tanrılarında birisi olmuştur³⁷¹.

Fakat Ptolemaios’un ölümünden sonra oğlu onun için İskenderiye’de Mabnet yaptırmış ve burada sadece Mısırlılar değil Yunanlılardan da bazıları kurtarıcı ilah olarak tapmışlardır³⁷². Böylelikle devletin başındaki kral ülkedeki idari, dini askeri olmak üzere hepsinin başındadır.

Helenistik devletlerde kraliyet ailesinde kraliçe hükümdara eşit olması lazımdı bu yüzden kraliçe aynı aileden veya başka bir kraliyet aileden olması gerekmektedir. Helenistik devletlerde krala gösterilen itibar ve hürmetlerin aynısı kraliçeye de gösterilmiş olsa da kral karısından ayrılarak başka bir kraliçe seçmekte serbesttir³⁷³.

Ayrıca kraliçenin en büyük oğlu veliaht olmaktadır. Eğer veliaht küçük ise onun yerine geçici olarak vasi tayin edilirdi. Bu vasiler genellikle kralın kardeşi, kraliçe veya yetişmiş bir kişi olmuştur. Kraliçenin oğlu bulunmadığı zamanlarda ise kralın gayrimeşru oğullarından birisi veliaht olarak sayılırdı. Eğer ortada erkek çocuk yoksa taht kız veliahta geçer ve onun kocası kral olurdu.

³⁷⁰ Bosch, a.g.e., s. 141.

³⁷¹ Mansel, a.g.e., s. 492.

³⁷² Bosch, a.g.e., s. 142.

³⁷³ Bosch, a.g.e., s. 143.

Helenistik devletlerde krallar devletlerinin çıkarları günlük raporları inceleme, kanunlar çıkartmanın ve olayları incelemenin yanında kendisinin ve hanedanının çıkarlarını devletin çıkarlarından önce gelmesini istemektedir bundaki amacı kendisinin yerini koruyup sorunsuz bir şekilde saltanatını devam ettirme gayesi gütmektedir³⁷⁴. Bu sebepten dolayı tebaası altındaki halkı için refah seviyesi sadece bir araç olarak kullanmıştır halktan topladığı vergiler ile birlikte diğer kaynaklarla emri altında büyük bir ordu ve donanma bulundurmak zorundaydı³⁷⁵.

4.2. HELENİSTİK KRALLIKLARDA EKONOMİ

Helenistik krallıklar devrinde devletin masraflarında en önemli giderlerinden birisi ordu ve donanma masrafları oluşturmaktadır. İkinci sırada ise kralın sarayının idaresi için yapılan harcamaları olsa da bazı krallar döneminde bu masraflar ordu ve donanma masraflarından fazla olduğu da bilinmektedir³⁷⁶. Ayrıca bu büyük masrafların yanın da tanrılar kültü ve bayramları için yapılan masraflarda fazla idi.

Bunların yanında devletin umumi işleri, memurların maaşları ve diğer krallıklara gönderilecek hediyelerin masraflarının yanında ilim ve sanat içinde para ayırmak zorundaydılar. Bu büyük masraflar için parayı ise vergilerden, gümrük gelirinden ve krala ait kurulan teşebbüsler ve tarım arazilerinden elde edilen gelirler ile karşılanmaktadır³⁷⁷.

Helenistik krallıklar döneminde tarım ekonominin temelini oluşturmaktadır. Fakat tarım topraklarının birçoğu kraliyet ailesine ait olsa da kırsal kesimlerde kendilerine ait olan büyük ve küçük toprakları olan özgür halkta bulunmaktadır. Fakat tarımın yanında belirli yol güzergâhları üzerinde deniz ticaretinin gelişmesi bu bölgelerde ülke ekonomisine önemli desteği olmuştur.

Bu merkezlerden önemli olanları Mısır, Rodos ve ege adası Delos'ta köle alım satımı ve çeşitli eşyaların ticaretinin yanında kar amacı ile Hint okyanusuna yelken açacak gemiler için tayfa bulunması kolay yerlerdir. Bu merkezlerin yanı sıra Anadolu'da ise Bergama, Efes ve Miletos 'ta ticaret merkezleri olarak önemli rol oynamışlardır.

³⁷⁴ Mansel, a.g.e., s. 497.

³⁷⁵ Mansel, a.g.e., s. 493.

³⁷⁶ Bosch, a.g.e., s. 150.

³⁷⁷ Bosch, a.g.e., s. 155.

Bunun yanında Helenistik Seleukos krallığının egemenliğinde bulunan Fenike³⁷⁸ ve Suriye kıyılarına hâkim olduğu için ticaret açısından önemli bir konuma gelmiştir. Helenistik devletlerde ekonomide en fazla bilgi edindiğimiz devletlerden biriside Ptolemaioslardır. Ptolemaios'lar önemli ticaret merkezlerini kontrolleri altında tutmaktadırlar. Hindistan ve Arabistan'dan gelen mallar kızıl deniz aracılığı ile Mısır'a oradan da İskenderiye şehrinde Akdeniz bölgesine yayılmaktadır. Bu sayede İskenderiye bölgenin sadece tahıl pazarı değil hammaddelerin işlendiği ve satıldığı önemli bir merkez halini almıştır³⁷⁹. Bu sebepler Ptolemaios krallığına büyük paralar kalmasına, maddi refahın ve yaşam standartların yükselmesine sebep olmuştur.

Ptolemaios'lar da bunun yanında diğer Helenistik krallıklarda olduğu gibi sikke basmıştır. Bundaki önemli nedeni ise para ekonomisine geçme isteğidir. Bu basılan sikkelerin ülkenin her yerinde geçmesi için çalışmalar yapılmış ve eskiden toprak ürünleri olarak alınan vergileri paraya çevirmek için çaba harcanmıştır³⁸⁰.

Para ekonomisindeki amaçlarından biriside diğer Helenistik krallıklarında para ekonomisine geçmesi ile birlikte çeşitli para türleri ortaya çıksa da devletler bu çeşitliliğinden bu ayrılıkları ellerinden geldiğince azaltıp devletlerin birbiri ile olan ticaretleri kolaylaştırmak istemişlerdir. Para ekonomisinin devletlerin birbiri ile olan ticareti kolaylaştırırsa da bunun yanında Yunan dilinin bölgede etkili bir dil olması sayesinde ticareti kolaylaştırdığı da göz ardı edilemez³⁸¹. Bu Yunancanın Attik lehçesinden türetilmiş Kione³⁸² lehçesi olarak geniş bir coğrafyaya yayılmıştır³⁸³.

4.3. HELENİSTİK KRALLIKLARDA KÜLTÜR VE TOPLUM

Helenistik çağda toplum çok ayrı bir şekilde tabakalara bölünmüştür. Bu tabakanın en üstünde kral ve ailesi ve onun yanındaki yakın dostları oluşturmaktadır. Bu tabakanın altında ise Yunan ve Makedonyalı seçkiler vardır. Seçkinlerin altında ise bölgenin yerel halkının önde gelen zenginleri, bölgenin prensleri bulunmaktadır. Bu tabakanın en altında ise tacirler, zanaatkarlar ve işçiler oluştursa da en son tabakada ise köleler bulunmaktadır.

³⁷⁸ Bugünkü Lübnan ve İsrail bölgesi.

³⁷⁹ Bosch, a.g.e., s. 152.

³⁸⁰ Bosch, a.g.e., s. 150.

³⁸¹ Mansel, a.g.e., s. 503.

³⁸² Yunanca: Κοινή En yaygın kullanılan Attik lehçesine birçok yabancı kelimelerin girmesi ile birlikte Helenizm coğrafyasının büyük bir kesiminde ticaret ve yazı dili olarak kullanılmaya başlanmıştır.

³⁸³ Bosch, a.g.e., s. 158.

Helenistik krallıklarda toplumun en üst tabakasında yer alan kraliyet ailesinin üyesi olan kadınlar Yunan tarihinde görülmemiş büyüklükte servetleri yönetmiş ve önemli bir statü sahibi olmuşlardır. Ptolemaios hanedanlığında amaçları doğrultusunda kardeş evliliğine izin verdiği için kız evlatlar da erkekler kadar ülkenin varisi sayılmışlardır.

Bununla birlikte kraliyet ailesinden kadınlar ailenin içinde olamayan erkeklerden ayrı yaşamış olsa da bu halk için geçerli değildi. Fakat bazı kadınlar kendi hayatları üzerinde daha fazla söz hakkına dolaylı yollardan sahip olmuşlardır. Bununla birlikte Mısır'da standartlaşan evlilik sözleşmesi zamanla aileler arasından çıkıp kişiler arasında olduğundan dolayı kadın biraz daha fazla söz hakkı elde etmiştir.

Yunan olmayan bölgenin önde gelen zenginleri ise toplumsal sınıflarda Yunanlıların yaşam alışkanlıklarını ve kültürlerini benimsemeye başlamışlardır. Burada yeni doğan ve yerel halktan olmasına rağmen önde gelenlerin isimlerini Yunanca idi ve Yunan sporlarına yönelmişlerdir. Farklı bir örnek ise Afganistan'da idi. Buradaki Maurya hanedanlığının kralı Budizm'i kabul etmesinden dolayı tebaasının et yemekten uzak durmaları gerektiğini anlatmak için diktiği yazıtta kullandığı dillerden biriside Yunanca idi.

4.4. HELENİSTİK KRALLIKLARDA ORDU

Helenistik krallıklar ordu bakımından Büyük İskender'in ordusunun yapılaşması ve teşkilatlanmasında birçok benzerlikler göstermektedir. Makedonya ordusunda olan ağır süvariler, Hüspistler ve Falankslar da Helenistik krallıklarının ordusunun merkezini oluşturmuşlardır. Bu orduların çoğunluğunu Büyük İskender'in ölümünden sonra farklı şehirlere yerleşmiş askerler oluşturmakta idi geri kalan açığı ise Yunan paralı askerleri ve yerli halktan oluşan birliklerle tamamlamışlardır³⁸⁴.

Helenistik krallıkların en büyük dayanaklarından, güçlerinden biriside ordu olduğu için çoğu zaman hepsinin hali hazırda orduları mevcut olsa da ordu giderlerinin fazla olması sebebinden dolayı bu sayıyı asgari miktarda tutmakta olsalar da savaş zamanları birçok kişi orduya alınırdı. Bunlarda yetersiz kalınca Yunan paralı askerleri ve Galatlardan³⁸⁵ ücretli asker alınırdı.

³⁸⁴ Bosch, a.g.e., s. 147.

³⁸⁵ Balkanlardan, Anadolu'ya gelen Kelt kavimlerine verilen isim

Paralı askerlerin alınmasının bir nedeni de insan gücünün az olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle doğu krallıklarında bu sebepten dolayı Yunanlı paralı askerler ön plana çıkmaktadır bu sebepten dolayı krallıklar herhangi bir savaşta yenilgiyi göze pek alamazdılar.

Bu devirde ordunun en önemli parçalarından biriside Hindistan'dan getirilen savaş filleri oluşturmaktır. Bu savaş filleri Diadokhlar savaşında önemli rol oynamış olsalar da savaşlardaki önemleri sayıca fazla olmalarından kaynaklanıyordu fakat buda diğer önemli bir husus olan ordunun masrafının artmasına neden olduğu için belli bir süre sonra savaş filleri kullanılmaz oldu³⁸⁶.

Fakat bu devirde ordunun sadece sayısal üstünlüğü olması yeterli değildi. Askerlerin iyi bir savaş eğitimi almaları ve mevcut teknikleri bilmeleri gerektirir. Bunun yanında askerlerin teçhizatlarının da tam olması mühimdir. Fakat yukarıda bahsettiğimiz gibi bunların yapılabilmesi için ekonominin güçlü olması şarttır. Bu yüzden orduya ayıracak parayı krallıkların bir şekilde bulması önemlidir³⁸⁷.

Krallıkların diğer bir önemli gücü ise donanmalarıdır. Kendilerinden önceki donanmalara göre daha büyük ve gelişmiş bir yapıları mevcuttur. Gemilerin büyüklükleri güvertelerine ve kaç tane kürekçi olduğuna göre hesaplanmaktadır. Büyük İskender zamanına üç güverteli en büyük savaş gemisi Trireme idi. Fakat Krallıklar döneminde Trireme yerine güverte sayısı daha fazla olan Hexareme, Septireme ve sekiz güverteli olan Okter gemileri yerine geçmiştir.

Fakat gemilerin büyümesi ile yapım ve bakım masrafları da aynı doğrultuda arttığı için savaş gemilerinin boyları zaman geçtikçe yeniden küçülmeye başlamıştır. Kuvvetli ve büyük donanma sahipleri olanlar ise Rodos gibi genellikle ticaret ile ilgilenen devletler tarafından kullanılıp belli bir süre boyunca Ege denizinde kontrol sağlamalarına yaramıştır.

4.5. HELENİSTİK KRALLIKLARIN ŞEHİR YÖNETİMİ

Helenistik krallıklar döneminde küçük monarşilerin yerini büyük krallıklarının aldığını görmekteyiz. Bu büyük krallıklar Mısır'da bulunan Ptolemaios, Küçük Asya'da bulunan Antigonos ve Trakya bölgesinde bulunan Lysimakhios bu büyük krallıklardan bazılarıdır.

³⁸⁶ Mansel, a.g.e., s. 138.

³⁸⁷ Bosch, a.g.e., s. 150.

Fakat bu küçük monarşilerin çoğunun özgür ya da özerk olduğunu söyleyemeyiz. Bu küçük şehirler genellikle Atina ve Sparta'nın egemenliği altında kalmışlardır. Fakat Helenistik krallıklar küçük şehirleri ilhak etmiş ya da kendilerine yakın kişileri şehrin yönetimlerine atayıp bu şekilde hükmetmişlerdir.

Bunların yanı sıra sadece Yunanistan anakarası hariç Büyük İskender ile birlikte Küçük Asya, Mısır'dan bugünkü Afganistan'a kadar birçok yeni şehirler kururmuştur. Büyük İskender sonrası ordusunda ki Yunan, Makedon askerlere yeni toprakların verilmesi ve o bölgede yeni şehirlerin kurulması yol açmıştır. Bu şehirlerden bazıları çok büyük hale gelmiş ve bu şehirler yeni göçler almışlardır. Böylelikle yeni şehirler Yunan, Makedon ve yerli halktan ve farklı halklardan oluşan kozmopolit bir merkeze evrilmiştir.

Bu şehirlerin kendi idare meclisleri ve halk meclislerinin yanında memurlarını ve hâkimlerini kendi seçerlerdi, resmi dilleri Yunanca idi. Yunan-Makedon olmayan şehirlerde ise buradaki halk gerekli şartları kabul ettiği ve Yunanca öğrenmeye başladığı takdirde Yunan şehri hukuku verilirdi.

Bununla birlikte Helenistik krallıklarda bütün şehirler krala vergi vermek ve kralın muhafız ordusunun şehirlere alınması zorunluydu. Fakat kralın imtiyaz sağladığı bazı şehirler bunlardan muaf tutulmuştur³⁸⁸.

Bu şehirlerdeki halkın Yunan-Makedonların çoğunlukta olması Helenizm kültürünün, ticaretinin gelişmesi için bu krallıklar için önem arz etmektedir. Bunun için özellikle askerlik süreleri bitmiş kişileri bu şehirlere yerleştirmişler ve geçinmeleri için gerekli koşulları sağlamışlardır. Bu askerler özellikle bölgedeki eski şehirlere yerleştirilmiş ve bu bölgedeki güvenliği ve Helenleştirme politikalarına katkı sağlamışlardır.

Eski şehirlerdeki Helenleştirme politikasının yanında yeni kurulan bu şehirlerde de olmuştur. Fakat bu yeni kurulan şehirlere askerlerden daha çok Yunan-Makedon bölgesinden getirilen kişilerin yanında başka şehirlerden bölgenin yerel halkından da getirilip yerleştirilmiştir. Böylelikle yeni şehirlere yerleştirilen yerel halk Yunan kültürünü ve hayatından hoşlanarak bu yaşam tarzını ve adetlerini kabul ederler. Helenizm'in temelini oluşturan bu kültür birleşmesi bu politika sayesinde etki alanını

³⁸⁸ Bosch, a.g.e., s. 156.

çok büyük ölçüde genişletmiş olsa da kırsal kesimdeki halk için geçerli olmamış köydeki halkta sadece üst tabakanın bundan etkilendiği diğerlerinin kendi din, kültür ve adetlerine aynı şekilde devam ettiğini bilmekteyiz³⁸⁹.

Büyük İskender'in Asya'da kurmaya başladığı şehirleri ölümünden sonra Seleukos devam ettirmiş ve egemenliği altındaki birçok toprakta yeni şehirler kurdurmuştur ve bölgesinde Helenizm kültürünün nüfuz etmesinde bu kurdurmuş olduğu şehirler önemli rol oynamıştır. Seleukos ve Antigonos'un aksine Ptolemaios ise bu amaçla pek bir şey yapmamışlardır. Büyük İskender'in kurmuş olduğu İskenderiye harici kendi adında şehir kurdurmuştur. Bunun yanında Mısır'da birçok eski şehir vardır ve bunlar bütün kültürel ve iktisadi görevlerini yerine getirmiştir.

Büyük İskender sonrası kurulan yeni şehirlerin planları gayet açık ve basit şekilde planlanmıştır. Bu açıdan Büyük İskender'in kurmuş olduğu İskenderiye örnek alınmıştır. Böylelikle yeni kurulan büyük şehirler birbirleri ile karıştırılacak kadar aynıydılar.

5. HELENİSTİK KRALLIKLAR

Büyük İskender'in ölümünden sonra annesi Olympias Büyük İskender'in karısı Roksana ve yeni doğmuş oğlunu koruması altına alıp oğlunu Makedonya kralı yapmak için çalışsa da bu çabası Roksana ve oğlunun öldürülmesi ile başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü Büyük İskender'in generalleri krallığı kendileri için istemiş ve yıllar içerisinde kendi satraplıkların da kendi krallıklarını kurmuşlardır.

Antigonos Küçük Asya ve Frigya bölgesinde, Seleukos Babil satraplığını, Ptolemaios Mısır'ı ve Lysimakhios ise Trakya bölgesinde kendi krallıklarını kurmuşlardır. Bu generaller Büyük İskender'in kurduğu imparatorluğun büyük bir bölümlerine sahip oldukları için 'halef krallar' olarak isimlendirilmişlerdir.

Haleflerin kurmuş olduğu bu yeni rejimin en baştaki sorunu hükümdarlıkları için bir meşruiyet aramaları olmuştur. Bundaki amaçları ise kendilerinden sonraki varisleri için bu kurdukları krallıkları yönetmelerini istemektir. Fakat her ne kadar seçkin bir kesim oluştursalar da hepsinin konumları kişisel yeteneklerine ve güçlerine odaklanmış ve bu sebepten Helenistik krallıkları 'kişisel monarşi' olarak adlandırılmıştır.

³⁸⁹ Bosch, a.g.e., s. 157.

Fakat bu Helenistik krallıkların sınırları tam olarak belirlenmesi uzun zaman almıştır. Diğer Diadokhlar'ın aksine Antigonos Monophtalmos Büyük İskender'in mirasına sahip çıkmak isteyip diğer krallıkları kendi egemenliği altına almak istemiş ve uzun bir mücadele sürecine girse de İpsos savaşında ölmesi ile bu isteği de son bulmuştur.

Antigonos'un oğlu Demetrios ise babasının krallığını yeniden canlandırmak için bir süre mücadele etse de başarısız olup Seleukos'un egemenliği altında güçsüz bir yaşam geçirmiştir. Fakat bu krallıklar ise sadece Antigonos'un sonu değil Lysimakhios'un savaşta öldürülmesi, Seleukos'un suikast sonucu ölmesi ve en son M.Ö. 30'da Roma'nın Aktium zaferi ile birlikte Ptolemaios krallığına son verip Mısır'ı alması ile birlikte Helenistik krallıklar çağı sona ermiştir.

5.1 PTOLEMAIOS KRALLIĞI

I. Ptolemaios'un Mısırda kendi Helenistik krallığını kurmuştur. Bu krallık yönetimi antik Mısır'ın eski zamanlarının temel ilkelerine (katı bir merkeziyetçilik, despotik iktidar ve gelişmiş bürokrasi) bağlılığını sürdürse de Yunan ve Makedon etkileri ile yeni gelişmelerde ortaya çıkmış ve bunun sonucunda Mısır'ın yerli halkı sömürülen bir duruma gelmiştir. Antik Mısırda olduğu gibi halk bir piramit şeklindeki sosyal hayat içerisinde yerleri vardır bu piramidin altında çiftçi halk olurken yukarı doğru gidildikçe askerler, din adamları, kralın yakın arkadaşları ve akrabaları ve en son kralın kendisi ve ailesi bulunmaktadır³⁹⁰.

I. Ptolemaios Mısır kralı olduktan sonra aynı Büyük İskender'in yaptığı gibi Mısır'ın eski geleneklerini korumasını izin vermiştir³⁹¹. Bu gelenekle birlikte Ptolemaios Mısır'da bir Firavun olarak tanınmıştır³⁹². Bu makam ile birlikte Ptolemaios bütün Mısır'ı egemenlik sağlamıştır ve kendi söyledikleri tamamen kanun olarak kabul edilmiştir³⁹³. Bununla birlikte Mısırın eskiden gelen gelişmiş bürokrasi ağı ile birlikte kralın gücü ülkedeki en küçük köylere kadar ulaşma imkânı sağlamıştır.

³⁹⁰ Bosch, a.g.e., s. 21.

³⁹¹ Bosch, a.g.e., s. 21.

³⁹² Frank Dumont, *A History of Personality Psychology, Theory, Science and Research from Hellenism to the Twenty-first Century*, New York 2010, s. 14.

³⁹³ Bosch, a.g.e., s. 21.

Kralın yanında ise yanındakilerin deneyimlerinden yararlanmak amacı ile asiller tarafından kurulmuş olan bir kurum vardır. Kralın yanında asıl olarak baş danışmanı Hiliarhos, Arhigrammeteys ve Dioiketes (hazine bakanı) vardır³⁹⁴.

I. Ptolemaios kurduğu ülkeyi kendisine has ekonomik reformlarla yönetmeye başlamıştır³⁹⁵. Ptolemaios'lar Mısır'ı kendi özel toprakları olarak görmüşlerdir. Kral, Mısır'ın büyük bir bölümünün kendi toprakları olduğunu bilinmektedir. Bu toprakları krallık çiftçileri işliyordu. Bu krallık çiftçileri toprakları belirlenen ürünleri ekmek ve bakmak zorundaydı bu kuralı değiştiremiyorlar ve uygunsuz davrandıkları zaman ağır cezalara çaptırılmışlardır³⁹⁶.

Sadece tarım değil ülkenin neredeyse bütün doğal zenginlikleri, madenler ve sanayide krala ait olduğu için bütün bunlar krallık tekelindedir. Çiftçiler ham maddelerini belirli fiyattan krallıktan almak zorundaydılar.

Bunların yanında ticarete krallığın tekelindeydi. Ürünlerin çoğu krallık ticaretini yöneten Krallık çiftçilerine memurların kontrolü altındaydı. Yabancı rekabetini sonlandırmak için ise ithal malların alımını önlemek için gümrük vergisi konulmuştur

Fakat bunun haricinde Helenistik Ptolemaios krallığında ticaret önemli bir yer tutmaktadır. Bundaki en önemli nedenlerinden biriside Büyük İskender'in seferleri sonucunda Fenike ticaretini tahrip etmiştir. Böylece zamanında İskenderiye'nin kurulması ve I. Ptolemaios'un bunu iyi yönetmesi ile birlikte Çin, Hindistan ve Arabistan'dan gelen malları İskenderiye aracılığıyla Akdeniz boyunca birçok yerlerle ticaretini geliştirmiştir³⁹⁷.

I. Ptolemaios'un ordusunda önemli bir görev alanlardan birisi de Atina'yı on yıl boyunca yönetmiş olan Faleronlu Demetriyos ta vardır. Demetriyos hatip, bilge, filozof ve yönetici idi. Faleronlu Demetriyos Atina'da bir dizi faydalı reformlar yaptı fakat Antigonos'un oğlu Demetrios Atina'yı alınca kendisini Atina'dan uzaklaştırdı ve dönerse idam edileceğini söylemiştir. Faleronlu Demetriyos bunun üzerine Ptolemaios'a

³⁹⁴ Yılmaz, a.g.m., s. 366.

³⁹⁵ Bülent İplikçioğlu, *Eskibati Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, s. 388.

³⁹⁶ Diakov, a.g.e., s. 275.

³⁹⁷ Bosch, a.g.e., s. 22.

sığınmıştır burada devlet içinde çok önemli görevler olsa da asıl olarak İskenderiye de büyük bir kütüphanenin³⁹⁸ kurulmasında önemli rol oynamıştır³⁹⁹.

Bir diğer önemli eser ise İskenderiye deniz feneridir. Bu antik dünyanın harikalarından birisi idi söylenene göre Helenizm'in feneri olarak da söylenirdi. Fener Pharos adası üzerinde bulunmaktadır. Diğer bir mesele ise Büyük İskender'in naaşı'ı idi. Diadokh mücadelesinin başında Makedonya'ya götürülmekte olan cesedini alıp İskenderiye'ye getirdi burada anıt mezar yaptırıp gömdüğü söylenir⁴⁰⁰.

Ptolemaios'un ordusunda görev yapacak olan subaylar saray'ın okullarında yetiştiriliyordu. Askerler, kral tarafından kendilerine verilen çiftliklerden gelen gelirlerle geçiniyor savaş çıktığında ise orduya katılıyorlardı, özel mülkiyet anlayışı başlarda olmasa bile Helenizm son dönemlere doğru Mısır'da da özel mülkiyet yaygınlaşmaya başlamıştır⁴⁰¹.

Ptolemaios Mısır'da yaşayan Yunan ve Makedonları kurulmuş olan diğer Helenistik krallıklarında olduğu gibi bir grup olarak değil yerli halkın içinde yaşamaya zorlamış ve bundaki amacı ise krallık için adetleri, dilleri ve vatanseverlikler ve bağlılıkları kalıcı olan bir toplum inşa etmek istemesinden kaynaklanmaktadır⁴⁰².

Ptolemaios krallığını kurduktan sonra ilk başlarda ordusu Makedon ve Yunan ücretli askerlinden oluşmakta ise de Mısır'da egemenliğini tamamen sağladıktan sonra orduya Mısır'ın yerel halkından da girenler olmuştur. Ayrıca asilzadeleri de Grekçe öğrenmişlerdir bununla birlikte kendi kültürlerinin yanında Grekçede metinler düzenlemişlerdir⁴⁰³.

Ptolemaios için din ve din adamlarının oynadıkları melese büyük idi. Bu sebepten dolayı eskiden tahrip olmuş ibadethaneleri yeniden inşa ettirmiş ve din adamlarına (rahip) büyük hürmet gösterse de bu ibadethaneleri mali açıdan kendisine bağlamıştır. Fakat din adamlarını ve tapınakları ekonomik açıdan kendisine bağlamıştır.

Bunun yanında I. Ptolemaios yerli halk ile Yunan ve Makedon unsurlarını kaynaştırmak için izlediği bir diğer politika ise din adamları üzerinden Serapis kültünün krallığa getirilmesidir. Serapis kültünün seçmesindeki sebebi ise Hem Yunan ve

³⁹⁸ Bean, a.g.e., s. 12.

³⁹⁹ Matyzak, a.g.e., s. 221.

⁴⁰⁰ Matyzak, a.g.e., s. 225.

⁴⁰¹ Yılmaz a.g.m., s. 366.

⁴⁰² Bosch, a.g.e., s. 22.

⁴⁰³ Bosch, a.g.e., s. 22.

Makedonlar tarafından hem de Mısırlılar tarafından kolayca kabul edileceği içindir. Çünkü O hem Osiris, hem Zeus hem de Apis olarak kabul edilmiştir. Bu kült belli bir süre sonra Mısır sınırlarının dışarısına çıkıp belli bölgelerde etki etmiştir.

Ptolemaios krallığın başkenti olan İskenderiye sadece Helenistik ticaret merkezinin yanında Helenistik kültürünün de merkezi olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bunun önemli adımlarından birisi de Ptolemaios'un gelen âlimleri ve kişilere Museyon (μουσείο)u tahsis etmiştir. Burada toplanan kişiler ile birlikte şiir, filoloji her türlü ilim ve bilimde çağının ötesine geçmiştir.

Ptolemaios, diğer Diadokhlar ve Büyük İskender gibi dünyayı yönetmeyi veya imparatorluğu birleştirme gibi bir çabası yoktu. O sadece kendi satraplığı olan Mısır'ın ticaretini güçlendirmek ve güvenliğini sağlamaktır. Bu ticareti güçlendirmek için Akdeniz'e hâkim olma düşüncesi vardı ve Libya ve bölgesinin işgali ile birlikte batıya doğru genişledi⁴⁰⁴.

Libya bölgesinden sonra Akdeniz egemenliği için Kilkad (κυκλάς)⁴⁰⁵ adalarına da sefer düzenleyip bu bölgeleri de kendi egemenliği altına almıştır. Ptolemaios diğer Diadokhlar'a nazaran sadece kendi satraplığının menfaati için hareket etmeye çalışmış bu sebepten dolayı Büyük İskender'in en büyük generalleri arasında yer alsa da diğerleri gibi askeri şöhretleri yoktur, Seleukos'a verilen Nikator⁴⁰⁶ gibi unvanlar yerine Soter⁴⁰⁷ gibi unvanlar verilmiştir⁴⁰⁸.

Ptolemaios Mısır dışında zaman zaman Kıbrıs, Şam ve Levant bölgesini de yönettiği olmuştur. Ptolemaios bu bölgeler dışında Anadolu'da da bölge almak istedi ama buradaki en büyük rakibi Antigonos ardından Seleukos idi ve bundan dolayı birçok kez karşı karşıya gelmişlerdir. Ptolemaios İpsos savaşından önce Antigonos ile sık sık mücadele etmiş Suriye'de belli bölgeleri ele geçirmeye çalışmıştı ve bazı bölgeleri alsa da Antigonos'ın oğlu Demetrios bu bölgeleri kendisinden geri almıştır⁴⁰⁹. Demetrios'un teslim olması ile birlikte yeniden barış tahsis edilmiş ve sınırlar belirlenmiştir.

I. Ptolemaios'un kurmuş olduğu krallık yıkılana kadar hep aynı isimle devam etmiştir hatta krallar bile Ptolemaios adını almış sadece kendilerine verilen unvanlar ile

⁴⁰⁴ Bosch, a.g.e., s. 23.

⁴⁰⁵ Yunanistan'ın Güney kısmında ege adalarına yakın olan takımadalaradır.

⁴⁰⁶ Kelime anlamı muzafferdir.

⁴⁰⁷ Kelime anlamı muhafızdır.

⁴⁰⁸ Bosch, a.g.e., s. 25.

⁴⁰⁹ Tekin, a.g.e., s. 140.

birbirinden ayrılmışlardır bu nedenle bu krallığı Ptolemaios'lar veya onun babasının isminden dolayı Logit'ler denilmiştir⁴¹⁰.

Helenistik Ptolemaios krallığı Roma ile yapılacak olan Aktium muharebesine kadar devam etmiştir. Bu yenilgiden sonra hanedanlığın son üyesi olan Kraliçe Kleopatra'nın intihar etmesi ile birlikte Roma imparatorluğu, Ptolemaios krallığının başkentine girerek Mısır'ı kendi eyaleti haline getirdi ve Helenistik Ptolemaios krallığı M.Ö. 30 yılında son buldu⁴¹¹.

5.2. SELEUKOS KRALLIĞI

Seleukos, Büyük İskender öldükten sonra satraplık dağılımında ilk başlarda bir bölge alamamış ve Perdikkas'ın sağ kolu olarak görev yapmıştı. Antigonos'un ilk Diadokh savaşlarında Gazze savaşasından sonra kendisi Babil'e gidip saldırmış ve burada Seleukos Babil'i çok muzaffer bir şekilde savunmuş ve halkında büyük bir desteği ile Antigonos'ı Babil şehrinde çıkarmıştır.

Babil ve Pers bölgesinde bir süre daha savaşları devam etse de Antigonos herhangi bir sonuç alamadı. Seleukos'la barış anlaşması yapma kararı aldı bununla birlikte Antigonos belli bir süre de olsa Babil ve Pers bölgesine saldırı da bulunmadı hatta Seleukos kendi satraplığını aldığı bu dönemde Doğu'ya sefer düzenlediği sıra da bile Antigonos'tan herhangi bir hareket görmedi. Antigonos'un Seleukos üzerine herhangi bir saldırıda bulunmamasının nedenlerinden birisi barışı korumak olsa da asıl önemli faktörü ise Antigonos'un Atina üzerine saldırıda bulunmaktı.

Seleukos batıda sınırlarını güvence altına aldıktan sonra Büyük İskender'in önceden ele geçirmiş olduğu fakat ölümünden sonra Diadokhlar'ın mücadelesi sonrasında imparatorluktan ayrıldılarsa Seleukos bu bölgeleri özellikle en başlarda Baktria ve Sogdiyan bölgesini teker teker ele geçirmeye başlamıştır⁴¹². Ardından Büyük İskender'in imparatorluğundan tamamen ayrılmış olan Hindistan'daki bölgeler üzerine seferler düzenlemeye başlamıştır.

Seleukos bu seferler de herhangi bir başarı elde edememiş olarak görünse de Hint bölgesinde ki krallarla anlaşmalar yapmış ve Hint bölgesinde ki bazı toprakları bırakmak zorunda kalmış olsa da bunun için Hindistan'dan savaş filleri almışmış. Bu

⁴¹⁰ Bosch, a.g.e., s. 25.

⁴¹¹ Kovalev, a.g.e., s. 489.

⁴¹² Matyzak, a.g.e., s. 168.

filler ilerleyen zamanlar da Seleukos'un ordusunda çok önemli bir etken haline gelmiştir⁴¹³.

Seleukos, batıda yeniden harekete geçen Antigonos'u durdurmak için Hint seferinden vazgeçerek Batıya yöneldi. Burada müttefiklik kurduğu Lysimakhios ile birleşti ve İpsos'ta Antigonos'a karşı savaş verip galip çıktılar bu savaşla birlikte Antigonos öldü ve krallığı da diğer Helenistik krallar tarafından paylaşıldı. Bu paylaşımın ardından Seleukos paylaşımından kendisine düşen topraklarda Suriye'de vardı. Fakat bu savaştan önce Suriye'nin koyle⁴¹⁴ adlı bölgesi Ptolemaios tarafından işgal edilmişti. Ptolemaios bu bölgeyi teslim etmek istemedi fakat bu savaşa neden olmadı Seleukos bu bölgeyi aralarında ki eski dostluk yüzünden almasa da burada ki iddiasını da her zaman korudu⁴¹⁵.

Seleukos Suriye de bir bölge hariç elinde bulundurduğundan dolayı Suriye'nin Orontes bölgesinde Antiohos'a adında bir şehir kurdurmuştur Bu şehrin ismi Seleukos'un babasının isminden gelmektedir⁴¹⁶. Seleukos bu kurduğu yeni şehir ile birlikte krallığının merkezini buraya taşıdı. Bu işlem ile birlikte Seleukos artık asıl önem verdiği bölgenin Batı olduğunu göstermiş doğunun daha az önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamı aslında daha önce de çıkarılabilirdi çünkü Seleukos Hint seferinde herhangi bir başarı gösteremeyip burada ki bazı toprakları Hint kralına verip onun karşılığında savaş fili aldığı da bunun ispatıdır⁴¹⁷.

Seleukos'un batıya yönelmesinden en fazla rahatsız olan ise Ptolemaios idi. Bunun için Lysimakhios ile birlikte birbirlerine yakınlaştılar bir ittifak kurdular. Seleukos yalnız kaldığı için İpsos savaşından sağ çıkıp kaçan Demetrios ile müttefiklik kurup kızı ile evlenmiştir. Fakat Demetrios'un aşırı saldırgan davranışlarından dolayı Seleukos'da rahatsız olmaya başlamış ve karşı ittifaka katılıp Demetrios'un elinde bulunan Kilikya bölgesini işgal etmiştir⁴¹⁸.

Demetrios olayları bittikten sonra bunda da paylaşımının aslan payını Seleukos aldı ve ordusu ilk başlarda diğer Diadokhlar'a göre zayıf olsa da sonrada diğerleri

⁴¹³ Bosch, a.g.e., s. 15.

⁴¹⁴ Bugün ki Filistin, Lübnan bölgesi.

⁴¹⁵ Bosch, a.g.e., s. 16.

⁴¹⁶ Bosch, a.g.e., s. 17.

⁴¹⁷ Bosch, a.g.e., s. 17.

⁴¹⁸ Bosch, a.g.e., s. 17.

arasında en güçlü ordusu olacaktı. Seleukos kurduğu krallığı iki büyük parçaya ayırarak doğuyu yönetmesi için oğlunu görevlendirdi.

Seleukos'un en önemli yaptığı işlerinden birisi de birçok bölge de farklı şehirler kurdurmuştur. Özellikle krallığının yönetim merkezini Batıya taşıma ile birlikte Suriye bölgesinde dört farklı şehir kurdurmuştu⁴¹⁹. Bu kurdurduğu dört yeni şekil Makedon ve Grek tarzında dörtgen şeklinde ve savunması için surlarla örülü idi.

Bu dört şehir isimleri ise ilk başlarda bahsettiğimiz olan babasının adını alan Antioheya iken diğerleri ise Seleukos'un Turan bölgesinde büyümüş olan karısının adı ile Apameya, annesinin ismini taşıyan Laodikeya ve en son kendi ismi ile anılacak olan Selevkeya idi⁴²⁰. Bu şehirleri güzel bir planlama ile yapıldı. Selevkeya büyük bir liman şehri olacaktı ve o bölgenin ana şehri olarak görünmekte idi⁴²¹.

Seleukos'da tıpkı Ptolemaios gibi Büyük İskender'in mirasını birleştirmek gibi bir düşünceye sahip değildi. O daha çok yeni şehirler kurarak orada Grek ve Makedon kültürünü kaynaşır güçlenmesini sağlamak içindir.

Seleukos bununla birlikte kendisinin de haberi olmadan Büyük İskender'in batı ile doğuyu birleştirme politikasını sağlamış Helenistik kültürün önde gelen insanlardan birisi olmuştur⁴²². Böylelikle Seleukos, Büyük İskender'in düşüncelerine uygun bir şekilde ilmi seyahat yaptırmak için önceden barış sağladığı Hint kralının yanına adamlarını göndermiş ve ona göre birçok metin hazırlatmıştır.

Seleukos bu barış dönemini iyi değerlendirmiştir. Bu dönem içerisinde Lysimakhios devletinin içerisinde birçok isyan baş gösterdi. Seleukos bu iç karışıklıklardan yararlanarak Lysimakhios toprakları üzerine yürüdü. Lysimakhios bu saldırıyı duyunca ordusu ile birlikte Hellespont'a geldi ve iki ordu Manisa civarında ki Korupedion da savaş meydana geldi. Bu savaştan galip çıkan Seleukos oldu ve Lysimakhios tıpkı Antigonos'ta olduğu gibi savaş esnasında öldü. Seleukos bu galibiyetle ile birlikte gücü gittikçe arttı ve Karadeniz kıyıları hariç Anadolu'nun

⁴¹⁹ John D. Grainger, *The Rise of the Seleukid Empire (323-232 BC)*, Pen and Sword Military, Pensilvanya 2016, s. 155.

⁴²⁰ Bosch, a.g.e., s. 18.

⁴²¹ Grainger, a.g.e., s. 158.

⁴²² Bosch, a.g.e., s. 19.

tamamını ele geçirse de bu zaferi çok fazla kutlayamadı ve yıldönümün de Seleukos suikasta kurban olup öldürüldü⁴²³.

Seleukos'un devlet yönetimi diğer krallıklar gibi değildi. Kendi himayesi altında 25'den fazla satraplığa sahip idi. Bu satraplığı yönetenlere Strategos adı altında valiler tarafından yönetildi. Bu satraplıklar da ticaret sadece kralın elinde değil birçok özel girişimcilerden de oluşmakta idi. Seleukos kendi kurduğu krallığının döneminin en parlak haline getirse de asıl büyük gelişmeler III. Antiyohos döneminde gerçekleşmiştir⁴²⁴. Krallığın yıkılması ise aynı Ptolemaios krallığına olduğu gibi M.Ö. 64 yılında Roma ile gerçekleştirilen savaş ile birlikte yıkılmıştır⁴²⁵.

5.3. LYSIMAKHIOS KRALLIĞI

Lysimakhios krallığını kurduğu bölge çok dar idi. Sahip olduğu coğrafya Trakya ve Çanakkale boğazının tamamını sahiptir. Sahip olduğu bölge ile kuzey ve doğuya genişleme kapasitesine sahip olsa da Küçük Asya toprakları önemli kişilerin ellerinde olduğu için o bölgeye genişlemesi çok zor idi.

Kuzey bölgesinde ise Makedonya'ya isyan edenler ve farklı milletler isyan içerisinde idi bu isyanlar ilk başlarda çok fazla olduğu için Lysimakhios ilk Diadokhlar'ın savaşına katılamamıştır bu isyanlar ile ilgilenmek zorunda kalmıştır⁴²⁶. Lysimakhios bu isyanları bastırmış hatta Karadeniz'in belli bölgelerine de egemen olmuştur fakat daha Küçük Asya bölgesine genişleyecek gücü olmadığı için Kuzey'e doğru hareket etti Tuna nehrine kadar sınırlarını genişletti buradan öteye gittiğinde Keltler ile karşılaştı bu savaşta oğlu ölünce geri çekilmek zorunda kaldı. Kelt lideri aralarında sulh yapılmasını istedi ve büyük miktarda hediyeler gönderdi bundan sonra da Lysimakhios Tuna nehrinin yukarısına bir daha çıkmadı⁴²⁷.

Lysimakhios Kuzey'de bunlarla uğraşırken Doğu'da Antigonos'a karşı ittifak kurulmuştu. Antigonos'ın Suriye üzerinde olduğu haberini alınca bunu fırsat bilip Küçük Asya'ya girdi ve belli başlı bazı şehirleri aldı bunların başında Herakleia(Ηράκλεια) gelmekteydi şehri aldıktan sonra oranın kraliçesi ile evlenip egemenliğini tahsis etmişti⁴²⁸. En sonun da Seleukos ile birlikte Ipsos muharebesinde

⁴²³ Tekin a.g.e., s. 144.

⁴²⁴ Mansel, a.g.e., s. 499.

⁴²⁵ Kovalev, a.g.e., s. 489.

⁴²⁶ Bosch, a.g.e., s. 11.

⁴²⁷ Bosch, a.g.e., s. 12.

⁴²⁸ Bosch, a.g.e., s. 12.

Antigonos'ı mağlup ettiler ve kendisine Toroslara kadar olan Küçük Asya'yı verdiler⁴²⁹. Fakat Antigonos'un ölümü ile birlikte kurduğu krallık bir an önce yıkılmadı oğlu o savaştan sağ çıkmış ve Yunanistan'a kaçmıştı.

Bundan sonra Demetrios sürekli olarak başlarına bela olmuştu. Seleukos'un Demetrios ile ittifak kurunca Lysimakhios kendisini yalnız kalmasından korktuğundan dolayı Ptolemaios ile müttefiklik kurdu. Bunu Ptolemaios'un kızı ile evlenerek sağlamlaştırmaya çalışmıştır⁴³⁰. Bu müttefikliğe daha sonrada Seleukos'da katılacak ve Demetrios tamamen ortadan kalkacaktı ve Demetrios'un elinde bulundurduğu Efes ve Milet'i aldı.

Lysimakhios aynı sırada Tuna nehrinin üzerinde yeniden güçlü bir devlet kuran Keltler karşı da mücadele etmek zorunda kaldı bu mücadele sırasında Kelt kralı esir düşse⁴³¹ de barış anlaşması yapıp kendi kızı ile Kelt kralını evlendirerek daimi bir müttefik ve barış yapmış oldu⁴³².

Lysimakhios devletinde iç karışıklıklar meydana geldi. Kralın kendisine halef seçimi için Üçüncü karısı olan Ptolemaios'un kızının entrikalarına kandı ve büyük oğlu olan Agatokles'i öldürtünce⁴³³ prensin taraftarları başta Bergama'nın kumandanı olan Tioslu Filetayros isyan edip Seleukos'tan yardım istedi⁴³⁴.

Bunun üstüne Seleukos ordusu ile birlikte Küçük Asya'ya girdi ve Korupedion savaşında gelip geldi ve Lysimakhios ise o savaş esnasında öldü. Bu savaştan bir yıl sonra Seleukos öldürülmesi ile birlikte Diadokhlar savaşı sona erdi⁴³⁵

5.4. BİTİNYA KRALLIĞI

M.Ö. 7. Yüzyılda Bitinyalılar, Trakya dan Küçük Asya'ya geçiş yapıp burada İstanbul Boğazı, İzmit körfezi, Sakarya ve Karadeniz'in bir bölümünde egemenlik kurmuşlardır. Bitinyalılar bu bölgeye gelmeden önce de konuştukları dili burada da uzun bir süre korumuşlardır bundan dolayı Yunanlılar kendilerine 'Asya Trakları' demişlerdir⁴³⁶.

⁴²⁹ Bennett, a.g.e., s. 343.

⁴³⁰ Bosch, a.g.e., s. 13.

⁴³¹ Matyzak, a.g.e., s. 237.

⁴³² Bosch, a.g.e., s. 13.

⁴³³ Mansel, a.g.e., s. 468.

⁴³⁴ Bosch, a.g.e., s. 26.

⁴³⁵ Tekin, a.g.e., s. 68.

⁴³⁶ Bosch, a.g.e., s. 37.

Bitinyalılar, Büyük İskender döneminden önce de Pers egemenliğine de yaşamışlardır. Bitinya krallığı genellikle etrafındaki krallıkların siyasi mücadelelerinden uzak durmuşlar ve kendi bölgelerinde sakin bir hayat sürmeye çalışmışlardır. Sadece bazı küçük sahil devletleri ile mücadeleleri olmuştur. Bitinya prensi Bas, Büyük İskender'in satrapı olan Kalas'ı yenmesi üzerine dikkatleri üzerine çekmişlerdir. Fakat bu sakin yaşamları Haleflerin savaşında bozulacaktır. Bundan önce Astakos ile mücadele ederken Antigonos'un yükselmesi ile birlikte ona karşı gelemeyeceğini anladıklarından onunla müttefiklik yoluna gitmişlerdir. Fakat bir süre sonra bu müttefikliği bozmuşlardır⁴³⁷.

Lysimakhos'un İpsos savaşından sonra Antigonos'un Küçük Asya'da ki topraklarının büyük bir kısmını ele geçirince kendi bölgesi içerisinde kalan Bitinya krallığına göz dikti. M.Ö. 300 ve 299'da Lysimakhios bu bölgenin fethi için komutanlarını gönderse de başarılı olamadı. Bunun üzerine kendisi bu sefere katılsa da Bitinya kralı Zipoytes tarafından yenilgiye uğratıldı ve bu bölge üzerinde ki egemenlik kurma düşüncesinden vazgeçti bu sayede bir süre daha Bitinya krallığı kendi varlığını koruyabildi.

Bitinya krallığı, Lysimakhios ile Seleukos arasında geçen Korupedion savaşından sonra Lysimakhios'un ölmesi ile sonuçlanan savaşla birlikte kendi sınırlarını genişletmek için bir fırsat yakaladı. Lysimakhios'dan ayrılan Herakley'e saldırıya da şehri ele geçiremedi bu esnada Lysimakhos'un halefi Küçük Asya'da bağımsızlık kazanmak isteyenlere karşı bir vali gönderdi fakat bu Zipoytes tarafından öldürüldü⁴³⁸.

Zipoytes'in ölümü ile birlikte halefi olan Nikomedes başa geçse de kardeşleri bunu kabul etmedi ve isyana kalkıştılar. Bu durumdan biran önce kurtulmak istedi ve Trakya'da bulunan Kelt kralı Leonnorios ile anlaştılar ve bu isyanı bastırdılar fakat Kelt'lerin Küçük Asya'ya gelmesi ileri ki zamanlar da diğer birçok krallık tarafından kullanılacak ve başlarına bela olacaktı⁴³⁹.

Nikomedes bundan sonra krallığının şehirlerini yeniden düzenlemeye başladı. Lysimakhios tarafından yıkılan şehirler yerine Helenizm etkisi ile birlikte İzmit'te kendi adını taşıdığı bir şehir kurdu.

⁴³⁷ Bosch, a.g.e., s. 38.

⁴³⁸ Mansel, a.g.e., s. 472.

⁴³⁹ Bosch, a.g.e., s. 39.

Bitinya krallığı M.Ö. 74 yılın da IV. Nikomedes'in vasiyeti üzerine Roma imparatorluğu egemenliğine girip eyalet olarak yaşamlarına devam etmişlerdir.

5.5. PERGAMON (BERGAMA) KRALLIĞI

Lysimakhios'un ölümü ile birlikte Küçük Asya da kurulmuştur. Bergama Bakırçay vadisine egemen bir tepede kurulmuştur. Lysimakhios bu kalenin önemini anlamış ve buraya askeri bir üs olarak kullanmak için ve yatırım yapmıştır. Lysimakhios'un devrinde bu şehrin komutanı Philetarios idi⁴⁴⁰.

Lysimakhios krallığının içinde ki taht mücadelesinden yararlanarak Seleukos ile anlaşarak büyük kardeşi Eumenes Amastris'te kendi krallığını, Philetairos ise Bergama da kendi krallığını kurmuş oldu. Fakat büyük kardeşi Eumenes burada fazla dayanamadı krallığını Pontos krallına vererek kardeşinin yanına Bergama'ya geldi⁴⁴¹.

Bergama krallığı ilk başlarda Seleukos'a bağlı gözükse de bu sadece formalite idi. Philetairos kısa süre içersin de krallığını bölge de önemli bir rol oynar hale getirdi. Fakat kendisi yaşlı ve çocuğu olmadığı için halefi olarak kardeşi Attalos'u bıraktı. Philetairos kendisine müttefik edinmek için Lysimakhios'un bu şehri geliştirmesi için gönderdiği hazineden yararlanıp hediyeler gönderdi⁴⁴².

Böylelikle kendisi öldükten sonra kurduğu krallığın geleceğini de garanti altına almak istemişti. Fakat halefi ilan ettiği Attalos kendisinden önce ölünce onun yerine geçecek olan aynı isimde olan Attalos'un yaşı küçük olduğu için onun yerine Eumenes geçti. Eumenes ilk olarak kendilerine saldıran Antiohos'u mağlup edip egemenlik sınırlarını genişletmeye başladı⁴⁴³.

Eumenes den sonra başa I. Attalos geçti. Yaklaşık olarak 44 yıl Bergama kralı olarak kaldı. Bu süre zarfında I. Attalos Bergama krallığını Küçük Asya'nın en güçlü devleti haline getirdi. I. Attalos devrinde Helenizm dünyasında çoğu olayda rol almıştır. Bu devirde altın çağını yaşıyan Bergama krallığı kurduğu kütüphanede ki kitap sayısı 200.000 e yaklaştığı söylenmektedir. Yine Bergama krallığının yapmış olduğu ünlü Zeus Sunağı ise de Attalos hanedanlığı süresince yapılmıştır.

⁴⁴⁰ Mansel, a.g.e., s. 473.

⁴⁴¹ Bosch, a.g.e., s. 40.

⁴⁴² Bosch, a.g.e., s. 41.

⁴⁴³ Bosch, a.g.e., s. 41.

Fakat hanedanlık ta III. Attalos'un dengesiz davranışları olduğundan ve üstüne kendisinin bir oğlu olmadığı için Bergama krallığını, Roma İmparatorluğuna vasiyet etse de III. Eumenes'in gayri meşhur oğlu buna itiraz edip isyan etse de Roma imparatorluğa yenilmiştir ve böylece M.Ö. 129 da Roma'nın bir eyaleti olmuştur.

5.6. PONTUS VE KAPADOKYA KRALLIKLARI

Pontos krallığını kuran Mithradates idi. Mithradates daha genç yaşlarda iken Antigonos'un oğlu Demetrios ile yakın bir arkadaşlık kurmuştur. Ancak Antigonos, Mithradates amcasına güvenmediği için onu İpsos savaşından hemen önce öldürünce kendisi de korkarak Kapadokya'ya kaçmıştır⁴⁴⁴. Karadeniz'in güney kısmına yerleşip burada ki halkını bağımsızlık mücadelesine davet etti ve İpsos'tan sonra burada bir krallık kurmuştur.

Kurduğu bu krallık uzun bir süre diğer büyük Diadokhlar'ın savaşlarına karışmamış ve bölgede hızla güçlenmiştir. Fakat bu rahat dönem uzun sürmemiş Korupedion savaşı ile birlikte Seleukos tehditi baş göstermiş olsa da Mithradates bu tehlikeyi zaferle önlemiştir. Mithradates bu savaş ile birlikte Kral unvanını almış, I. Antiohos'a karşı oluşturulan ittifaka daveti ile tasdiklenmiştir. Kendisinin yaşlandığından dolayı oğlu Ariobarzanis'i krallığının başına getirdi. Ariobarzanis sınırlarını genişletmeye devam etti ve Bergama kralının kardeşinin kurmuş olduğu şehri ondan güvenli geçmesi sözünü verdikten sonra devraldı⁴⁴⁵.

Pontos krallığı bölgesinde önemli bir güç haline gelse de M.Ö. 113-63 yılları arasında Roma ile mücadelesi olmuştur bu mücadele sırasında kralları IV. Mithradates idi kendisi Roma'nın en başarılı ve zeki düşmanı olarak tarihte yerini almıştır. Fakat M.Ö. 63 yılın da Roma generali Pompeius'a yenilmiş ve Krallığı Roma eyaleti olmuştur. Ancak M.Ö. 48 yılında Sezar ve Pompeius arasında ki iç karışıklıklardan yararlanmak isteyen II. Farnekes Pontos krallığını yeniden canlandırmak istemişse de başarılı olamamıştır. Sezar'ın ünlü sözü Veni Vidi Vici (geldim gördüm yendim) sözünü burada söylemiştir(Tokat zile)⁴⁴⁶.

Kapadokya krallığın da durumlar daha farklı idi. Büyük İskender döneminde bu bölgenin satrapı bölgenin yerlilerinden olan I. Ariarathes idi. Büyük İskender'in ölümü

⁴⁴⁴ Bosch, a.g.e., s. 42.

⁴⁴⁵ Mansel, a.g.e., s. 472.

⁴⁴⁶ John Hazel, *Greek World*, Routledge, Londra 2001, s. 179.

ile bölgesinde bağımsızlığını ilan etti. 30.000 piyade ve 15.000 süvariden oluşan büyük bir ordusu vardır⁴⁴⁷. İmparatorluğun dağılması ile birlikte bu bölgeye atanan Eumenes'i mağlup etmeyi başarsa da M.Ö. 322 senesinde Perdikkas'ın imparatorluk ordusu ile baş edemeyip 2 defa yenilmesinin ardından isyancı olarak idam edilmiştir⁴⁴⁸.

Bu yenilgiden kralın yeğeni II. Ariarathes sağ olarak kurtulup Ermenistan bölgesine kaçmış olsa da Eumenes ve Perdikkas'ın ölümü ile birlikte Kapadokya'ya geri dönüp burada ufak bir hükümet kurmuştur. Bu krallık genellikle Seleukos'un ve I. Antiohos'un hâkimiyeti altında geçmiştir ve diğer Anadolu krallıkları gibi başarılı faaliyetler göstermemiştir⁴⁴⁹.

⁴⁴⁷ Bosch, a.g.e., s. 43.

⁴⁴⁸ Bosch, a.g.e., s. 43.

⁴⁴⁹ Mansel, a.g.e., s. 472.

SONUÇ

Büyük İskender'in hayatının başlangıç olarak II. Philippos ile Olympias'ın evliliğini ele alsak yanlış olmaz. Çünkü bu evlilikten dünyaya gelecek olan Büyük İskender sadece Makedonya değil dünya tarihine geçecek bir kişi olacaktır. II. Philippos ile eşi Olympias arasında katı ve uzak olan ilişkisi oğulları Büyük İskender'ide etkilemiştir. Olympias'ın eşi ile olan sıkıntılarına İskender'ide babasına karşı dolduruşa getirdiğinden dolayı II. Philippos ile yakın bir ilişki kuramamıştır. Fakat tüm bunlara rağmen kral II. Philippos oğlunun bir prens gibi yetiştirilmesi için dönemin önde gelen filozoflarından Aristoteles'i Makedonya'ya getirmiş ve İskender ile ilgilenmesini ve eğitmesini istemiştir. İskender'in eğitimi ile ilgilenen sadece babası değil annesi Olympias'ta ilgilenip oğlunu kendisine benzetmeye çalışmıştır.

İskender'in ilk başlarda babası ile olan ilişkisi sıkıntılı olsa da prenslik zamanlarında yavaşta olsa düzelmeye başladığı sırada II. Philippos'un, Attalos'un kızı Kleopatra ile evlenmeye kalkması üzerine babası ile olan ilişkisi tamamen kopma noktasına gelmiştir. II. Philippos, Kleopatra ile evlenemediği için kutlamalarında suikasta uğrayıp öldürülmüştür. Bu nedenle Büyük İskender daha 20 yaşında iken tahta çıkmıştır. Bu olaya genç kralın ve annesi Olympias'ında dâhil olduğu söylene de bu olay kanıtlanamamıştır.

Büyük İskender daha çok genç olduğu için Atina olmak üzere bazı bölgelerde krallığı tanımayıp isyana kalkıştırsa da genç kral bunları bastırmasını bilmiştir. Bölgelerini güvence altına aldıktan sonra babasının intikamı için II. Philippos suikastına karışmış kişilerinin yanında kendi hükümdarlığına karşı çıkabilecek birçok kişiyi ortadan kaldırmıştır.

Büyük İskender tahtını ve bölgelerinin güvenliğini sağladıktan sonra Pers seferini gerçekleştirmek için harekete geçmiştir. Perslerle ilk savaşını Granikos'ta gerçekleştirmiş ve zaferle çıkmıştır. Bu savaştan sonra Küçük Asya'daki seferlerine devam ederken Gordion düğümünü çözdüğü ve böylelikle Asya için büyük bir felaket olacağını kehanet edilmiştir. Granikos savaşından sonra İssos'ta bir kez daha Perslerle karşılaşmış ve burada da zaferle galip çıksa da Perslere son darbeyi Gaugamela'da vurmuş ve imparatorluğun başkenti olan Babil'e girmiştir. Fakat Büyük İskender bununla yetinmek istememiş eğitimi sırasında Aristoteles'ten öğrendiği doğuda ki son noktadaki okyanusa kadar ilerlemek istemiştir.

Böylelikle Büyük İskender Hindistan seferine çıkmıştır. Söylenenlere göre burada Pers İmparatoru III. Darius ile yaptığı mücadeleden çok daha büyük bir savaş gerçekleştirmiştir bu savaş kral Poros'a karşı Hydaspes nehrinde olmuş ve bu savaştan zaferle ayrılmıştır. Bundan sonra Büyük İskender'in bu kadar büyük bir savaşı olmamıştır. Bu zaferle birlikte Hindistan seferine devam etmeyi istese uzun süredir memleketlerinden ayrı kalan Makedon askerleri daha fazla ilerlemek istememesi üzerine geri dönüş emrini vermiştir.

Büyük İskender hayalindeki imparatorluğu oluşturmak için büyük çaba harcamış bilinen dünyanın çoğunu ele geçirmiştir. Hayalinde doğu ve batı kültürünü kaynaştırmayı ve bununla Yunan kültürü ve dilini yaymayı amaçlasa da bunu tam olarak tamamlayamadan M.Ö. 323 yılın sıtma hastalığından dolayı Babil'de ölmüştür.

Bu hayalindeki imparatorluğu kurmak ve kültürleri birleştirmek için kendisi de dâhil olmak üzere ordusunda ki birçok askeri Perslerle evlendirmiş, Pers geleneklerine göre kıyafetler giymiştir. Genç bir yaşta öldüğünden dolayı kurduğu imparatorluk için arkasında halef bırakamamıştır. Bu sebepten dolayı belli bir süre Büyük İskender'in generalleri kendilerine verilen satraplıkları imparatorluğa bağlı bir şekilde yönetse de Büyük İskender'in Pers eşi ve ondan olan oğlunun öldürülmesi üzerine her bir generaller kendi bölgelerinde krallıklarını ilan etmişler ve bununla birlikte Helenistik krallıklar dönemi başlamıştır.

Büyük İskender döneminde başlayan doğu ve batı kültürünün kaynaşması ile birlikte ortaya çıkan Helenizm doruk noktasını halefler zamanında yaşamıştır. Büyük İskender'le birlikte Grek kültürü eskisi çok daha fazla alana nüfuz etmiş ve buradaki amacı ise yayıldığı bölgeleri Grekleştirmekti. Büyük İskender bu kültür kaynaşması için elinden geleni yaptığını yukarıdaki II. Bölümde bahsettim fakat kendi hedeflerine ulaşmadan erken yaşta öldüğü için bu hayalini gerçekleştirememesi de ardından kurulan Helenistik Krallıklarla birlikte Helenizm kültürü Mısır, Akdeniz, Mezopotamya, Anadolu ve Ön Asya gibi birçok alana yayılma fırsatı bulmuş ve buradaki halkın bir kısmını etkisi altına almıştır.

Bu Helenistik krallıklar ile birlikte Büyük İskender'in kurdurduğu şehirlerde Helenizm kültürünün etkisini çok açık bir şekilde görürken aynı şekilde Yunanistan'da dâhil olmak üzere batıdaki şehirlerin yeniden planlanmasında doğu kültüründe yer alan sarayları burada da görmekteyiz. Helenizm kültürü sadece şehir planlamasında değil

birçok alanda edebiyat, felsefe, tarih, sanat, resim gibi birçok alanda etkisini çok daha fazla genişletti. Özellikle ilim alanında Helenizm kültürünün altın çağını yaşayan İskenderiye’de birçok faaliyet gerçekleşti.

Tarih yazıcılığında eskiden olduğu gibi değil yeni metotlara göre yazmaya başlandı. Bunun yanında heykel sanatında ağırlıkta olan tanrı, tanrıça ve mitolojik öğelerin yanında insanların heykelleri yapılmaya başlandı. Helenizm kültürünün önemli yapılarından birisi de din üzerine oldu. Bu kültür kaynaşması ile farklı tanrıların ortaya çıkmasının yanında insanların tanrısallaşması göz önüne alınmalıdır.

Bunun yanında İskenderiye’de döneminin en büyük kütüphanesi de bu dönemde kurulmuştur. Her ne kadar Helenizm kültürü bu kadar geniş coğrafyaya yayılıp çoğu bölgeyi etkisi altına alsada bazı yerlerde sadece saray ahalisini etkilemiş yerel halk kendi inanışlarına ve kültürlerine eskisi gibi bağlı kalmaya devam etmiştir. Fakat her yükselen bir kültürün sonu olduğunu bilmekteyiz Helenizm kültürünün haleflerin kurduğu krallıklarla birlikte altın çağına ulaşsa da batıda Roma devletinin yükselmesi ve gözünü buradaki topraklara dikmesi ile birer birer Helenistik krallıkları kendi himayesi altına almıştır. En sonunda Mısır’ın, Roma hâkimiyetine girmesine sebep olan Aktium muharebesi ile birlikte Helenizm kültürünün sonuna geldiğini kabul edebiliriz.

Helenizm kültürünün doruk noktasını yaşadığı Helenistik krallıklar dönemindeki en önemli merkezlerden birisi de Antigonos Monophtalmos ’un kurmuş olduğu krallık idi. Antigonos’un ve oğlu haricinde ailesi ile ilgili pek fazla bilgimiz bulunmamaktadır. Olan bilgilerde yazılan kaynakların yorumlanması ile oluşmuştur. Antigonos’ın lakabı Monophtalmos idi yani tek gözlü. Kral II. Philippos zamanında bilinmeyen bir savaşta bir gözünü kaybettiği için kendisine bu isim verilmiştir. Antigonos, Büyük İskender’in babası II. Philippos’a hizmet etmiş onun ölümü birlikte Büyük İskender’e bağlılığını bildirmesi ile ordusunda generallerden birisi olmuştur. Pers savaşında galip geldikten sonra kendisine Büyük İskender tarafından Frigya bölgesinin satraplığı verilmişti. Büyük İskender döneminin en önemli generallerinden birisi olmuştur. Fakat Büyük İskender’in eşi ve oğlunun öldürülmesi ile birlikte tayin edildiği satraplıkta kendi krallığını kurmuştur. Bundaki amacı yukarıda detaylı olarak bahsettiğim Büyük İskender’in mirasını ve imparatorluğunu yeniden birleştirmek istemesidir.

Diadokhlar arasında parçalanan imparatorluğu yeniden birleştirmek istemesindeki en önemli etkenlerden biriside Antigonos’un, Büyük İskender’in

piyadelerinin generali olması ile birlikte yıllarca savaşta yoğrulmuş elinde güçlü bir ordunun olması ve krallığını kurduğu Anadolu bölgesi diğer bütün Helenistik krallıklara komşu olmasındandır. Bu sebepten dolayı imparatorluğu yeniden birleştirmek için Diadokhlar savaşı denilen savaşlar zamanında oğlu ile birlikte birçok defa diğer Helenistik krallıklara karşı mücadele etmiştir.

Birinci Diadokh savaşlarında Antigonos'un satraplığını kabul etmeyen ve Küçük Asya'yı Eumenes'e verilmesinden dolayı Poliperhon ve Eumenes'e karşı mücadeleye girişmiştir. Antigonos Monophtalmos bu savaşlarda ilk koalisyona karşı Eumenes ve Poliperhon'un ölümü ile birlikte barış anlaşması imzalamıştır.

Fakat Antigonos imparatorluğu birleştirme amacından hiçbir zaman vazgeçmemiş ve bunun için yeniden çalışmalara başlamıştır. Ptolemaiosları zor durumda bırakmak için Kıbrıs'ı ele geçirmiş ve diğer müttefiki olan Rodos adasını da kuşatmış ancak ele geçirememiştir. Rodos'un diğer Helenistik krallıklar ile müttefiklik kurmayacağı bir anlaşma ile birlikte adadaki kuşatmayı kaldırmıştır.

Bu gelişmeler karşısında diğer Diadokhlar olan Seleukos, Ptolemaios ve Lysimakhios'un, Antigonos'a karşı oluşturduğu koalisyon karşısında İpsos savaşında yenilgiye uğratılıp bu savaşta ölmüştür. Krallığı diğer Diadokhlar arasında paylaşılmıştır. Oğlu babasının krallığını yeniden canlandırmak için çabalasa da başarılı olamadı.

Antigonos bu savaşlar döneminde Helenizm kültürünün yaygınlaşması için de birçok faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlardan en önemlilerden birkaçı Büyük İskender döneminde yapımına başlanan fakat yarım kalan şehirlerin yanında yeni şehirler kurdu muştur. Bunun yanında ordusunda ve bazı üst düzey memurluklarda o bölgenin yerel halkından kişileri seçmiştir. Bununla birlikte diğer Helenistik krallıklar kendi aralarında mücadelelere devam etse de Roma'nın bu bölgeye gelmesi ile birlikte hem Helenizm kültürü hem de Helenistik krallıklar dönemi sona ermiştir.

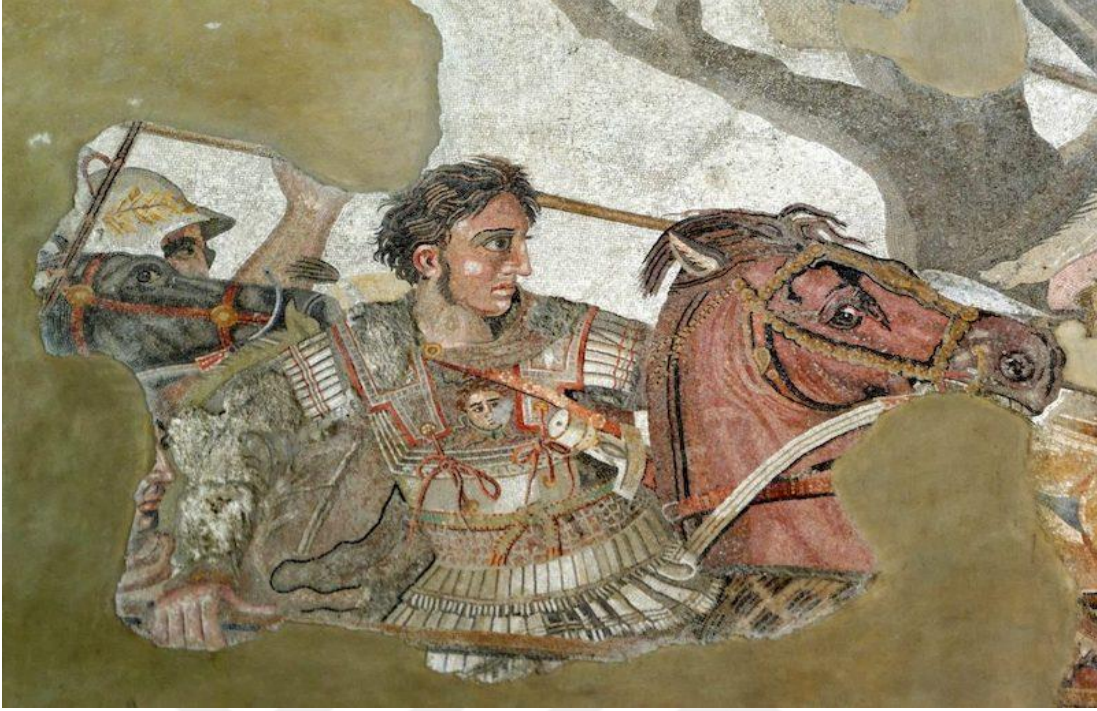
KAYNAKÇA

- ALBECER, Murat. *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- ARRIANOS, Lucius Flavius. *İskender'in Seferleri*, çev. Meriç Mete, İdea Yayınevi, İstanbul, 2006.
- ARRIANOS, Lucius Flavius. *Alexander The Great*, Cambridge University Press, London, 2013.
- BAYDAR, Zerrin. "Antikçağ Batı Düşüncesinde Doğu Bilgisi: Kaynaklar ve Temeller", *Tarihte Doğu- Batı Çatışması, Sosyoloji Yıllığı*, Kitap 12, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması, İstanbul, 2005, ss. 127-146.
- BENNETT, Bob. *The Wars of Alexander's Successors, 323,381 BC*, Pen and Sword Military, Pensilvanya, 2010.
- BOSCH, M. Emin. *Hellenizm Tarihinin Anahatları*, çev. Sabahat Atan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1942.
- BOSWORTH, A.B. *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri*, Dost Yayınevi, Ankara, 2005.
- BREWER, Douglas J. *Ancient Egypt*, Routledge, London, 2005.
- CALLISTHENES. Pseudo, *The Romance of Alexander The Great*, Columbia University Press, New York and London, 1969.
- CHAMPION, Jeff. *Antigonos The One-Eyed; Greatest of the Successors*, Pen and Sword Military, Pensilvanya, 2014.
- DOHERTY, Paul. *Büyük İskender: Bir Tanrının Ölümü*, çev. Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- DROYSEN. *Büyük İskender*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1945.
- DUMONT, Frank. *A History of Personality Psychology, Theory, Science and Research from Hellenism to the Twenty-first Century*, New York, 2010.
- DURANT, Will. *Our Oriental Heritage*, Simon & Schuster, New York, 1954.
- ERZEN, Afif. *İlkçağ Tarihinde Trakya*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1994.
- FRASER, Peter. *Cities of Alexander the Great*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
- FREEMAN, Charles. *Mısır, Yunan ve Roma- Antik Akdeniz Uygarlıkları*, Dost Kitapevi, Ankara, 2017.
- FREEMAN, Philip. *Alexander the Great*, Simon & Schuster, New York, 2011.
- GRAINGER, John D. *The Rise of the Seleukid Empire (323-232 BC)*, Pen and Sword Military, Pensilvanya, 2016.
- GREEN, Peter. *Alexander The Great, and The Hellenistic Age*, Weidenfeld & Nicolson, London, 2007.
- HATİPOĞLU, Murat, *Dünden Bugüne Makedonya Sorunu*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.
- HAZEL, John. *Greek World*, Routledge, Londra, 2001.
- HERODOTOS. *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- HOLT, Frank L. *Alexander the Great and Mystery of the Elephant Medallions*, University of California Press, California, 2003.
- İPLİKÇİOĞLU, Bülent. *Eskibatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015.
- İPLİKÇİOĞLU, Bülent. *Hellen ve Roma Tarihi*, Arkeoloji ve sanat yayınları, İstanbul, 2007.

- JUVAINI, Malik. *The History Of The World Conqueror*, Harvard University Press, Boston, 1958.
- KINACI, Mesut, “Demetrios’un Kıbrıs’ı Fethi”, *Disiplinler Arası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, Vol. III, Antalya, 2017, ss. 149-162.
- KOTAN, Necati. *Büyük İskender*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1971.
- KOVALEV, S. Diakov. *İlkçağ Tarihi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
- KÖRPE, Reyhan. “Büyük İskender’in Troas’ta izlediği rota ve Granikos savaşı”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, c.10, S.10-11, 2001, ss. 95-108.
- LAMB, Harold. *Makedonyalı İskender*, çev. Cansu Karyemez, Parola Yayınları, İstanbul, 2015.
- LAUFFER, Siegfried. *Büyük İskender*, çev. Nilgün Sorguç, İlya Yayınevi, İzmir, 2004.
- LENDERING, Jona. *Büyük İskender*, çev. Burak Sengir, Kronik Kitap, İstanbul, 2009.
- LLOYD, Seton. *Türkiye’nin Tarihi*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2012.
- LOEB Classical Library, *Plutarch’s Lives VII Demosthenes and Cicero And Alexander and Caesar*, Bernadotte Perrin, Harvard University Press, Massachusetts, 1967.
- MANFREDI, Valerio Massimo. *Büyük İskender; Anadolu’nun Kapıları*, Can yayınevi, İstanbul, 2015.
- MANSEL, Arif Müfid. *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.
- MATYZAK, Philip. *The Rise of the Hellenistic Kingdoms 336-250 BC*, Pen and Sword Military, Pensilvanya, 2019.
- MOSSE, Claude. *Büyük İskender; Efsanenin Kaderi*, çev. Nuriye Yiğitler, İstanbul, 2005.
- O’BRIEN, Maxwell. *Alexander The Great; The Invisible Enemy*, Routledge, London, 1992.
- ÖZTÜRK, Ömer. *Büyük İskender*, Kum Saati Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- PLUTARKHOS. *Büyük İskender – Hayatı ve Savaşları*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2001.
- PLUTARKHOS. *Büyük İskender- Sezar Paralel Hayatlar*, çev. Hasan Yücel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- QUINTUS, Curtius. *Life and Exploits of Alexander The Great*, Harvard University Press, Boston, 2015.
- RAPSON, Edward James. *The Cambridge History of India Volume 1*, Cambridge University Press, Cambridge, 1955.
- REFİK, Ahmet. *Büyük İskender*, Kanaat Yayınevi, İstanbul, 1931.
- ROISMAN, Joseph. *Alexander the Great: Ancient and Modern Perspectives*, D.C. Heath, Lexington Toronto, 1993.
- SEALEY, Raphael. *A History of The Greek City States 700-338 B.C*, California, 1976.
- STONEMAN, Richard. *Alexander The Great*, London and New York, 1997.
- STRANGE, Guy Le. *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.
- STRAUS, Barry. *Tarihe Yön Veren Büyük Komutanlar; İskender, Hannibal ve Sezar’ın Liderlik Anlayışı*, Say Yayınevi, İstanbul, 2013.
- TANNER, Stephen. *Afghanistan: A Military History Alexander the Great*, Da Capo Press, Boston, 2009.
- TEKİN, Oğuz. *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2002.

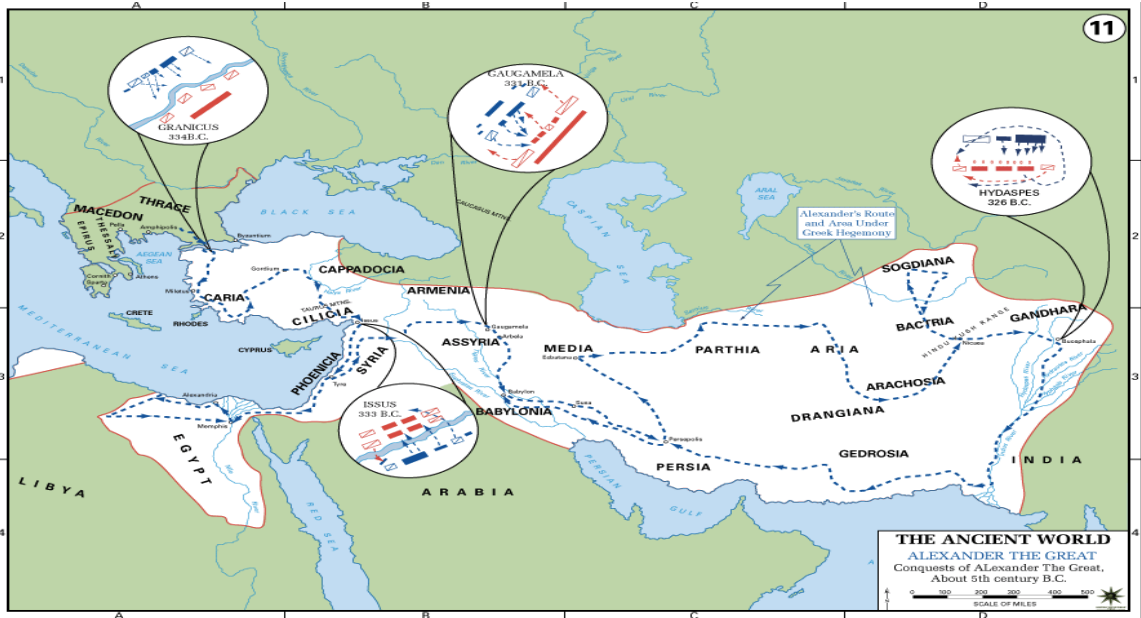
- TRONCOSO, Victor Alonso. *After Alexander: The Time of the Diadochi*, Oxbox Books, Oxford, 2013.
- WALLBANK, W. *The Hellenistic World*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1993.
- WORTHING, Ian. *By the Spear; Philip II, Alexander the Great and The Rise and Fall of the Macedonian Empire*, Oxford University Press, Oxford, 2014.
- YILMAZ, Cuma Ali. “Büyük İskender Hindistan’da”, *International Journal Of Social Science*, Kış II, 2016.
- YILMAZ, Cuma Ali. *Büyük İskender’in Hayatı ve Faaliyetleri*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2016.
- YILMAZ Cuma Ali. “Hellenizm Gölgesinde Diadokhlar Dönemi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2017, ss. 361-373.
- YILMAZ Cuma Ali, “Makedonya’nın Yükselişi ve II. Philippos”, *Capaddocia History Journal*, S. 9, 2016, ss. 21-36.
- <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/makedonya.htm>,
- <https://www.ancient.eu/alexandria/>
- <https://tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/İskenderun.html>
- <https://www.ancient.eu/search/?q=alexandria+troas>
- <http://www.livius.org/articles/place/charax/>
- <https://www.ancient.eu/Bucephalus/>
- <http://www.livius.org/articles/place/alexandria-in-arachosia-kandahar/>

EKLER (RESİMLER)

Ek 1: Büyük İskender

<https://www.akademiportal.com/buyuk-iskender-ve-entrikali-hayati/> (Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 2: Büyük İskender'in savaşları.

<https://tr.khanacademy.org/humanities/world-history/ancient-medieval/alexander-the-great/a/alexander-the-great> (Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 3: Makedon Falanks

<https://makedonien-geschichte.blogspot.com/2020/01/makedonische-geschichte-die-expansion.html> (Erişim Tarihi 01.08.2021).

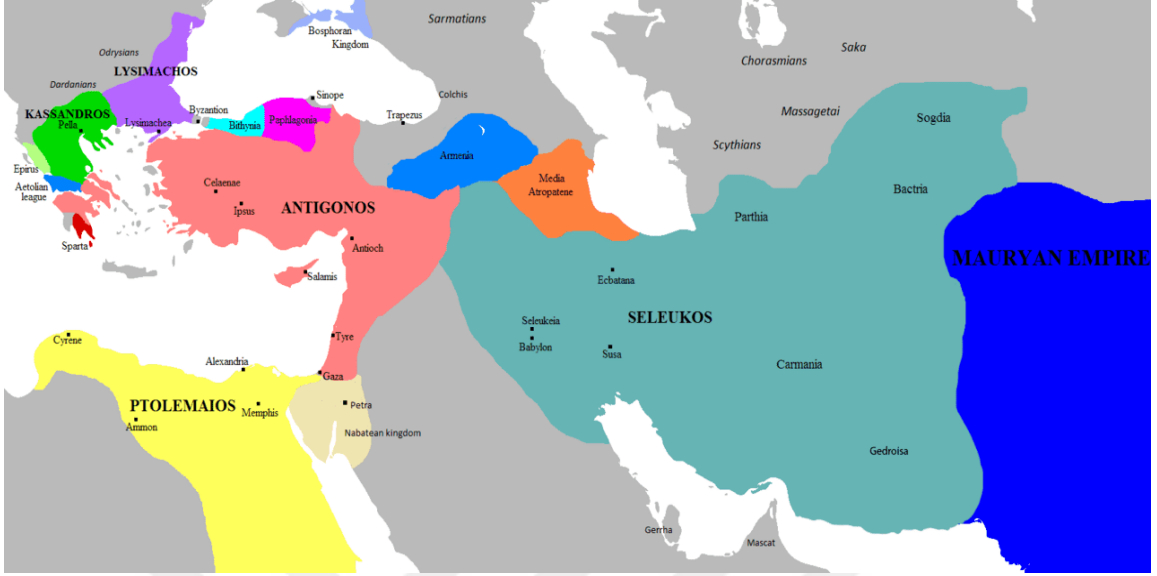
Ek 4: Makedon Hetairoi

<https://weaponsandwarfare.com/2018/02/04/alexander-and-his-veterans-ii/> (Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 5: Makedon Hafif Piyadesi

<https://weaponsandwarfare.com/2020/05/22/silver-shields/?shared=email&msg=fail>
(Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 6: Hellenistik Krallıklar

<https://arkehorizons.blogspot.com/2020/02/hellenistik-donem-kralliklari.html> (Erişim Tarihi 01.08.2021).

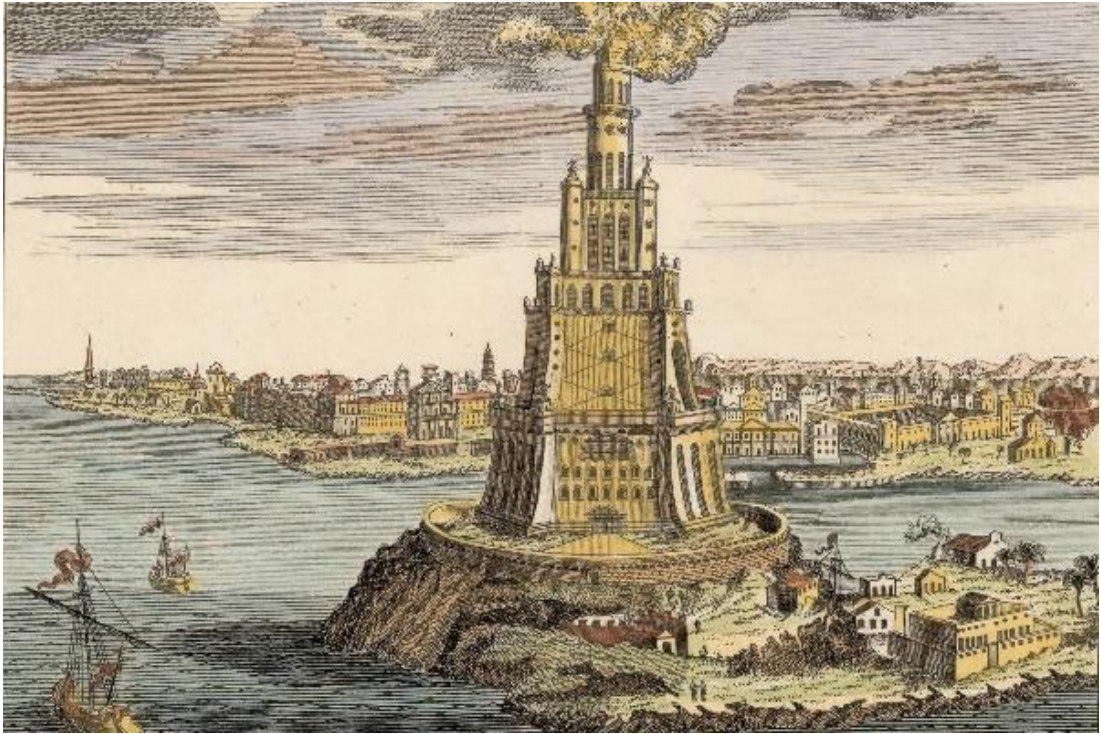
Ek 7: Makedon savaş gemisi Trireme

<https://nereye.com.tr/tum-detaylariyla-antik-yunan-savasi/> (Erişim Tarihi 01.08.2021).

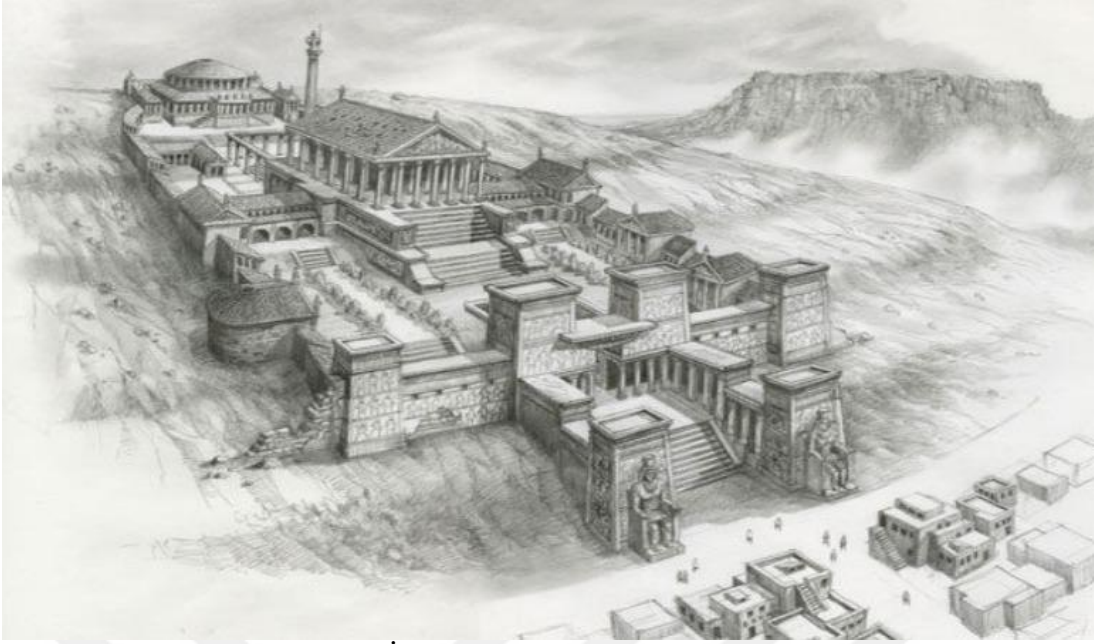
Ek 8: Nil Müziği’nde yer alan Hellenistik askerler.

Eren Karakoç, Antik Uygarlıklar Tarihi, Büyük İskender ve Helenistik Dönem

Ek 9: Pharos Deniz Feneri’nin modern illüstrasyonu.

<https://prosemenov.ru/tr/farosskii-mayak-byl-neobychnym-sooruzheniem-aleksandriiskii-mayak-on-zhe-farosskii--/> (Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 10: İskenderiye Kütüphanesi tasviri.

https://stringfixer.com/tr/Library_of_Alexandria (Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 11: Büyük İskender Altın sikkesi

<http://mart.mersin.edu.tr/assets/files/C%CC%A7o%CC%88mlek%2018%205mb.pdf> (Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 12: Seleukos Sikkesi

<http://mart.mersin.edu.tr/assets/files/C%CC%A7o%CC%88mlek%2018%205mb.pdf>
f (Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 13: Ptolemaios Sikkesi

<http://mart.mersin.edu.tr/assets/files/C%CC%A7o%CC%88mlek%2018%205mb.pdf>
f (Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 14: Lysimakhios Sikkesi

<http://mart.mersin.edu.tr/assets/files/C%CC%A7o%CC%88mlek%2018%205mb.pdf>
f (Erişim Tarihi 01.08.2021).

Ek 15: Üzerinde Antigonos olduğu sanılan sikke

<http://mart.mersin.edu.tr/assets/files/C%CC%A7o%CC%88mlek%2018%205mb.pdf>
f (Erişim Tarihi 01.08.2021).

